
1803

1803

OPREGTE EMDER

ALMANACH,

Op het Jaar na de Geboorte onzes Heeren en Heilands J. CHRISTI 1803.

Na den Algemeenen Kyks-Styl op onse Meridiaan ingerigt.

Door G. T. Büning,
Organist tot Hage in Ostfriesland.

Gedrukt te EMDEN,
By C. WENTHIN, Calender Factor en Stads Boekdrukker.
Cum Privilegie 1803.

Dit is het Jaar na de Geboorte onzes Heeren JESU CHRISTI = 1803
Na de Schepyinge der Werelt = 5752
Na den Isten Pascha = = 3299
Na Periode Juliaan = = 6516
Na aanbang d. Juliaansen Calender 1848
Calender Gregoriaan = 221
Na den verbeterd: Stijl d. N. Stenden 104
Na de inboering des algemeene Ryks-Calender dan den 7 Juny 1776. 27
Na de Geboorte d. Zijn Koningl. Majest. van Pruissen FRIDERICH WILHELM III. onzen Landesheer 33
Na Bouwinge des Gaadh. in Emden 229
Na Stigtinge des Cœtus in Emden 148
Na de Sand-Vloed = = 4096
Na de Allerheiligen-Vloed = 233
Na St. Pieters-Vloed = = 158
Na Omslaan des Schips = 152
Na St. Martens-Vloed = = 117
Na Vastelabonds-Vloed = = 89
Na Vers-Vloed = = = 86
Na Nieuw-Jaars-Vloed = = 82
Na St. Cathrijnen-Vloed = = 67
Na de Vloed dan den 7 October = 47

BIDDAGSTEXTEN op den 4 May 1803.

Voormiddag Joh. 10: 27, 28.

Myne ſchapen hooren myne ſtemme, ende ik kenne dezelve, ende zy volgen my. Ende ik geve haar het eeuwige leven; ende zy en zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, ende niemand en zal dezelve uit myne hand rukken.

Nademiddag Pſalm 95: 7, 8.

Want hy is onze God, ende wy zyn het volk zyner weide, ende de ſchapen zyner hand: Heden zoo gy zyne ſtemme hoort. En verhart uw herte niet, gelyk te Meriba: gelyk ten dage van Maſſa in de woeſtyne.

Oogst-Feest den 2 *October. Jeremia* 14: 22.

Zynder onder de ydelheden der Heidenen, die doen regenen? of kan den hemel droppelen geven? zyt gy die niet O Heere onze God? daarom zullen wy op u wachten; want gy doet alle die dingen.

JANUARIUS heeft XXXI Dagen.

Ev. Van dé Besnyding Christi, Luc. 2, 21.

1 saturd. Nieuwjaar, ☽ N. br., U. Ab. ♈

Ev. Van de Vlugt Christi, Matth. 2, 13.

2 zond. na N. Jaar, Vorst/ 2 1 ♉
3 maand. □ ♂ ☉ Sneeuw/ 2 1 ♉
4 dingsd. ☽ gr. N. br., Houd/ 5 0 ♊
5 woensd. Onaangenaam/ 6 1 ♊
6 dond. H. 3 Koning, Donker/ 7 2 ♋
7 vryd. ☉ op 8 uur 16 m. ond. 3 u. 44 m.
Volle M. bryd. d. 7. sab. 11 u. 25 m.
dag 7 uur 28 m. nagt 16 uur 32 m.
8 saturd. ♂ ☿ ☉ Vorst/ 4 1 ♋

Ev. Jesus 12 Jaar oud, Luc. 2, 41.

9 zond. 1 Epiphan. Houd/. 5 2 ♌
10 maand. Windig/ 6 3 ♌
11 dingsd. ☽ S. br. donkere Lugt/ 8 0 ♍
12 woensd. ☉ in ♆ ♄ Houd/ 9 1 ♍
13 dond. ☾ in Aarde verre ☾ ♄ 10 1 ♍
14 vryd. ☾ ♃ Sneeuw/ 11 2 ♎
15 saturd. ☾ ♂ houde Lugt/ morg. ♎

Ev. Van de Bruiloft te Cana, Joh. 2, 1.

16 zond. 2 Epip. ☉ op 8 u. 5 m ond. 3 u. 55 m.

Henricus Hok?

Laatste Q. zond. d. 16. sm. 3 u. 20 m.
dag 7 uur 50 m. nagt 16 uur 10 m.
17 maand. ♀ in der Son naby, 2 0 ♒
18 dingsd. ☽ gr. S. br. Vorst/ 3 1 ♓
19 woensd. Zonneschyn/ 4 2 ♓
20 dond. Fab. Sebast. ☉ in ♒ Houd/ 5 3 ♓
21 vryd. ☾ ☌ ♀ ☌ ♅ Sneeuw/ 6 3 ♈
22 saturd. Vorst/ 7 2 ♈

Ev. Van de Gigtzieke, Matth. 8, 1.

23 zond. 3 Epip. ☉ op 7 u. 54 m. ond. 4 u. 6 m.
Nieuwe M. zond. d. 23. sm. 10 u. 27 m.
dag 8 uur 12 m. nagt 15 u. 48 m.
24 maand. zagt Weer/ 4 1 ♒
25 dingsd. Paul Bek., Sneeuw/ 5 3 ♓
26 woensd. ☾ in Aarde naby, Wind/ 7 1 ♓
27 dond. Vorst en Wolkerig/ 8 3 ♈
28 vryd. houde Lugt/ 11 3 ♈
29 saturd. Zonneschyn/ morg. ♉

Ev. Van de Schipvaart Christi, Matth. 8, 23.

30 zond. 4 Epip. ☉ op 7 u. 43 m. o. 4 u. 17 m.
Eerste Q. zond. d. 30. sm. 2 u. 29 m.
dag 8 uur 34 m. nagt 15 uur 26 m.
31 maand. gr. N. br. 2 3 ♊

FEBRUARIUS heeft XXVIII. Dagen.

1	dingsd.	houde Wind/	morg.	♓
2	woensd.	Mar. Reinig., Donner/	5 1	♓
3	dond.	Windig/	6 0	♓
4	vryd.	Sneeuw/	6 3	♓
5	saturd.	☿ in ♌ donnere Lugt/	7 ☌	♌

Ev. Van de Wynberg Christi, Matth. 20, 1.

6 zond. Septuag. ☉ op 7u. 30m. o. 4u. 30m.
Volle M. zond. den 6. sab. 5 uur 5 m.
dag 9 uur 0 m. nagt 15 uur 0 m.
7 maand. houde Sneeuwlugt/ 5 2 ♍
8 dingsd. ☽ S. br., ☿ in Aarde verre, 6 3 ♍
9 woensd. grote Helioc. breedte, 8 ☌ ♍
10 dond. ☿ in der ☉ naby, 9 1 ♎
11 vryd. donnere Lugt/ 10 2 ♎
12 saturd. Onaangenaam/ 11 3 ♎

Ev. Van de Zaatzaijer, Luc. 8, 4.

13 zond. Sexages. Houd/ morg. ♍
14 maand. ☉ op 7 uur 14 m. ond. 4u. 46m.
Laatste ☌ maand. d. 14. sab. 10u. 12m.
dag 9 uur 32 m. nagt 14 uur 28 m.
15 dingsd. ☽ gr. S. br. Windig/ 2 1 ♐
16 woensd. houde Lugt/ 3 2 ♐

17 dond.

17 dond. Zonneschyn/ 4 2 ♍
18 vryd. houde Tugt/ 5 2 ♎
19 saturd. ☉ in ♓ Sneeuw/ 6 0 ♓

Ev. Van het Lyden Christi, Luc. 18, 31.

20 zond. Estomihi, Sneeuw/ 6 2 ♓
21 maand. ☉ op 7 uur 0 m. ond. 5 u. 0 m.
Nieuwe M. maand. d. 21. sab. 1 u. 14 m.
(☉ verd.) d. 10 u. 0 m. nagt 14 u. 0 m.
22 dingsd. Vastelavond, ☽ N. br., 6 2 ♈
23 woensd. Assewoen. Windig/ 7 3 ♈
24 dond. Vorst en Wolkerig/ 9 2 ♈
25 vryd. houde Tugt/ 11 0 ♉
26 saturd. Veranderinn/ morg. ♉

Ev. Van de Verzoeking Christi, Matth. 4, 1.

27 zond. 1 Invocavit, ☽ gr. N. br., 0 2 ♊
28 maand. ☉ op 6 u. 45 m. ond. 5 u. 15 m.
Eerste Q. maand. d. 28. sab. 1 u. 14 m.
dag 10 uur 30 m. nagt 13 uur 30 m.

1	dingsd.	☽ N. br.	houde Lugt /	morg.	♊
2	woensd.	Quatember,	Wind /	4 0	♉
3	dond.	Windig en	Sneeuw /	4 3	♉
4	vryd.	Sneeuw en	Regen /	5 1	♌
5	saturd.	houde	Lugt /	5 3	♌

Ev. Van de Cananeese Vrouwe, Matth. 15, 21.

6	zond.	2 Reminis.,	Regen /	6 0	♌
7	maand.	☌ op 6 u. 30 m. ond.		5 u. 30 m.	
☽	Volle M. maand. d. 7.			11 u. 49 m.	
	dag 11 uur 0 m.		nagt 13 uur 0 m.		
8	dingsd.	☿ Jever,	☽ S. br.,	6 0	♍
9	woensd.	☾ in Aarde	verre,	7 1	♎
10	dond.	Zonneschyn /		8 1	♎
11	vryd.	zagt	Weer /	9 2	♎
12	saturd.	☿ grote uitweik. v. d. ☉		10 3	♍

Ev. Van de Bezetene en Stomme, Luc. 11, 14.

13	zond.	3 Oculi,	Regen /	morg.	♍
14	maand.	☽ gr. S. br.,	Houd /	0 0	♑
15	dingsd.	☿ in ♍	Sneeuwlugt /	1 1	♑
16	woensd.	☉ op 6 u. 10 m. ond.		5 u. 50 m.	
☾	Laatste Q. woensd. d. 16.			sav. 1 u. 28 m.	
	dag 11 uur 40 m.		nagt 13 uur 20 m.		

17 dond.

17 dond. Onaangenaam / 3 1 ♍
18 vryd. Nebel en Koud / 4 0 ♍
19 saturd. Koude Lugt / 4 2 ♎

Ev. Jesus spyst 5000 Man, Joh. 6, 1.

20 zond. 4 Lätare, ☽ N. br., Wind / 5 0 ♎
21 maand. ☉ in ♈ Voorj. Aanv. ♓ Aurich.
22 dingsd. Dag en Nagt gelyk, 5 2 ♓
23 woensd. ☉ op 5 u. 56 m. ond. 6 u. 4 m.
Nieuwe M. woensd. d. 23. sm. 7 u. 24 m.
dag 12 uur 8 m. nagt 11 uur 52 m.
24 dond. ♓ Oldenborg, 8 2 ♈
25 vryd. Maria Verkond., Wind / 10 0 ♉
26 saturd. ☽ gr. N. br., 11 2 ♌

Ev. Van Jesus Steeniging, Joh. 8, 46.

27 zond. 5 Judica, Regen / morg ♊
28 maand. ☞ Wittmund, Koud / 1 0 ♊
29 dingsd. ☞ Jever, ☉ ind. midl. ontw. v. ♀
30 woensd. ☉ op 5 u. 41 m. ond 6 u. 19 m.
Eerste Q. woensd. d. 30 sm. 2 u. 24 m.
dag 12 uur 38 m. nagt 11 uur 22 m.
31 dond. ♓ Jever, 30 ☞ Leer, 3 2 ♌

1	vryd. zagt Weer/	3	3	♌
2	saturd. Warm/	4	1	♌
	Ev. Van Christi Inryding, Matth. 21, 1.			
3	zond. 6 Palmarum, ☽ S. br.	4	2	♍
4	maand. ☞ Norden, Warm/	4	2	♍
5	dingsd. 6 ♒ Groningen,	4	3	♎
6	woensd. ☉ op 5 u. 23 m. ond. 6 u. 37 m.			
7	dond. Groen Dond., A. Ab.			♎
	Volle M. dond. d. 7. sm. 5 u. 52 m.			
	dag 13 uur 14 min. nagt 10 uur 46 m.			
8	vryd. Christi Begraving,	8	3	♏
9	saturd. Rustdag, Windig/	10	0	♏
	Ev Van de Opstanding Christi, Marc. 16, 1.			
10	zond. PASCHA, Houd/	11	1	♑
11	maand. PASCHA, Regen/ morg.			♑
12	dingsd matig Warm/	0	1	♑
13	woensd. Warm/	1	2	♑
14	dond. ☉ op 5 u. 7 m. ond. 6 u. 53 m.			
15	vryd. ☞ Pewsum,	2	0	♑
	Laatste M. brgd. d. 15. sm. 0 u. 50 m.			
	dag 13 uur 46 m. nagt 10 uur 14 m.			
16	saturd. Veranderigh/	3	0	♒

Ev.

w Rathes Tholen

Georg Loesing. Anton Reimes

17 zond. 1 Quaſimod., Matthoud/ 3 1 ♓
18 maand. ☞ Aurich, Oldenborg, 3 2 ♓
19 dingsd. ☾ in Aarde naby, 3 3 ♈
20 woensd. Houd en Windig/ 4 0 ♈
21 dond. ☉ op 4 u. 54 m. ond. 7 u. 6 m.
Nieuwe M. dond. d. 21. ſab. 4 u. 10 m.
dag 14 uur 12 m. nagt 9 uur 48 m.
22 vryd. ☉ in ♉ zagt Weer/ 9 0 ♉
23 ſaturd. ♑ Oldenborg, 10 2 ♊

Ev. Van de goede Herder, Joh. 10, 11.

24 zond. 2 Miſ. Dom., Regen/ 11 3 ♊
25 maand. ☞ Wittmund, Houd/ morg. ♋
26 dingsd. ♑ Leer, Jever, 0 3 ♋
27 woensd. ♑ Weender, 1 2 ♋
28 dond. ☉ op 4 u. 39 m. ond. 7 u. 21 m.
Eerſte Q. dond. d. 28. ſab. 5 u. 15 m.
dag 14 uur 42 m. nagt 9 uur 18 m.
29 vryd. warme Lugt/ 2 2 ♌
30 ſaturd. Aangenaam/ 2 5 ♍

Ev. De Jongeren Treur en Vreugde, Joh. 16, 16.

1 zond. 3 Jubilate, Phil. Jac. ☞ Greetz.
2 maand. ☞ Emden, Nebel/ 3 0 ♒
3 dingsd. † Vinding, ☞ Horsten, ☞ Gron.
4 woensd. BIDDAG, Warm/ 3 1 ♓
5 dond. ☞ N. Göns, Warm/ 3 2 ♒
6 vryd. ☉ op 4 u. 27 m. ond. 7 u. 33 m.
Volle M. bryd. d. 6. sab. 9 u. 41 m.
dag 15 uur 6 m. nagt 8 uur 54 m.
7 saturd. ☽ gr S. br. ♂ in de Sonneverre.

Ev. Christi heengaan ten Vader, Joh. 16, 5.

8 zond. 4 Cantate, houde Lugt/ 1 0 1 ♈
9 maand. ☞ Emden, ☿ in d. ☉ naby, 1 1 2 ♈
10 dingsd. ♀ in de Sonneverre, morg. ♍
11 woensd. Veranderlyk/ 0 1 ♍
12 dond. warme Lugt/ 0 3 ♒
13 vryd. warme Zonneschyn/ 1 1 ♓
14 saturd. ☉ op 4 u. 12 m. ond. 7 u. 48 m.
Laatste Q. saturd. d. 14. sm. 8 u. 48 m.
dag 15 uur 36 min. nagt 8 uur 24 m.

Ev Christi Vermaning, Joh 6, 21.

15 zond. 5 Rogate, ☽ N. br., 1 3 ♓
16 maand.

Vr Borgm Loesing

16 maand. ☞ Detern, ⋈ Bunde, 2 0 ♓
17 dingsd. ☞ Jever, Warm/ 2 1 ♈
18 woensd. Aangenaam/ 2 3 ♈
19 dond. Christi Hemelvaart, 3 0 ♉
20 vryd. ☽ gr. N. br., Warm/ 3 2 ♉
21 saturd. ☉ op 4 uur 0 m. ond. 8 uur 0 m.
Nieuwe M. saturd. d. 21. sm. ou. 26 m.
dag 16 uur 0 min. nagt 8 uur 0 m.

Ev. Van de Trooster de H. Geest, Joh. 15, 26.

22 zond. 6 Exaudi, Windig/ 10 2 ♊
23 maand. Houd/ 11 2 ♋
24 dingsd. Veranderlyk/ morg. ♋
25 woensd. ☞ Esens, ⋈ Groningen,
26 dond. afwisselend Weer/ 0 2 ♌
27 vryd. ☉ op 3 uur 52 m. ond. 8 uur 8 m.
Eerste M. bryd. d. 27. sab. 11 u. 50 m.
dag 16 uur 16 min. nagt 7 uur 44 m.
28 saturd. ☽ S. br., Warm/ 1 0 ♍

Ev. Van de Troostgronde Christi, Joh. 4, 23.

29 zond. PINKSTER, ☾ in Aardverre.
30 maand. PINKSTER, Donder/ 1 1 ⋈
31 dingsd. ☞ Norden, ⋈ Wittmund,

Ju-

1 woensd. Quatember., Warm/ 1 2 ♍
2 dond. ♒ Leer, Appingadam, 1 3 ♍
3 vryd. ☽ gr. S. br. Warm/ 2 0 ♍
4 saturd. Wolkerig/ 2 2 ♎

Ev. Van Jesus en Nicodemus, Joh. 3., 1.

5 zond. Trinit. ☉ op 3 u. 42 m. o. 8 u. 18 m.
Volle M. zond. d. 5. sab. 10 u. 53 m.
dag 16 uur 36 m. nagt 7 uur 24 m.
6 maand. ☞ Aurich, Donder/ 10 1 ♎
7 dingsd. ☞ Jever, Regen/ 10 3 ♎
8 woensd. Medardus, ♒ Oldenborg,
9 dond. Fronleichn., Wind/ 11 2 ♏
10 vryd. ☽ N. br., Veranderlik/ 11 3 ♏
11 saturd. getemperde Lugt/ morg. ♐

Ev. Van de Ryke Man, Luc. 16, 19.

12 zond. 1 Trinit. ☉ op 3 u. 38 m. o. 8 u. 22 m.
Laatste Q. zond. d. 12. sab. 2 u. 21 m.
dag 16 uur 44 min. nagt 7 uur 16 m.
13 maand. ☞ Rysum, Windig/ 0 1 ♐
14 dingsd. Regen/ 0 2 ♐
15 woensd. Vitus, ♒ Jever, 0 3 ♑
16 dond. ☞ Jemgum, Warm/ 1 0 ♑
17 vryd.

17 vryd. Donder en Regen / 1 2 ♊
18 saturd. Regen en Wind / 2 0 ♊

Ev. Van het groote Avondmaal, Luc. 14, 16.

19 zond. 2 Trinit. ☉ op 3 u. 36 m. o. 8 u. 24 m.
Nieuwe M. zond. d. 19. sm. 9 u. 19 m.
dag 16 uur 40 min. nagt 7 uur 12 m.
20 maand. hoele Wind / 1 0 0 ♋
21 dingsd. ☞ Jever, Warm / 1 0 2 ♌
22 woensd. langste Dag, ☞ Weend., Rheen
23 dond. Somer Aanvang, ☞ Witmund,
24 vryd. St. Jan, ☽ S. br. Donder / 1 1 0 ♍
25 saturd. Donderwolken / 1 1 1 ♍

Ev. Van 't Verlooren Schaap, Luc. 15, 1.

26 zond 3 Trinit. ☉ op 3 u. 37 m. o. 8 u. 23 m.
27 maand. ☞ Oldersum, 1 1 2 ♎
Eerste Q. maand. d. 27. sm. 3 u. 7 m.
dag 16 uur 46 m. nagt 7 uur 14 m.
28 dingsd. Warm en klave Lugt / 1 1 3 ♎
29 woensd. Pet. Paul, ☞ Hage, ☞ Gron.
30 dond. ☽ gr. S. br. Warm / 0 0 ♍

Ju-

JULIUS heeft XXXI Dagen.

1 vryd. ♒ Leer, Donder/ 0 1 ♓
2 saturd. Maria Heimf, Warm/ 0 3 ♓

Ev. Van de Barmhartigheid, Luc. 6, 36.

3 zond. 4 Trinit. warme Lugt/ 1 2 ♓
4 maand. ☉ op 3 u. 40 m. ond. 8 u. 20 m.
Volle M maand. d. 4. sab. 9 u. 47 m.
dag 16 uur 40 m. nagt 7 uur 20 m.
5 dingsd. Donderwolken/ 9 1 ♈
6 woensd. warme Lugt/ 9 2 ♉
7 dond. ☽ N. br., Regen/ 9 3 ♉
8 vryd. ♒ Oldenborg, Warm/ 10 0 ♊
9 saturd. Aangenaam/ 10 1 ♊

Ev. Van Petri Visvangst, Luc. 5, 1.

10 zond. 5 Trinit. warme Lugt/ 10 2 ♈
11 maand. ☉ op 3 u. 46 m. ond. 8 u. 14 m.
Laatste M. maand. d. 11. sab. 6 u. 38 m.
dag 16 uur 28 min. nagt 7 u. 32 m.
12 dingsd. ☞ Jever, Regen/ 11 0 ♉
13 woensd. Margaretha, Warm/ 11 2 ♉
14 dond. Aangenaam/ 11 3 ♊
15 vryd. Apoſt. Deel., Warm/ morg. ♊
16 saturd. warme Lugt/ 0 2 ♋

Ev.

Bergen Loeking

Examen

Erlanger Rebolte Groninger Kriege

17 zond. 6 Trinit. warm Weer/ 1 2 ♋
18 maand. ☉ op 3 u. 54 m. ond. 8 u. 6 m.
Nieuwe M. maand. d. 18. sab. 7 u. 44 m.
dag 16 uur 12 m. nagt 7 uur 48 m.
19 dingsd. warme Lugt/ 8 3 ♌
20 woensd ♒ Groning., Warm/ 9 0 ♌
21 dond. ☽ S. br., Wind/ 9 1 ♍
22 vryd. Mar. Magdal., Regen/ 9 1 ♍
23 saturd. ☉ in ♌ Hondsd. Aanv., ☞ Gron.

Ev. Jesus spyst 4000 Man, Marc. 8, 1.

24 zond. 7 Trinit. warme Lugt/ 9 2 ♎
25 maand. Jacobus, zwoele Lugt/ 9 3 ♎
26 dingsd. ☉ op 4 u. 6 m. ond. 7 u. 54 m.
Eerste Q. dingsd. d. 26. sab. 8 u. 17 m.
dag 15 uur 48 m. nagt 8 uur 12 m.
27 woensd. Warm en Donder/ 10 1 ♍
28 dond. ☽ gr. S. br., Regen/ 10 3 ♍
29 vryd. getemperde Lugt/ 11 1 ♑
30 saturd. Veranderlyk/ morg. ♑

Ev. Van de valsche Propheten, Matth. 7, 15.

31 zond. 8 Trinit. warme Lugt/ 0 0 ♈

1 maand. Petri banden, ♓ Efens, 1 1 ♍
2 dingsd. Donder en Regen / 2 2 ♒
3 woensd. Fried. Wilh. III. Geb. Dag.
Volle M. woensd. d. 3. sm. 7 u. 15 m.
dag 15 uur 20 m. nagt 8 uur 40 mi.
4 dond. ☽ N. br., Gelemperd / 8 1 ♐
5 vryd. ♓ Emden, Warm / 8 2 ♐
6 saturd. Aangenaam / 8 3 ♑

Ev. Van de Onregtv. Rentmeester, Luc. 16, 1.

7 zond. 9 Trinit. Heete Lugt / 9 0 ♑
8 maand. Donderwolken / 9 1 ♉
9 dingsd. ☉ op 4 u. 29 m. ond. 7 u. 31 m.
Laatste K. dingsd. d. 9. sm. 11 u. 28m.
dag 15 uur 2 m. nagt 8 uur 58 min.
10 woensd. Laurentius, ♓ Aurich, Gron.
11 dond. Donder / 10 2 ♊
12 vryd. Regen / 11 2 ♊
13 saturd. Veranderlyk / morg. ♋

Ev. Van de Verwoesting Jerusalem, Luc. 19, 41.

14 zond. 10 Trinit Donkere Lugt / 0 2 ♋
15 maand. Mar. Hemelv. ☞ Appingadam.
16 dingsd. Hoete Lugt / 3 1 ♌
17 woensd.

17 woensd. ☉ op 4 u. 44 m. ond. 7 u. 16 m.
Nieuwe M. woensd. d. 17. sm. 8 u. 46 m.
(☉verd.) dag 14 u. 32 m. nagt 9 u. 28 m.
18 dond. ☽ S. br., Zonneschyn / 7 2 ♍
19 vryd. warme Lugt / 7 3 ♍
20 saturd. getemperde Lugt / 7 3 ♎

Ev. Van de Phariseer en Tollenaar, Luc. 18, 9.

21 zond. 11 Trinit. Aangenaam / 8 0 ♎
22 maand. warme Lugt / 8 1 ♏
23 dingsd. ☉ in ♍ Hondsd. Einde, ☞ Jever
24 woensd. Bartholom. Regen / 8 3 ♏
25 dond. ☉ op 5 uur 0 m. ond. 7 uur 0 m.
Eerste Q. dond. d. 25. sab. 0 u. 45 m.
dag 14 uur 0 min. nagt 10 uur 0 min.
26 vryd. ☽ gr. S. br., Warm / 10 0 ♐
27 saturd. warme Lugt / 11 0 ♐

Ev. Van de Doove en Stommen, Marc. 7, 31.

28 zond. 12 Trinit. Wind / morg. ♑
29 maand. Joh. Onth. ☞ Dornum, 0 1 ♑
30 dingsd. ☞ Papenborg, Regen / 1 2 ♒
31 woensd. ☞ Bunde, ☽ N. br., 3 0 ♒

SEPTEMBER heeft XXX Dagen.

1 dond. Aegidius, ☉op 5u. 14m. o. 6u. 46m.
Volle M. dond. d. 1. sav. 4 uur o min.
dag 13 uur 32 min. nagt 10 uur 28 m.
2 vryd. ☞ Oldersum, Regen / 6 3 ♓
3 saturd. hoele Lugt / 7 0 ♈

Ev. Van de Barmhert. Samaritaan, Luc. 10, 23.

4 zond. 13 Trinit. Onaangenaam / 7 1 ♈
5 maand. ☞ N. Harling. Zyl, N. Göns.
6 dingsd. ☽ gr. N. br., Nebel / 8 1 ♉
7 woensd. warm Weer / 8 3 ♊
8 dond. Maria Geb. ☞ Rysum, 9 2 ♊
Laatste Q. dond. d. 8. sm. 6 u. 20 m.
dag 13 uur 4 min. nagt 10 uur 56 min.
9 vryd. ☞ Jemgum, Warin / 10 2 ♋
10 saturd. ☉ op 5 u. 32 m. ond. 6 u. 28 m.

Ev. Van de 10 Melaatsen, Luc. 17, 11.

11 zond. 14 Trinit. Veranderlyk / morg. ♌
12 maand. ☞ Norden, Funxzyl, Hinte.
13 dingsd. ☽ S. br., Regen / 2 2 ♌
14 woensd. † Verh., Warm / 3 3 ♍
15 dond. ☞ Greetzyl, 5 0 ♍

16 vryd.

16 vryd. ☉ op 5 u. 45 m. ond. 6 u. 15 m.
Nieuwe M. brgd. d. 16. sm. 0 u. 24 m.
dag 12 uur 30 m. nagt 11 uur 30 m.
17 saturd. Lambert., ☞ Aurich, ☞ Gron.

Ev. Van de Mammon, Matth. 6, 24.

18 zond. 15 Trinit. hoele Wind / 6 2 ♎
19 maand. ☞ Esens, Pewsum, 6 3 ♏
20 dingsd. ☽ gr. S. br. 7 0 ♏
21 woensd. Quatemb., ☞ Leer, 7 2 ♐
22 dond. Matth. Ev., ☞ Marienhove,
23 vryd. ☉ in ♎ Dag en Nagt gelyk; 9 0 ♐
24 saturd. Joh. Ontv., Herfst Aanvang,
Eerste Q. saturd. d. 24. sm. 3 u. 57 m.
dag 11 uur 56 m. nagt 12 uur 4 m.

Ev. Van de Jongeling te Nain, Luc. 7, 11.

25 zond. 16 Trinit. Windig / 11 1 ♑
26 maand ☞ Carolinen Zyl, morg. ♒
27 dingsd. ☞ Wittmund, Rheen, Jever,
28 woensd. ☽ N. br. Regen / 2 0 ♓
29 dond. Michaeli, ☞ Oldersum, 3 3 ♓
30 vryd. Wind en Regen / 5 1 ♈

OCTOBER heeft XXXI Dagen.

1 saturd. ☉ op 6 u. 17 m. ond. 5 u. 43 m.
Volle M. saturd. d. 1. sm. 0 u. 39 m.
dag 11 uur 26 m. nagt 12 uur 34 m.

Ev. Van de Waterzuchtige, Luc. 14, 1.

2 zond. 17 Trinit. OOGST-FEEST,
3 maand. ☞ Emden, Horsten, Oldenb.
4 dingsd. Franciscus, Aurich, Hage,
5 woensd. ☞ Weender, Regen / 7 2 ♊
6 dond. matig Warm / 8 2 ♋
7 vryd. ☉ op 6 u. 30 m. ond. 5 u. 30 m.
Laatste K. beyd. d. 7. sab. 4 u. 40 m.
dag 11 uur 0 m. nagt 13 uur 0 min.
8 saturd. Aangenaam / 11 1 ♋

Ev. Van het grootste Gebod, Matth. 22, 34.

9 zond. 18 Trinit. 10 Oldenb., m. ☊
10 maand. fl. ☞ Aurich, Detern, Wittm.
11 dingsd. Aurich, Jever, 1 3 ♍
12 woensd. Windig / 3 0 ♍
13 dond. ☞ N. Göns, Nathoud / 4 0 ♎
14 vryd. Weender, Regen / 5 1 ♏
15 saturd. ☉ op 6 u. 47 m. ond. 5 u. 13 m.
Nieuwe M. saturd. d. 15. sab. 5 u. 50 m.
dag 10 uur 26 m. nagt 13 uur 34 m.

Kathol. Tholan

& Registr. Loesing

Register Loesing

Berona Tholen

16 zond. 19 Trinit. Gallus, 5 0 ♏
17 maand. ♉ Emden, ☽ gr. S. br., 5 1 ♏
18 dingsd. Luc. Ev. ♉ Aurich, 5 3 ♑
19 woensd. ☞ Leer, Aangenaam/ 6 1 ♑
20 dond. ♉ Leer, Veranderlyk/ 7 0 ♑
21 vryd. Houd/ 8 0 ♒
22 saturd. Windig/ 9 1 ♒

Ev. Van het Bruilofts Kleed, Matth. 22, 1.

23 zond. 20 Trinit. ☉ op 7 u. 1 m. ond. 4 u. 59 m.
Eerste ☾. zond. d. 23. sab. 5 u. 29 m.
dag 9 uur 58 min. nagt 14 uur 2 min.
24 maand. ♉ Norden, ☉ in ♏ 11 3 ♒
25 dingsd. N. br., Aangenaam/ morg. ♓
26 woensd. ♉ Leer, Völlen, 1 1 ♓
27 dond. Zonneschyn/ 2 3 ♓
28 vryd. Sim. Jud., ☞ Aurich, 4 1 ♈
29 saturd. Nathoud/ 5 3 ♈

Ev. Van des Konings Zoone, Joh. 4, 47.

30 zond. 21 Trinit. ☉ op 7 u. 17 m. o. 4 u. 43 m.
Volle ☾. zond. d. 30. sm. 9 u. 49 m.
dag 9 uur 26 min. nagt 14 uur 34 m.
31 maand. ♉ Norden, Kyp/ 5 0 ♉

1 dingsd. AllerHilg., Aurich, Wittm.
2 woensd. Aller Ziel., Leer, 6 2 ♉
3 dond. houde Wind en Regen/ 7 2 ♋
4 vryd. Regen/ 9 0 ♋
5 saturd. ☽ S. br., Windig/ 10 1 ♌

Ev. Van des Konings Reken., Matth. 18, 23.

6 zond. 22Trinit. ☉ op7u.31m.o.4u.29m.
Laatste M. zond. d. 6. sm. 7 uur 7 min.
dag 8 uur 58 min. nagt 15 uur 2 min.
7 maand. Norden, Regen/ morg. ♍
8 dingsd. Aurich, Jever, 0 3 ♍
9 woensd. Leer, houde Lugt/ 2 0 ♍
10 dond. Mart. Luth., Houde/ 3 1 ♎
11 vryd. Mart. Bisch., Regen/ 4 1 ♎
12 saturd. Regen en Wind/ 5 2 ♏

Ev. Van de Schatting Penning, Matth. 22, 15.

13 zond. 23Trinit. ☉ op7u.44m.o.4u.16m.
Nieuwe M. zond. d 13. sub. 11 u. 52 m.
dag 8 uur 32 m. nagt 15 uur 28 m.
14 maand. ☽ gr. S. br., Regen/ 3 3 ♏
15 dingsd. Onaangenaam/ 4 1 ♐
16 woensd. Kyv en houde Lugt/ 5 0 ♐
17 dond.

17 dond. Windig en koud/ 5 13 ♑
18 vryd. Kyp en koud/ 7 0 ♒
19 saturd koude Lugt/ 8 1 ♒

Ev Van Jairi Dogter, Matth. 9, 18.

20 zond. 24 Trinit. donkere Lugt/ 9 2 ♒
21 maand. Mar. Offer, ☉ in ♓ 11 0 ♒
22 dingsd. ☉ op 7 u. 59 m. ond. 4 u. 1 m.
Eerste K. dingsd. d. 22. sm. 5 u. 0 m.
Dag 8 uur 2 min. nagt 15 uur 58 min.
23 woensd. ☽ N. br., Kyp/ 0 1 ♓
24 dond. Natkoud/ 1 3 ♈
25 vryd. Catharina, Veranderlyk/ 3 1 ♈
26 saturd. Regen/ 4 3 ♉

Ev. Van de Inreiding Christi, Matth. 21, 10.

27 zond. 1 Advent, ☽ gr. N. br., 6 1 ♉
28 maand. ☉ op 8 u. 8 m. ond. 3 u. 52 m.
Volle M. maand. d. 28. sad. 7 u. 54 m.
Dag 7 uur 44 m. nagt 16 uur 16 m.
29 dingsd. Onaangenaam/ 4 0 ♊
30 woensd. koude Lugt/ 5 1 ♋

1	dond. ♋ Jever, Houd/	6 2	♑
2	vryd. Veranderlyk/	7 3	♑
3	saturd. ☽ S. br., Nebel/	9 0	♑

Ev. Van de Teeken des Hemels, Luc. 21. 25

4	zond. 2 Advent, Sneeuwlugt/	10 1	♑
5	maand. Kyk en houde Lugt/	11 2	♒
6	dingsd. St. Nicolaus,	morg.	♒

Laatste Q. dingsd. d. 6. sm. 1 u. 26 m. dag 7 uur 26 min. nagt 16 uur 34 min.

7	woensd. ☉ op 8 u. 18 m. ond. 3 u. 42 m.		
8	dond. Maria Ontv., Sneeuw/	2 0	♓
9	vryd. Veranderlyk/	3 0	♓
10	saturd. ☽ gr. S. br.,	4 0	♓

Ev. Van Johannes in de gevangenis, Matth. 11. 2.

11	zond. 3 Advent, Wolkerig/	5 2	♓
12	maand. Onaangenaam/	6 3	♈
13	dingsd. Sneeuwjagt/	7 3	♈
14	woensd. Quatember,	U. Ab.	♍

Nieuwe M. woensd. d. 14. sm. 5 u. 25 m. dag 7 uur 14 min. nagt 16 uur 46 min.

15	dond. ☉ op 8 uur 24 m. ond. 3 uur 36 m.		
16	vryd. donkere Lugt/	5 3	♍
17	saturd.		

U. Past. Hoks

Helena Hoks.

17 saturd. ☽ N. br., Houd/ 7 1 ♒

Ev. Van 't getuigenis Johannes, Joh. 1, 19.

18 zond. 4 Advent, Sneeuw/ 8 2 ♒
19 maand. Vorst en Windig/ 10 0 ♓
20 dingsd. Vorst met Sneeuw/ 11 1 ♓
21 woensd. ☉ op 8 u. 24 m. ond. 3 u. 36 m.
Eerste Q. woensd. d. 21. sab. 2 u. 20. m.
dag 7 uur 12 min. nagt 16 uur 48 min.
22 dond. ☉ in ♑ Korste Dag, 0 3 ♈
23 vryd. Winter Aanvang, 2 1 ♉
24 saturd. Adam, Eva, ☽ gr. N. br., 3 2 ♉

Ev. Van Christus Geboorte, Luc. 2, 1.

25 zond. I. CHRIST DAG, 5 0 ♊
26 maand. II. CHRIST DAG, 6 2 ♋
27 dingsd. Joh. Evang., Houd/ 7 3 ♌
28 woensd. ☉ op 8 u. 23 m. ond. 3 u. 37 m.
Volle M. woensd. d. 28. sm. 7 u. 40 m.
dag 7 uur 14 min. nagt 16 uur 46 min.
29 dond. houde Lugt/ 5 0 ♌
30 vryd. Sneeuw/ 6 2 ♎
31 saturd. Vorst/ 7 3 ♎

Van de WATER-GETYDEN.

WAnneer de Maan Nieuw of Vol is/ zo is 't hoog Water tot Emden/ Delfzÿhl/ Enkhuisen/ Jork/ Gzoningen/ Oostende/ booz de Elbe/ Wezer en Ender/ aan alle Kusten ban Flaandezen tot Yier in Engeland/ aan de Jutze Eylanden/ Heilige-Land/ zo wel by Dage als by Nagt te 12 uur

Vlissingen in Zeeland/ Armuÿen/ Edam/ Hoozn/ Sluis/ Duÿns/ Wigt/ buiten Calais en Schwartenes/ onder Gozee te 1 uur

booz de Schelde/ booz de Maase/ Middelbozg/ Bierbliet/ booz de Y op de Yamuns/ Monnikendam 2 uur

Amsterdam/ Rotterdam/ Katwÿk/ Noozdwÿk/ Willemstad/ in de Zÿpe/ Ter-Goes/ Zirkzee/ Nieuw-Castel in Engeland/ booz an in der Garoene/ op de Zuide Kust ban Bretagne/ Gascaigne/ Vyscaÿen/ de Kusten ban Galicien/

Portugal en Spanjen / en der Zoales / de West-Kusten van Jerland / Yttland en Faÿrhil = te 3 uur
Tusschen Calais en de Maase / te Roan in Frankrijk / te Mecheien / Zardam / Bergen op Zoom / en de Baijen de Garonne = = 4 uur
De Dordregt / Dortmijen / Vlaymuien / Vaalwijk / Lillo / Petten / Sparrendam / Beverwijk / en in alien Baijen der Zuidkusten van Yrland toe aan Wallis = 5 uur
De Yamborg / Bremen / Buxtehude / voor Texel of Marsdiep / Gouda / Antwerpen / buiten de Zoales in 't Canaal = = 6 uur
Tusschen Faÿwik en Marlmuijen in 't Canaal tot na Bristol / voor St. Nicolaus / in Texel op der Kooybaarders Reede / te Kilduin in 't zogenaamde Maas Diep = 7 uur
Voor Lissabon / nevens de Insel Wight in 't Canaal tot Bevesier / buiten 't Vlie / = = = 8 uur

Voor

Voor 't Vlie / Kolhorn / voor 't Schild / op de Reede / en op alle Vriesche Kusten / als Harlingen / Staboren / Warckum / de Ooster- en Wester-Eems &c. 9 uur
Medemblik / Calais / Ertzwout / voor de Cheemse / op alle Kusten van Normandie en Picardie / tot St. Helena en Calberogt = 10 uur
Duinkerken / Nieuwpoort / Portsmuijen / binnen de Cheemse van Londen &c. = = = 11 uur

Tot Narigt der Zee-varende, van de Oosterr- en Wester-Eemse.

De Coursen van de Ooster-Eems.

Van Delfzyl na de witte Ton, van de Hond N. t. O.
Van de witte Ton na de Eemshorren Ton N. N. O.
Van de Eemshorren Ton na de witte Ton, van de Westerbalge - - N. O. t. N.
Van de Ton van de Westerbalge na de Middel-Ton - - - - N. N. O.
Dan hebt gy de Baaken op de Rantzel aan Backboord, en de witte Ton van 't Schuitezand aan Stuurboord.

Van

Van de Middel - Ton na de Kaap - Ton N.N.O.
Dan ziet gy de twee Kaapen op de Rantzel by Westen van U overeen voor de Kaap - Ton
Van de Kaap - Ton na de Konings - Ton N.t.W.
Van de Konings - Ton na de binnen Hoogehorrens - Ton - - - N.W.t.N.
Van de binnen Hoogehorrens - Ton na de Hoogehorrens - Ton - - N. W.
Van de Hoogehorrens - Ton na de buiten Hoogehorrens - Ton - - - N. W.
Van de buiten Hoogehorrens - Ton na de Ton op de binnen Brouwers - Plaat - N. W.
Dan hebt gy een witte Ton aan Stuurboord.
Van de binnen Brouwers - Ton na de Ton op de buiten Brouwers - Plaat - N. W.
Van de buiten Brouwers - Ton na de Middel - Ton - - - - - N. W.
Dan ziet gy een witte Ton aan Stuurboord op 't Juister - Riff.
Van de Middel - Ton na de Drumpel - Ton - - - - N.W.t.W.
Van de Drumpel - Ton na de Buiten - Ton - N. W. t. W. en W. N. W.
Dan ziet gy een witte Ton aan Stuurboord op de Noordpunt van 't Juister - Riff.

NB.

NB. Alles by 't Uitzeilen naa Zee, en dan leggen de witte Tonnen aan Stuur- en de zwarte aan Backboord.

De Merken van de Ooster-Eems, daar de Buiten-Ton oplegt.

De groote Kaap even by Ooften van de Tooren van Borckum een kleine Handſpaaks-Lengte van malkander, alsmeede de Vuur-Tooren van Borckum, dan hebt gy de Tooren en Kaap Z. t. O. & Z. Z. O. van U: Alles met een open Wind gereekent; met Verzoek aan de Zeevaarende, om op de Stroom agt te geeven, en 't Lood te gebruiken.

De Coursen van de Wester-Eems.

Van de buiten Eemshorren Ton na de Camper-Ton - - - - N. W.
Van de Camper-Ton na de Duke-Ton W. N. W.
Van de Duke-Ton na de Wat Ton N. W. t. W.
Van de Wat-Ton na de Bolbaken-Ton N. N. W.
Dan hebt gy de witte Ton op de Meeuwe-Steert aan Stuurboord van U.
Van de Bolbaken-Ton na de binnen Huiberts-Ton - - - N. N. W.
Van de binnen Huiberts na de buiten Huiberts-Ton - - - - N. W.
Van de buiten Huiberts na de Middel-Ton N. W.

Van

Van de Middel-Ton na de Drumpel-Ton N. W.

Dan hebt gy de witte Ton van de Geldzak aan Stuurboord, zoo kunt gy N. W. na de buiten Ton zeylen; Alles met een open Wind gereekent, en elk Zeeman word verzogt om op de Stroom te letten en het Lood niet te spaaren.

DE MERKEN VAN DE WESTER-EEMS.

De beide Kaapen op Rottum met het Huis in drieën, dan zyn de beide Kaapen beoosten het Huis van Rottum, daar legt de buiten Ton op, dan hebt gy de Tooren van Borckum Z. O. t. O. en O. Z. O. van U.

Voor 't Hommegat,

Zyn twee Nieuwe Kaapen gezet, op de Steerklip, zoo gy na Zee wilt zeylen brengt deze twee Kaapen op Oostland of Steerklip overeen, Zeilt dan N. ten O. half Oost dan houdt Gy de Kaapen in eenander; dan vind Gy aan Stuurboort van U een witte Ton, en loop zoo met een N. ten O. half Ooften Cours na de buiten Roode Ton.

De Merken van 't Hommegat.

De twee Kaapen overeen op Oostland, en de Tooren van Borckum even aan de Westzyde van de Katt-Duin, daar ligt de buiten Ton zynde een Roode op 6 Vadem.

Namen der 12 Teken des Zodiac.

Arius	♈	Widder.
Tourus	♉	Stier.
Gemine	♊	Tweling.
Cantzer	♋	Kreebs.
Leo	♌	Leeuwe.
Virgo	♍	Jungfr.
Libra	♎	Wage.
Schorpio	♏	Schorp.
Sagitarius	♐	Schutz.
Capric.	♑	Steenbok.
Aquarius	♒	Waterm.
Piſſis	♓	Viſſche.

De Aspecten.

Conjunctio of zamenk.	☌
Sextilſchyn	⚹
Vierdeſchyn	□
Derdeſchyn	△
Oppoſitio of tegenſchijn	☍
Drakenhooft	☋
Drakenſteert	☊

Van

Van de 7 Planeten.

☉ Sol 1448000 maal groter als de Aarde
☿ Mercur. 16 maal kleinder als de Aarde
♀ Venus $\frac{1}{10}$ maal kleinder als de Aarde
♂ Mars $4\frac{1}{3}$ maal kleinder als de Aarde
♃ Jupiter 1474 maal groter als de Aarde
♄ Saturnus 1030 maal groter als de Aarde
☾ Luna 50 maal kleinder als de Aarde

Gemene Aanwyzinge.

Gulden Getal	18.
Zonnen Cirkel	20.
Rom. Schatt. Tell.	6.
Zond. Letter	B.
Epacta	VII.

Agter Winter 8 weken en 2 dagen.
Vaſtelavond den 22 February.
Paſcha den 10 April.
Pinxter den 29 May.
Eerſten Advent den 27 November.

De Lente begint den 21 Maart.
De Zomer den 22 Juny.
De Herfſt den 24 September.
De Winter den 22 December.

Van de Vier Getyden des Jaars.

I. Van de Winter.

DE Winter neemt zyn aanbang hoog voor Nieuw-Jaar, wanneer de ☉ in het Hemels-Teken de Steenbok treed/ en ons/ die wy op het Noorderdeel, van den Aardbodem woonen/ den Dag op 't kortste en de Nagt op 't langste maakt. De intreed der Zon in Steenbok geschiedt in 't voorgaande Jaar den 22 Decemb. des 's Avonds om 0 uur 15 min.

De Winter zal zeer veranderlyk Weer geben/ met het begin van January houde Wind met Regen en Sneeuw. Met den Volle Maan/ Vorst en houde Sneeuwlugt. Tegen de Nieuwe Maan weder Vorst en Sneeuw/ daarna tot het einde houd Weer.

In 't begin van February zagte Vorst. Met de Volle Maan houde Sneeuwlugt/ en onaangenaam Weer. De Nieuwe Maan weder Vorst/ Nebel en Sneeuw.

Met

Met begin van Maart houde Lugt met Sneeuw en Regen. Met de Volle Maan zagt Weer/ daarna Nebel en houde Lugt. De Nieuwe Maan geeft houde Regen/ met Sneeuw en Stormwind/ daarna aangenaam Weer.

II. Van het Voorjaar.

HEt Voorjaar neemt zyn aanbang/ wanneer de Zonne in het Middellinie van 't Hemels Teken den eerstenpunct ♈ Widder bereikt heeft/ en daarmede de Dag en Nagt gelyke lang maakt; zulks geschied ten dezen maal den 21 Maart, des 's Avonds om 1 uur 35 minuten.

Het Voorjaar schynt in den beginne brugtbaar Weer te zullen geben. Met de Volle Maan in April, Wind en Regen/ daarna getemperde Lugt. Met de Nieuwe Maan houde/ en aan het einde warm Weer.

De May geeft in 't begin matige Warmte. Met de Volle Maan houd afwisselend Weer/ en tegen het laatste Quartier

warme Zonneschyn/ daarna weder veranderlyk. Met de Nieuwe Maan/ matige Warmte en afwisselend Weer.

Met aanbang Juny warme Zonneschyn met Regen. Met de Volle Maan Donder/ daarna getemperde Lugt. Met de Nieuwe Maan Heet met Donder/ daarna koele Wind/ en tot aan het einde brugtbaar Zomerweer.

III. Van de Zomer.

HEt aangenaame Zomer, neemt zyn aanbang/ wanneer de Zonne in het Hemels-Teken des Kreefs treedt/ 't Tropicum Cancri intreed/ en ons/ die wy op 't Noordlinie des Aardbodems wonen/ den Langsten Dag uitmaakt. De intreet der ☉ in Kreefs geschied in dit Jaar den 22 Juny, 's Middags om 11 u. 35 m.

De Zomer schynt in 't geheel genomen nat Weer te zullen geven. In Julius met de Volle Maan komt hebige Donder die zeer veel in Regen uitloopen. De Nieuwe Maan brengt Warme en zwoele Lugt/ waarna hebige Donder volgt. Augustus brengt met de Volle Maan/ schoon en aangenaam Weer/ waarna tegen de Nieuwe Maan weder veranderlyk en regenagtig Weer zig instellen zal; tegen het einde der Maand schynt de Lugt ruw en koud te worden. De Sept. bangt met Regen aan. Het Laatste ☾ bangt met schoon Weer aan/ dat niet lang van duur zyn zal/ want met de Nieuwe Maan word de Lugt onbestendig en onaangenaam. Het Eerste ☾ brengt Nat en Koud Weer.

IV. Van de Herfst

DE Herfst neemt zyn aanbang wanneer het Zonnen-Ligt in dat Hemelsche Beeldnisse de Wage intreed/ en in de geheele Wereld Dag en Nagt, voor het Tweedemaal van 't Jaar gelyke lang maakt. Zulks geschied den 24 Sept., 's Morgens om 1 uur 17 min.

De Herfst brengt meestendeel onbestendig Weer. In 't begin van October

met de Volle Maan/ Wind en Regen. Met de Nieuwe Maan getemperde Lugt/ daarna Koud en Windig. Waarschynlyk zal aan het einde der Maand de Nagtvorsten inballen.

De November zal met Wind en Regen aanbangen. Na den Nieuwe Maan/ komt Gyp en houde Sneeuwlugt; en met het Eerste Quartier/ ruw en onaangenaam Weer.

Met begin van Decemb. matige Koude. Met de Nieuwe Maan komt Regen/ Gyp en houd Weer/ daarna Vorst en Sneeuw. Met de Volle Maan schynt het met de Vorst ernst te willen worden.

Van de Eclipsen.

In dit Jaar zullen twee Zon- of Aardryksverduisteringen plaats hebben, waarvan één in onze Gewesten zigtbaar zal zyn. De Maan word niet Verduistert.

De eerste Verduistering geschied den 21 Febr. des 's Nachts, en is voornaamlyk op Nieuw-Seeland, veelen plaatsen in 't Stille Meer, en in het midden van Amerika zigtbaar; en in eenige Gewesten word de Zon geheel verduistert.

De tweede is eene by ons zigtbare Zonneverduistering den 17 Augustus des Voormiddags, en is voornaamlyk in Afrika en in 't Suidelyk Asiën te zien, waar zelfs de Zon in eenige Gewesten centraal en ringformig verschynen zal. Voor Emder Meridian is de Aanvang der Verduistering des 's Morgens om 6 uur 23 min. Het midden om 7 uur 10 min. En het einde der Verduistering is om 7 uur 56 min. De gantsche Verduistering duurd 1 uur 33 min. De groote verstrekt zig op 2 Duim 12 minuten aan de Suidelyke Deelen der Zon.

NAMEN van de Heeren BORGERMEESTEREN en den RAAD der Stadt EMDEN.

BORGERMEESTEREN.

Hr. Hieronymus Ibeling von Santen.
Hr. Peter Arnold Deteleff.
Hr. Petrus Suur.
Hr. Helias Loesing.

CAMERARIUS.

Hr. Johan Joachim Meder.

SYNDICUS.

Hr. Jaques de Pottere.

RAADS-HEEREN.

Hr. Gerard le Brun.
Hr. Paul Emanuel Adami.
Hr. Herman Rösingh.
Hr. Meinhard Wychers.
Hr. Nicolaus Tholen.
Hr. Meinh. J. E. Meiners.
Hr. Gerhard Rösingh.

SECRETARISSEN.

Hr. Hinrich Hüllesheim.
Hr. Johann de Pottere.
Hr. Herman Tholen.

De

De Magistraat Vergadert weekelyks driemaal ordinair, en heeft Maandag, Woensdag en Vrydag Regsdag.

Voor deze Regtbank zyn tot Justiz Commisarien aangesteld.

Hr. Nathanael Albrecht Schmid.
Hr. Herman Möller.
Hr. David Leonhard Bluhm.
Hr. Anton Günther Mencke.
Hr. Jacob Reimers.
Hr. J. P. B. Hüllesheim.

Assessores by het Neder-Gerigte.

Hr. Enno Paul Rösingh.
Hr. Georg Wilhelm Loesing.
Hr. Tiberius Anton Deteleff.

De Regtsdagen van dit Gerigt, zyn Dingsdag en Donderdag.

Namen der Heeren VEERTIGEN.

Hr. Præſes J. J. Maurenbrecher.
Hr. H. J. Bleeker.
Hr. H. Heykens.
Hr. J. Swart.
Hr. G. Dethleff.
Hr. G. de Pottere.
Hr. J. Roejer.
Hr. J. v. Borſum.
Hr. P. Duin.
Hr. J. Boedeker.
Hr. Præſes R. M. Bluhm.
Hr. D. Noemes.
Hr. S. v. Hoorn.
Hr. H. Addengast.
Hr. E. van Letten.
Hr. J. L. Ruyl.
Hr. J. M. Swarte.
Hr. O. R. Bleeker.
Hr. P. Arends.
Hr. F. H. Metger.

Hr. Præſes A. Schuirman.
Hr. H. Sonnekes.
Hr. C. Tholen.
Hr. A. Blanſet.
Hr. W. Wybrands.
Hr. K. Carſſens.
Hr. J. F. Pollman.
Hr. J. Viſſering.
Hr. F. Groeneveld.
Hr. H. P. Decker.
Hr. Præſes Adm: Heſſling.
Hr. F Konken.
Hr. H. O. v. Mark.
Hr. J. van Geest.
Hr. G. Ehlers.
Hr. A. D. Cramer.
Hr. J. P. B Hüllesheim.
Hr. D. Duyf.
Hr. J. van Laar.
Hr. J. Adena.

Hr. J. de Pottere, XL. vir: col: Secret:

Namen der Borger Officiers in Emden.

I. Regiment.

Van de Heer Colonel Pet. Joh. Duin.

Comp. 1. Hopm. Wyb: Wybrands.
Luit. Waalke J. Waalkes.
Veend. Luitje L. Reul.

Comp. 2. Hopm. Eildert Wilken.
Luit. Heere G. van Campen.
Veend. Lupke L. Pool.

Comp. 3. Hopm. Jan P. Schüſſelaar.
Luit. H. O. van Mark.
Veend. E. van Borſum.

Comp. 4. Hopm. Jacob Campen.
Luit. P. Holthuis.
Veend. Jan Luitjes Reil.

Comp. 7. Hopm. H. E. Hayens
Luit. Peter Dekker.
Veend. B. Vrieſenborg.

Comp. 8. Hopm. Freerik Konken.
Luit. Siebold Bartels.
Veend. Chriſtian van Bergen.

II. Re-

II. Regiment.

Van de Heer Colonel J. H. Swart.

Comp. 9. Hopm. Jannes van Geest.
Luit. P. Folkers.
Veend. Lubbert D. Jansſen.

Comp. 10. Hopm. Carsjen Boekhoff.
Luit. Johan Buismann.
Veend. Dirk J. Duyff.

Comp. 19. Hopm. Jan van Laer.
Luit Heerke Schaagman.
Veend. J. Bartels.

Comp. 5. Hopm. J. B. Tergast.
Luit. H. de Roth jun.
Veend. Johan B. Hayens.

Comp. 11. Hopm. Philip van Ameren.
Luit. Evert Oilam.
Veend. Jan Friling Pollman.

Comp. 6. Hopm. Johann Boedeker.
Luit. H. Wilkens.
Veend. Arend Royer.

III. Regiment.

Van de Heer Colonel J. van Borsſum.

Comp. 13. Hopm. Gerhard Oostheim.
Luit. Peter Westerman.
Veend. Martien Ryken.

Comp. 14. Hopm. Peter Jansſen.
Luit. Peter Bertling.
Veend. Remke de Weerth.

Comp. 16. Hopm. P. Arends.
Luit. G. de Vogel.
Veend. S. J. Paſchier.

Comp. 23. Hopm. J. Lucas.
Luit. Sieben Andreesſen.
Veend. Jan Chriſtoffers.

Comp. 15. Hopm. Syvert van Hoorn.
Luit. Jan Hemckes.
Veend. Jan Dirks Stevens.

Namen der Borger Officiers in Emden.

IV. Regiment.

Van de Heer Colonel Folck: Groeneveld.

Comp. 20. Hopm. H. W. Mulder.
Luit. Hemke Jansſen.
Veend. Jacob W. Keuſer.

Comp. 21. Hopm. Dirck Gerds Byl.
Luit. A. Dahlhof
Veend. O. A. Siefkes.

Comp. 22. Hopm. Heye Addengaſt.
Luit. Rigert B. Vrye.
Veend. E. Colsman.

Comp. 17. Hopm. Harmen E. v. Ameren.
Luit. Willem B. Valentyn.
Veend. Arnold de Vries.

Comp. 18. Hopm. Claas Carsjens.
Luit. Peter Dirks.
Veend. Chriſt. Wilken.

Comp. 12. Hopm. Frerik A. Meyborg.
Luit. Reemt Jansſen.
Veend. Conr. Goljenboom

Secret: J. H. Bauer.

DIRECTEUR en Asſiſtenten der Brand-Spuiten.

Directeur Hr. Raadsheer H. Röſingh.

ASSISTENTEN

Hr. D. D. Franken.	Hr Klaas Tholen.
J. Wychram.	Jac. Campen.
H. Sonnekes.	D. G. Byl.
W. Wybrands.	O. R. Bleeker.
F. H. Metger.	Siev. v. Hoorn.
H. Rojer.	J. D. Weber.
A. Blanſet.	W. Waalkes.
F. Groeneveld.	H. O. v. Mark.
J. van Geeſt.	

Asſiſtenten onder de Mennoniten.

Hr. J. Oterendorp.	Hr. Yſaac Bouman.
Tob. Bouman.	P. O. Brouwer.
P. van Olst.	T. Oterendorp.
Jac. Bouman.	H. Boumann.
J. Ravenſtein.	C. P. Brouwer.

KLUFT-ORDER pro Anno 1803.

BRANDMEESTER. Hr. Raadsh. Röſingh.

1de Kluft by de Blauwe Toorn.
Hr. Raadsheer Adami.
Quarteerm: P. J. Duin.
Hopm: Jacob Groen.

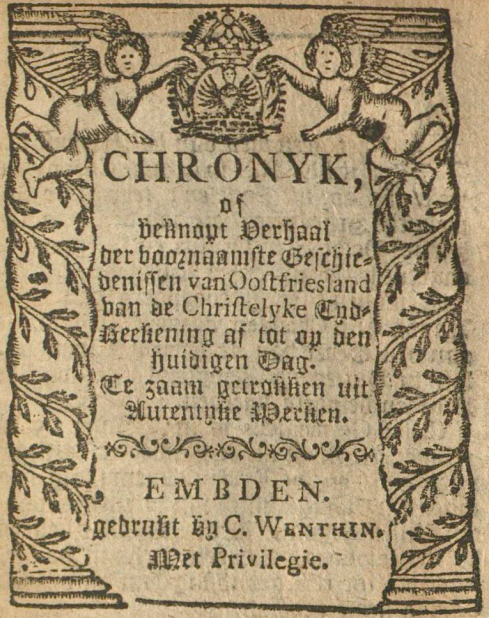
2de Kluft by en op het N. Markt.
Hr. Raadsheer Wychers.
Quarteerm: J. H. Swart.
Hopm: H. J. Smidt.

3de Kluft by het Raadhuis.
Hr. Raadsheer Tholen.
Quarteerm: J. v. Borsſum.
Hopm: Jan Röttgers.

4de Kluft op het Suid Valdern.
Hr. Raadsheer Meiners.
Quarteerm: Folk. Groeneveld.
Hopm: D. Byl.

5de Kluft op het Noord Valdern.
Hr. Raadsheer Gerhard Röſingh.
Hopm: Syvert van Hoorn.
Hopm: Peter Arends.

EINDE.

Al het geen men van de Afkomst der FRIESEN in de oude Chronyken leest/ bestaat uit Fabelen; terwyl de Romeinsche Schryberen/ die van de Zeetogten hunner Veldheeren Drusus en Germanicus omtrent het begin onser Cydreekening gewag maken/ de Inwoonders van deese Landstreek Chauken noemen/ woonende aan den Oever van de Noordzee kommerlyk in Hutten op Hoogtens/ die van de Vloeden bespoeld wierden.

Cæsar Germanicus is in 't Jaar 15 en 16 met een Vloot uit de Zuiderzee de Eems opgezeild/ en by Emden, doenmaals nog maar een Gehugt/ van Visscheren bewoond/ ten Anker gegaan. Waarschynlyk hebben de Romeinen aldaar een Schans aangelegt/ die tot een grondslag van onse Stad Emden heeft gedient.

In

In de vierde Eeuw vermist men reeds de naam der Chauken, wordende doen de Inwoonders van het Land onder de Saxen gereekend/ met de welke zy in de vyfde Eeuw een uitwandeling na England hebben gedaan. Vervolgens hebben de Friesen, die te vooren Holland en Gelderland aan deeze Zyde van den Rhyn/ met Overyssel en het Land tusschen de Zuiderzee en de Eems bewoonden/ hen ook over den Eems tot aan de Elbe uitgebreid/ wordende door de Frankesche Koningen gedrongen/ en eindelyk aan hunne Opperheerschapp onderworpen; hoewel zy haar eigen Vorst hadden/ dien zy ook Koning noemden.

Anno 677 regeerde Koning Adgil, een breedelievend Vorst/ onder wiens bestuur men Dyken om het Land kwam te leggen/ dewelke ook den Bisschop Wilfried van York op zyn reis na Romen toeliet/ in Friesland het Evangelium te verkondigen/ brengende dezelve veel duizende voor den Doop tot het Christendom over.

Van hetzelve had weinig voortgang ge-

der den volgenden Koning Radbod, een ruw en oorlogsugtig Vorst. Deese zogt het Franhische Juk af te werpen/ en trok twee maal/ 690 en 697/ tegens Pepyn, den Koning der Franken/ te velde/ maar wierd in beide veldslagten geheel verslagen; waardoor hy een gedeelte van zyn Gebied verloor/ onder anderen zyne Hoofdstad Utrecht/ die Pepyn in besit nam/ en aldaar een Bisdom stigte.

715 sloeg Radbod den Koning Carl Martel by Keulen uit het veld/ maar 716 wierd zyn volk onder den Veldheer Poppo wederom geheel verslagen. Waarop hy den vreede zogt en verkreeg/ onder voorwaarde/ een Christen te worden. Ten welken Einde Carl den Bisschop Wolfram tot hem zond/ om hem te doopen. Dan Radbod reeds met den voet in den Doopsteen staande/ vroeg den Bisschop: waar zyn Voorvaderen wel gebleven mogten zyn? en ten antwoord krygende: waarschynlyk niet in den Hemel; trad hy terug/ zeggende: dat hy hen liever wilde volgen; waarop hy 718 te sterven kwam. Hem volgde Hertog Poppo, die den Bisschop Wilbrod van Utrecht bewilligde/ het Evangelium te predikken in geheel Friesland. Naderhand Carl Martel de Saracenen op den Hals krygende/ streefden de Friesen op 't nieuwe na hun vryheid. Waarop Carl hen te Water en te Lande met overmagt aangreep/ en het geheele Friesse Heir met den Veldheer Poppo 734 by Wirdum in de Ommelanden verbrysselde/ en zig het Land onderwierp/ verbrandende de Afgodentempels/ en neemende Gyzelaars mede. Om deese Tyd kwam Wilfried, onder de Naam van Bonifacius, Bisschop van Maynts/ terug in 't Land/ en nam hem de Bekeering der Friesen zeer ter harten/ dan hy wierd daardoor tot een Martelaar/ terwyl hy met 53 Man van zyn Gevolg door de heidensche Friesen te Dockum overvallen en gedood wierd. Tegens den uitgang van de agtste Eeuw greep het Christendom eerst vasten voet hier te Lande onder den Bisschoppen van Munster en Bremen.

Van Carel den grooten vind men aangeteekend/ dat hy zig van de Friesen heeft bedient op verscheiden Togten te Water en Lande/ en dat zy goede Zeelieden waren/ wordende zy doen ter Tyd ook reeds vrye Friesen genoemd/ die na hun vaderlandsche Wetten en Gewoonten leefden. In de negende en tiende Eeuw leed het Land zeer veel door gedurigen Inval der Normannen. Dan 880 greepen de Oostfriesen deese Roovers by Norden met grooten Moed aan/ en hielden onder hun een zoo geweldige slagting/ dat hun Verlies op 10400 Man word begroot.

In 't begin van de tiende Eeuw had Graaf Diederich van Holland het Zuiderdeel van Friesland hem onderworpen/ wordende het Noorderdeel de zeven Zeelanden genaemd/ die van Noordholland tot aan en over de Weser zig uitstrekten/ zynde in dier voegen vereenigt/ dat afgezondene uit de aanzienlykste deß Lands/ de Rigters en Grestelyken op gezette Tyden by den Opstalsboom ten Landdag vergaderden/ zoo

zoo wel Maatregelen ten verdediging te neemen/ als ook over inwendige order en rust door gemeene Landswetten te maken.

983 is in Oostfriesland het eerste Klooster gestigt te Heepshold/ makende zig de Bisschoppen van Utrecht/ Munster en Bremen het Gezag over de Geestelyken aan. Om deese Tyd begon men Kruistogten na het geloofde Land te doen/ waarby de Friesen Homminga, Roorda, Kamminga en Ockinga als beroemde Mannen worden geteld.

1106 zogte Hendrik de Dikke/ een sachsische Vorst/ hem Meester van Friesland te maken; maar hy wierd met al zyn Volk by Norden verslagen. 1148 tragte desselben Kleinzoon/ Hendrik de Leeuw/ Hertog van Sachsen en Bayern/ zig de inlandsche onluften/ tussen die van Wangerland en Ostringen gerezen/ te nutte te maken/ en bleef met zyn Heir te Paarde in het Land; maar hetzelve in de Moerasten gelokt zynde/ kwam ganschelyk daarin te sneuvelen. Den 9 Januar. 1164 is er een groote Wa-

terbloed over het geheele Land gegaan/ en een meenigte Menschen en Vee daar by herongelukt. Van 1164 tot 68 bielen die van Wangerland/Rustringen en Harlingen de Oostringers by herhaling byandig aan/ dan deese door die van Norden ondersteund wordende/ wierden de Gersten op twee reisen zoodanig geslagen/ dat men het Getal der Gebliebenen op 800 en 2000 begroot.

Van 1189 tot 99 deeden de Friesen eenige Kruistogten meede/ hoewel te Scheep na Ptolomais/ het welk zy beroberden. Van 1215 tot 21 voeren 28 Scheepen met Friesen op een Kruistogt/ vereenigden hen met die van Holland en England/ en bielen eerst de Saracenen in Spanien aan/ beroberende ten laatsten de Stad Dalmiata in Egypten.

1219 den 16 Jan. zyn geheele Dorpen met Menschen en Vee door een groote Waterbloed verslonden/ welke van 3 andere Vloeden op heil 3 Kon. 1220/ St. Matth. en Camb. 21/ herbolgens van een groote Duurte wierd opgevolgt; zynde het Land ontbloot van Dyken/ dus men te Scheep voer over het Hoorenland; en de behoestige Landlieden de Stemme van den Kruispredikter/ Magister Olivier, Bisschop van Paderborn/ gewillig volgden/ om in Palæstina hun Brood te zoeken. Daarenboven wierd het beste gedeelte van 't Land vernield door onderlinge hoedige Twisten der Ingezeetenen van Norder/ Broekmer- Ems- en Harlingerland/ die 1234 eerst wierden bygelegt/ dus dat die van Norden tot Schabergoeding 1000 Mark Goud en 5000 M. Silber in Emder Munte gaven.

1228 zyn de Kloosters te Jhlow en Meerhuisen gestigt. Ter deeser Tyd liet de Paus het Kruis predikken tegens een klein gedeelte der Friesse Natie/ de Stedingers/ welke men uit blinden Yver geheel uitroeide.

1248 den 19 Nov. en 1249 den 12 Febr. onderging het Land twee Vloeden/ waardoor hetzelve zyn Dyken verloor/ volgende daar op een groote Droogte/ en Sterfte eerst onder 't Kundvee/ en daar na zelfs onder de Menschen.

1254 was alles in 't Land weer in verwarring en onderlingen stryd/ dis tot veele ruin aanleiding gaf.

1269 voeren 50 Oostfriesse Scheepen met veel Volk op den laatsten Kruistogt uit/ dan deese liep zoo ongelukkig af/ dat niet een Schip/ en maar weinig Manschap/ dan allen ontbloot/ terug kwam/ bindende het Vaderland in groote Wanorder/ vermits de Hoofden der Geestelyken/ toen Deeken/ naderhand Proobste genoemd/ het Volk onderdrukten. 1273 wierd eerst de rust hersteld/ worbende onder anderen door de Bisschoppen van Munster en Bremen den Kloosterbroederen alleenlyk den Egt verbooden/ maar geensins den Wereldlyken Priesteren/ welke laaste men in Oostfriesland ongehuwt niet toeliet.

1277 in January brak de Jansumer Dyk in Heiderland tegen over Loegum door; en in December wierd de geheele Dyk aldaar tegen Emden en Larrelt over by een hebigen Orkaan geheel weggespoeld/ dus die Landstreek aan de Woede der Wellen open stond. In de nabolgnede drie Jaaren wierpen herhaalde Stormen en Vloeden alles om ber/ wat men tot Herstelling der Dyken had aangewend/ stortende de Zee zig met geweld in de laage Landen/ waar uit men geen Afwatering konde krygen. 1287 op Middernagt van Kerstyd wierd geheel Friesland overstroomd/ dus dat veel Huizen met Menschen en Vee/ Hooi en Koorn door de Vloed wierden weggedreven/ en zelfs Gebouwen van Steen der Woede der Golven niet en konden wederstaan/ wordende het getal der Menschen/ tussen de Zuiderzee en de Eems verdronken/ wel op 50000 begroot. Deese en nog een daar op volgende Vloed vernielde alles/ wat er nog overig was van de Dyken om Heiderland/ dus dat in 10 Jaaren 49 Dorpen/ waar onder men eenige aanzienlyke Marktbleken en Kloosters telde/ in 't Water zyn verslonden/ het welk den Dollard uitmaakte. Op 't laast van deese Eeuw wierd Westfriesland of Noordholland aan den Graaf van Holland onderworpen. Dan

op

op deese Zyde der Eems genoot men de Kust/ en men was er op uit/ de Wetten in order te brengen. Zoo wierd een Wetboek gemaakt in Eemsland door de Rigters en Hoofdlingen Liurd Andsna te Westerhuisen/ Habbo te Hinte/ Wiard Drost te Emden/ Sybrand te Visquard/ en Folkert te Twixtum.

1313 wierd het Land desogt met een groote Watervloed/ gevolgt van een zwaare Hongersnood en besmettelyke Ziekten/ waar by wel een derde der Inwoonderen omkwam.

1318 brak te Norden een Tumult uit/ die zig over 't geheele Land verspreide/ dus de Rigters en Gesworenen by den Opstalboom niet zeeker waren: tot dat er 1323 op St. Lamberti aldaar een Landdag van Gedeputeerden der Geestelyken/ des Adels en der Burgtieden te stande kwam. Hier is het Verbond der Friesen tusschen de Zuiderzee en de Weser vernieuwd/ en de jaarlykse Landdag op Pingster Dingsdag bepaald. Ook is er ook een Geschil tusschen de Rustringers en Bremers in Tegenwoordigheid van een paar Burgermeesteren uit Bremen bygelegt/ waar over een Oirkonde is uitgegeven/ met een groot Zeegel daar aan hangende/ met de Jongbrouw Maria, en een gewapend Man met een Schild in d'eene en een Lantse in de andere Hand/ stellende het Wapen van geheel Friesland voor.

1348-1350 leed het Land veel door Hongersnood en besmettelyke Ziekten/ die een menigte Menschen wegraapten.

Ondertusschen hield men geen Landdag meer/ en de Rigters verloren hun Aanzien/ zoo dat een ieder deed/ wat hem goed dunkte/ begevende de Onderdrukten hen onder bescherming der Magtigen/ die elk door en na zig een baste Borg stigte/ waar van de Naam van Hoofdlingen zyn oorsprong heeft/ dewelke onder malkanderen krygh voerden. Dus wierd 1353 de Borg van Aldersna te Lintel door de naburige Edellieden beroverd en gestigt. 1356 Folkmar Allena van Oosterhuisen/ in strydt zynde met Boying te Sulderhuisen/ overviel deesen 's Nagts in zyn Borg en stoopte ze. 1358

maakte

maakte zig Hylo Attena Meester dan Norden. 1361 is er een Landdag door Gedeputeerden der Friesen uit de zeven Zeelanden/ doemaals nog vereenigt/ te Groningen gehouden. 1369 is te Emden over den Delft de eerste Brug geslagen/ en het Franciscaner Klooster in de Stad getrokken/ liggende doorheen daar buiten afgezondert door een Wal/ die zig tot aan Oosterhuisen uitstrekte.

1373 is het ryke Dorp Westeel/ tegen Oosteel overliggende/ door een hooge Vloed verslonden/ waar op nog verscheiden Stormen volgende/ wierd de Dyk onherstelbaar/ dus een Zeeboesem ontstond/ die zig tot aan Marienhabe uitstrekte. Om deese Tyd was Keno ten Broek, Hoofdling dan Broekmer en Auricher Land/ de magtigste/ hebbende zyn Residentie te Oldeborg. Een Dogter dan Keno wierd ten Huwelyk gegeben aan Edzard Cirksena, Hoofdling te Greetsiel. Keno's Zoon/ Ocko, stigte met den Hoofdl. dan Falderen en Oosterhuisen 1378 het Klooster Oybhuisen. 1379 had hy

hy strydt met Folkmar Allena te Oosterhuisen en Hinte/ verbolgens met Beninga te Grimersum/ Kampo te Emden/ Emo te Larrelt en Haitet te Groothuisen/ dan deese te zamen tegen Ocko te velde optrekkende/ wierden by Loppersum geslagen/ en verloren veel Volk/ bygvende alleenlyk dan Emden 90 Man met den Drost Kampo op de Plaats. 1381 droeg Ocko zyn Land Aurich/ Broek/ Marienhabe/ Oldersum/ Suurhuisen/ Loppersum en Cirkwerum aan Hertog Albrecht dan Bayern als Grave dan Holland ter Leen op/ om daar door Onderstand dan magt te verkrygen: dan Folkmar Allena meer hulp dan over de Ems halende/ overhiel Ocko in zyn nieuwe Residentie te Aurich/ waar by deese 1390 zyn Leven verloor. Witzeld, een onegte Zoon dan Ocko, zogte het Broeksche Huis te storten/ dan Ocko's Weduwe (de kwaade Foelke genaamd wegens haare Wreedheid/ terwyl zy verscheiden Vrienden benessens haar eigen Dogter heeft doen ombrengen/) wist haare party te versterken/ die den Bastaard

staard met zyn Volk te Detern overbiel/ en deed sneubelen.

Om deese Tyd rusteden de Hanseesteeden Wysmar en Kostok eenige Schreepen uit/ om de Stad Stokholm/ van de Dänen belegerd/ met lebensmiddelen te voorzien/ daar voor hadden zy bryheid/ de noordsche Kusten te plunderen. Terwyl nu 1395 de Vreede in 't Noorden herstelt wierd/ zoo kwamen de Kapers met hun Buit in Ostfriesland/ met hun ook de beroemde Stortebekker, die de Coren te Martenhave gebouwt/ of ten minsten verhoogt heest.

Dan zulks gaf gelegenheid aan die van Hamburg en Lubek/ dat zy een magtige Vloot uitrusteden/ om de Kapers te verbolgen. Dus kwamen de Hamburger Ao. 1400 te Emden aan/ maakten zig Meester van de Burg aldaar/ gelyckerwys ook van die op sset Falderen en te Larreit/ brandende eenige Plaatsen op het Land als te Groothuisen en Wittmund geheel af. Verbolgens namen ze ook Aurich in bezit. Edog Keno ten Broek en de oberige Edellieden verkreegen den Vrede op Voorwaarde/ dat zy den Zeeroberen geen Schuilplaats meer in den Lande zouden toelaten. Waar op de Hamburgers weer afrokken/ en 1402 den Stortebeeker met de zynen by 't heilige Land gehangen namen/ en se te Hamburg onthoofden.

Ondertussen namen de Strydigheden russen de Hoofdlingen wederom den aanhang. Edog Keno ten Broek wiste hen 1404 te versoenen/ in dier voegen/ dat men zig verbond/ voor 't toekomende alle Familientwist volgens het Landrecht te beslissen/ en hem tot een Hoofd en Scheidsman te stellen. Dan 1407. maakte Keno selbe een sterk Verbond tegen Hisko, dus deese de Hamburgers te hulp riep; waar op Keno geraden vond/ hem met Hisko te verdragen/ en met hulp der Hamburgers de Burg te Falderen/ Norden/ Pilsum en meer anderen sloopte/ waar door hy zyne bezittingen vermeerderde.

1413 nam hy ook de Stad en 't Kasteel te Emden in/ zoo dat Hisko de klugt nam

tot de Schieringers te Groningen. Dan trad Keno op de zyde der Vetkopers, beroerde 1416 de Stad Groningen/ en sloeg de Schieringers by Nordhorn/ zoo dat er 500 Man sneuvelden/ en 400 door Keno wierden gebangen. Deese Oorlog wierd van Ocko ten Broek, Focke Ukena en Sibet van Ruistringen, onder Aanhoering van Focke Ukena/ tegens den Graaf van Holland en den Hertog van Bagern met beelen Boem voortgezet/ en de Orgheid der Frieen door den Vreede van 1422 gestaafd.

Ondertusschen Ocko ten Broek het oppergezag in Ostfriesland hem aanmatigende/ nam den Titel van Regent aan. Hierom traden de andere Edellieden in een Verbond tegen hem onder Focke Ukena, en Ocko maakte 1436 alliantie met den Bisschop van Bremen, de Graaven van Oldenborg, Hoya, Diephold, Teklenborg en Ritberg, dewelke hem met 11000 Man te hulpe kwamen. Dan Focke Ukena ruikte met een beel kleinder getal Boeren hen by Detern integen/ en verstoeg se geheel en al/ blyvende de Graaven van Ritberg en Diephold met 5000 Man op het Slagveld/ en wordende de Bisschop van Bremen neffens den Graave van Hoya met 3000 Man gebangen genomen.

1427 ging Focko met zyne verbondenen op de Borg van Ocko te Oldenburg aan; waar op deese zyn Oyand van Marienhave uit integen ruikende/ leverden zy op den 28. October by Beenhuisen een bloedigen Slag/ zoo dat er 4000 Man op de Plaatse bleven/ en Ocko aan de overmagt moeste wyken/ wordende zelve gebangen gemaakt/ zyne Borg te Oldenburg zoo wel/ als te Aurich ingenomen/ deelende de Bondgenoten zig met Focke in des Oyands Land en Bezittingen; doe wierd Hisko weer te Emden ingezet.

1430 Focko de opperheerschappy aangenomen hebbende/ maakten de andere Edellieden een Verbond tegen hem/ onder aanhoering van Enno, Hoofdling te Greetziel/ dewelke zelve op Oldersum aantrok/ en de Borg aldaar beroerde/ midlerwyl

zyn Zoon Edzard voor Aurich ruste/ het welk met Capitulatie aan hem overging/ wordende de Vestiging der Borg gesloopt/ en ten zelven Dage den 10. November onder de Bondgenooten een nader Vereeniging tot Handhaving van 's Lands Vryheid gesloten/ als mede Edzard van Greetziel tot Krygsoverste gekozen.

1431 kwamen de Hamburgers met hun Vloot voor Emden aan/ lichten den Drost Imel op een Gastmaal uit/ en zonden hem gebangen na Hamburg af/ makende zy zig Meester van de Stad/ waarop Edzard met hun hulpe Focke Ukena te Leer belegerde/ en na een hardnekkige Verdediging van een half Jaar hem noodzaakte/ zyn vlugt na Munsterland te neemen/ wordende den 6. October de Borg overgegeven en gesloopt. Dan Focke met Hulpstroepen in de harde Winter het Land doorstroopende/ wierd 1432 de Schans te Leeroort door de Hamburgers gebouwt/ verbolgens ook die te Stickhuisen.

1433 den 25. July kwam het tussen Ude Fockens te Norden met zyn Swager Sibet Papinga te Jever en Friedeburg/ en tussen Edzard met zyn Swager Lütet Maninga van Lütetsburg by Bargerbuer tot een bloedig Gebegt/ waar by de laaste sneuvelde/ en Sibet Papinga wierde verwond en gebangen genomen/ die kort daar na aan zyn Wonden stierf/ gelykerwys ook 1435 Ocko ten Broek en Focke Ukena, beide de laaste van hun Familie zynde/ overleeden.

1436 en 37 verstoorde Edzard met hulpe der Hamburgers de Huisen der verdreevene Hoofdlingen/ wordende de Materialien daar van na Emden afgevoerd/ en daarmee de Stad vestigd door opbouw van de Emsmuur en Poorten. 1438 liepen de verdreevene Hoofdlingen van Osterhuisen/ Larrelt en Groothuisen met hollandsche Scheepen te Larrelt in/ en maakten zig Meester van het Dorp; dan Edzard met de Hamburgers heroverden het den 29. October/ en kreegen de drie Hoofdlingen gebangen. Ondertussen de Hollanders by de

Hamburgers op het ontslag der Gebangenen dringende/ gaben deese de Stad 1439 oder aan Edzard. En terwyl die dan Aurich hem doe al reeds tot Hoofding hadden aangenamen/ zoo was hy dan Emden, Aurich/ Norden en de Greete Heer en Hoofding Edag 1441 zonder Lybs-Erben overlydende/ volgde hem Ulrich zyn Broeder in het Gezag als Oberste en Hoofding dan Emden/ Aurich/ Norden en Leer/ bereenigende hy hort daar na onder zyn gebiet Esens en Stedesdorp met het Greetmer Amt en Berum

1442 zyn te Emden/ na het voorbeeld dan andere Steeden/ tot eerste Burgermeesteren aangesteld: Gerald Eggena, Tamme Fewen, Mich. van den Ryne en Otto Schröder, wordende het Regt en Polinie te booren door een Rigter en Raad gehandhaaft.

1448 namen de Hamburgers wederom beziet dan de Stad/ waarover zy he met Ulrich oneens wierden/ en het tussen hen en de Edelieden dan het Land in dadelykheden kwam. Dan de Hamburgers 1452 by Groothusen en Oosterhusen tweemaal afgeslagen zynde/ kwam het tot een Wapenstilstand/ en 1453 tot een Vergelyk/ waar door zy Emden en Leerdort aan Ulrich en zyne Erben op 16 Jaar voor 10000 Mark Lüb. inruimden

1454 nam Ulrich tot tweede Gemalin Teda, Kleindogter dan Focke Ukena. Door dit Huwelyk veel oneenigheid onder de grooten opgeheben zynde/ hielden de Geestlykheid/ de Ridderschap en de Boerenstand het voor 't Lands beste, en om de Factien onder de Hoofdlingen voor te buigen/ hen aan een Heer te onderwerpen/ en verkosen Ulrich tot Regent en Opperhoofd dan Oostfriesland. Terwyl ondertusschen het altezamen nog niet eens waren/ en om zig den Hamburgern in verbolg te onttrekken/ droeg Ulrich Oostfriesland aan den Keizer Fred. III. ter Leen op/ en wird tot Rykisgraaf verheven/ gelykerwys hy en zyne Erben met geheel Oostfriesland (Esens/ Jever/ Budsadinger- en Stadland tot aan de Weeser daar onder begrepen) wierd beleend;

leend; edog behoudens de Vryheid en Gerechtigheden van het Land. Dan de Hoofdlingen van Jever/ Wittmund/ Goedens en Friedeburg maakten Alliantie met den Graaf van Oldenburg. Edog Ulrich en zyn Vasal Sibet van Esens bragten het 1461 tot een Vergelyk/ waarby deese ook Wittmund verkreegen.

1455 is het Choor aan de groote Kerk te Emden gebouwt/ en een Straat aan den Delft aangelegt. 1458 bouwde Ulrich zyn Burg alhaar/ en liet een Sluis by het Falder Klooster aanleggen/ als meede 1461 de Stads Gragten verwyderen. 1464 den 21. December is Ulrich te Emden op een Landdag door een Kayserlyken Herold voor Kuhsgraaf uitgeroepen/ door den Graaf Palenstein plegtig beleend/ en verbolgens van de Ridderschap gehuldigt/ waar onder ook Hayo van Papenborg was begreepen; waar op de Kayserlyke Gesanten en Herold de Hoofdlingen van Jever/ Knyphuisen en Budjadingerland ook daar toe aanweesen. 1466 den 26. September overleed Graaf Ulrich te Emden/ en liet 6 onmondige Kinderen agter/ zynde de Graaf Enno nog geene 6 Jaar/ dus de Graafin Teda de Regeering aannam. Nogtans wierden de jonge Graafen Enno, Edzard en Uco 1468 met Oostfriesland beleend.

1473 deed de Graaf van Oldenburg eenen inval in Oostfriesland/ plunderde eenige Dorpen/ maar wierd op den omkeer van de Amtlieden te Oplengen en Stikhuisen by Detern aangegreepen/ waar by dezelve 1000 Man met alle Buit verloor. 1475 is by een tweeden Inval de jonge Graaf Adolf van Oldenborg met veel voornaame Oldenborgers gevangen. 1484 zond men van Emden eenige bewapende Scheepen op de Weeser en de Hond af/ dewelke byf Oldenburgsche ryk beladen Pryzen opbragten. 1486 de onrustige Graaf Gerard de Regeering aan den jongen Graaf Johan overgebende/ sloot deese met de Graafin Teda aanstonds den Vreede. 1487 droeg de Graafin de Regeering op aan Enno I.

Deese 1489 zig hebbende laten huldigen/ reisde me Jonker Victor Freese en Folef van Knipshuisen na Palestina/ en in Febr. 1491 te rug komende/ biel hy by Friedeburg in 't Ys/ en verdronk/ willende den Drost Engelman te ygbe gaan/ dewyl deese zyn Suster/ Graavin Almuth, hadde geschaakt. Als een Heer van uitmuntende Hoedanigheeden wierd Enno I. algemeen bereurd/ en van zyn Broeder Edzard in de Regeering gevolgt/ die ook een Reis na Jerusalem deed met gemelde Jonkers van Freese en Hicco van Oornum/ maar 1492 te rug komende/ vond hy het Land in strydt met den Bisschop van Munster/ die Wiemeer/ Loene/ Bunde en Weener liet uitplunderen/ en dit Oord met de Kerke liet afbranden. Graaf Edzard daarentegen na Leene trekkende/ handelde eben zoo met deese Stad/ en liet de Bezetting van 50 Man over de Klinge springen. Deese en meer Verwoestingen over en weer gemaakt zynde/ wierd de strydt bygelegt. Gelykerwys de Hamburgers ook op een Congres

gres te Groningen 1493 afstand van hun Aanspraak op Emden deeden/ en daar voor 10000 Mark Lub. van de Graafen Edzard en Ucco bedongen/ de gouden ebenwel de regten der Stad zelve; waar op deese door Gedeputeerden by den Keizer Maximilian I. te Antwerpen het stapelregt tegens de Voorbygaart behragtigd verkreegen. Den 16 Sept. kwam de Graavin Teda te sterben/ waar op Graaf Edzard hem door de Prelaten en Hoofdlinge met Toestemming van den derden Stand plegtig liet huldigen/ in 't bysonder ook in Budjadingerland.

1495 is te Emden de Schippergilde of de Clementiner Broederschap gestigt. De Hoofdlingen van Esens en Jever zogten gedeele Harlinger- en Wangerland met Oostringen en Rustringen van Oostfriesland af te trekken/ dan wierden met hun gedeele magt by Jever in de Vlugt geslagen; waar op zy by den Bisschop van Munster hulpe zogten/ die zy ook verkreegen/ maar dewelke door Edzard in verscheide

scheide reisen te rug gejaagt wierd/ waar op 1496 de Vreede plaats greep/ en 1497 een Vergelyk met Munsterland/ meede omtrent den Tol en de Voorbygaart der Stad Emden/ dewelke daarby ongekrenkt bleef. Een gevolg van deese Vereeniging met den Bisschop van Munster/ Conrad van Ritberg was/ dat Graavin Elisabeth van Ritberg 1498 door Graaf Edzard tot Gemalin wierd genomen.

Om deese Tyd maakte de Graaf aanspraak op het Oldeampt/ waar over hy met de Groningers over hoop viel. Ebenwel wiste hy den Hertog Albrecht van Saxen als Stadhouder in Friesland op zyne zyde te bringen/ en daar door zyn Oogmerk te bereiken. Ondertussen de Hertog zich geworden zynde/ liet zig na Emden brengen/ alwaar hy den 8. October 1500 den Geest gaf/ wordende zyn Ingewanden in de groote Kerk bygezet/ waarban de koperen Plaat in 't Crouw-Coor de gedagtenis onthoud.

1501 den 15. Juny sloeg Graaf Edzard de Groningers by Appingadam/ zoo dat zy veel Volks en hun best Geschut met elf Vaandels verlooren/ waar op de Graaf Groningen belegerde/ dan de Oldenburgers met hulpe des Hertogs van Brunswyk en Bisschops van Munster in Budjadingen invallende/ moeste hy van Groningen te rug trekken. Ebog met 600 Man op hen losgaande/ namen de geallieerden de Vlugt.

1506 de Groningers door de Saxen op het uiterste gebragt/ traden met de Graafen van Oostfriesland in Onderhandeling/ om hun de Stad te onderwerpen. Waarop Graaf Edzard den 1. May te Groningen plegtig introk/ en de Huldiging aannam. 1507 den 28. Juny overleed Graaf Uco te Norden. 1513 wierd Graaf Edzard op aanstigten des Hertogs van Saxen van den Keizer in de Rykszacht gedaan/ dien volgens de Hertogen van Saxen en Brunswyk/ Calenberg en Zelle hen met de Graafen van Oldenburg en Bentheim verbonden. 1514 vielen zy met een Heir van 6000 Man

Man in Vubsadingerland. De Inwoonders weerden hen dapper/ maar wierden den 19. January geslagen/ hun Land beroverd/ en dus van 't gebied Oostfrieslands gescheiden. Verbolgens namen de Saxen beset heiden Plaatsen aan den Overkan van de Ems weg. Graaf Edzard liet 2000 Man in 40 Scheepen overzetten/ en verdreeb hun uit alle beroverde Plaatsen. Toog de Hertog van Brunswyk met een groote magt van 20000 Man met veel Geschut op Marsch zynde/ moeste hy weer over de Ems trekken. Hy zogte de groote Armee tot een Veldslag te brengen/ maar zyne Vyanden vermeerden zulks/ lopende ondertusschen het geheele Land af met roven en plunderen. De Hertog/ de Grensbestingen te Friedeburg/ Stikhuisen en Uplengen beroverd hebbende/ belegerde Leeroort/ maar wierd den 13. Juny door een Canonschoot uit de Schans gedood/ waarop de Belegering wierd opgebroken. Alhoewel nu Graaf Edzard hem tegen alle zyne Vyanden dapper weerde/ zoo kunde hy

her

hen doch op den duur niet houden/ te meer daar het hem te laast aan Geld ontbrak/ weshalven zyn Krygsvolk hem verliet/ en hem noodzaakte/ de Stad Groningen aan den Hertog van Geldern over te geben/ en zyn besittingen in Groningerland te verlaten. Dan in verbolg deesen Hertog ook met de Vyanden in verbond tredende/ zogte de Graaf 1517 bystand by den Koning van Spanien/ Hertog van Bourgondien/ en wierd van denzelven met het Stadhouderschap der Ommelanden beleend/ na dat hy by Keizer Maximilian te Mechelen van den Eed ontslagen was. Verbolgens verkreeg hy den 3. December een honorabelen Vreede met alle zyne Aanhangers.

1515 midden onder het geruis der Wapens liet Edzard een Werboek verbeerdigen/ het nog in weesen zynde Oostfriesse Landregt. 1519 wierden Luthers Schriften hier te Lande bekend/ en de Reformatie begonnen/ predikende de Monnik Henr. Bruno te Aurich/ Capellan Henr. Arnoldi te Oldersum/ en Magister Georg Aportanus

re

Emden de eersten na het nieuwe Ligt tegens het Vausdom. Graaf Edzard droeg hem onderrussen zoo voorsigtig als tolerant tegens beide Partyen/ straalende het nieuwe Ligt door in breede/ zonder oproer te verwekken. 1521 benoemde Graaf Edzard zyn tweede Soon Enno alleen tot Opvolger in de Regeering/ nebbende reeds 1512 met bewilliging der Stenden verordineerd/ dat voortaan maar een Heer regeeren zou. Waarop hy 1528 den 14. Februarij zyn Hoochmoedigen Geest opgaf.

Graaf Enno II. liet zig hierop in den Lande huldigen/ trof 1529 den 26 October een vereeniging met de Graaf van Oldenborg/ en een Huweliksband met Graafin Anna, 't welk in Maart 1530 voltrokken wierd. Jonker Baltazar wederom oproer maakende/ oberviel hem de Graaf/ nam Wittmund in/ en dwong hem zelfs tot overgaaf van Esens. Dan 1531 haalde Baltazar Krygsvolk uit Gelderland/ en viel daar meede in 't Land/ robende te Norden en in den Omtreek tot aan Emden alles weg. Ook stak

stak hy het Klooster Marienthal met de Kerk en den hoogen Toren/ d.e tot een Baak in Zee diende/ in Brand. Daar en tegen deed Graaf Johan een Togt na Esens/ en handelde aldaar eben zoo/ waarop Baltasar ook het Klooster te Zielmunken liet afbranden/ en Norden met alle omliggende Plaatsen nog eens deed uitplunderen. Eer zelber Tyd ging Jever ook verloren/ terwyl Freule Maria die Heerlykheid aan den Keizer/ als Hertog van Braband/ ter Teen opdroeg; gelykerwys Jonker Baltasar zig door den Hertog van Gelderen met Harlingerland liet beleenen. Waarop 2000 Gelderse Soldaten onder den Obersten Meindert van den Ham in 't Land vielen/ die het Oostfriesse Heir onder de Graaven Enno en Johan by Jemgum geheel verstoeg/ zoo dat 400 Man met veel Edellieden sneuvelden/ en de Vyand het geheele Land afliep/ zelfs Greetsiel veroverde/ het welk nogtans by den Vreede van den 20. Maart 1534 tegens Wittmund terug gegeben wierd.

1540 den 24 Sept. stierf Graaf Enno II.

en wierd te Emden begraben. Op deselve Cyd kwam ook de onrustige Junker Baltasar te Esens te sterben/ terwyl hy van de Bremers/ die hy door beesen Aanval sig op den hals hadde gehaald/ belegerd was/ dewelke ook de Plaats innamen/ en Harlingerland aan de Graafin Anna van Ritberg oberlieten/ die alhaar door Keizerlyke Croepen wierd ingezet.

1542 ontbing Graafin Anna als Voogdesse ober de jonge Graafen de Hulde van de Steenden.

1543 en 44 wierden te Aurich en in de Kieye eerst twee/ daarna negen/ en eindelyk byf Heren verbrand/ zynde dezelve na de regten obertuigd/ van met den Duibel gehoeld te hebben

1544 steide Graafin Anna den geleerden Poolsen Edelman Johannes a Lasco tot opperhoofd van de protestantsche Geestelykheid in Oostfriesland aan/ onder wiens Bestuur eerst een Kerkenraad te Emden/ en herbolgens het Coetus door alle de Geestelyken in het Land is gestigt/ en de Mannken van den Predikstoel in de Gasthuiskerk en van de Bedieninge des H. Doops zyn verstoken.

1547 is te Emden de blauwe Toren gebouwd. 1548 heeft Graafin Anna ter gedagtenis van Graaf Enno het konstige Grafmaal in de groote Kerk te Emden gestigt/ en de Heeren der borige Graafen en Heeren alhaar herzameld. Den 23 August wierd te Emden het Keizerlyke Interim/ aangaande den Godsdienst/ afgestandigt; doch in herbolg door wys bestier der Graafin Anna zodanig gemaligd/ dat het aan de protestantsche Kerk minder Ergernis gaf/ en 1552 geheel bergeeten wierd. 1553 kwam a Lasco, die gedurende deese 5 Jaar te London had verloefd/ te rug na Emden/ en beele uit England gevlugte Protestanten met hem/ door welkers Onderwyddelden een buitengewoone Collecte wierd gedaan/ die den Grondslag van de Diaconie der vreemdelingen Armen heeft gelegt. In het zelbe Jaar deed zig een Gesellschap te zamen/ om de Harings-Visserey van Em-

den uit te bedryben/ waartoe de Buizen alaar wierden gebouwt.

Van 't Jaar 1551 tot 56 is veel Land by Norden/ besonders aan de Wester-Marsch/ door indyking gewonnen.

1557 wist Graavin Anna door een Tractat met Koningin Maria van Schottland den Oostfriesschen Zeehandel tegen de Kaperyen te beschutten/ gelykerwys zy ook met Koning Gustav van Sweden een Commercie-Tractaat te stande bragt. In deesen Jaar wierd het Franciscaner-Klooster te Emden tot een Gasthuis/ en de Kerk tot den herbarmden Godsdienst geheel ingeruimd.

1558 wierden de jonge Graafen van den Keizer met Oostfriesland beleend/ even als voorheen/ zynde Jever en Harlingerland daar onder begreepen.

1560 kwam Graaf Enno II. uit Sweden terug. Den 15. April wierd zyne Koningl. Gemalin/ Princes Catarina van Sweden/ te Aurich plegtig ingehaald/ alwaar de graafsche Residentie doen is gehouden.

1564 kwam een groote Vloot Engelsche Koop-

Koopvaardy-Scheepen met Manufacturen en Laaden/ onder bedekking van 6 Oorlogs-Scheepen/ met groot gejuich te Emden aan; gelykerwys ook veel aanzienlyke Engelsche Handelshuisen van Antwerpen zig daar heen verplaatsten/ terwyl de Hertogin van Parma/ als Gouvernante der Nederlanden/ haar met de Engelsche Kroon hadde oberworpen. Edog deese oneenigheden door een vergelyk uit den weg geruimd zynde/ pakten de Engelschen in 't begin van 1565 eens klaps weer in/ en trokken over den Vorst na Antwerpen terug.

1568 den 21 July wierd de Armee van Graaf Lodewyk van Nassau door den Hertog van Alba by Jemgumm geheel verslagen/ zoo dat de Graaf het te nauwer nood na Emden ontkwam.

Doe ter Eyd kwamen veel protestantische Familien uit de Nederlanden na Emden vlugten.

1569 is de Stadshalle gebouwt/ en daarin de Kerk voor de fransche Gemeente aangelegt; gelykerwys 1570 de beide Dorpen

groot en klein Falderen in de Stad zyn getrocken/ en de Stad met Wallen en Graften op 's Lands Kosten is omringt. Den 1. Nov. op Allerheiligen wierd het Land van Calais tot aan de Deensche Kusten met een der grootste Watervloeden besogt/ waar van men uit de Geschiedenissen iets weet/ gaande de Vloed in Oostfriesland tot aan Bastvand en Walle toe/ wordende veel Menschen/ Vee en Huisen daar door verschlonden en weggespoeld.

Om deese Tyd wierden door de Prins van Oranjen Vapers/ die men Watergeusen noemde/ uitgerust/ dewelke somtyds te Emden en Norden met hun Buit inliepen. 1571 maakte de Hollandsche Admiral Boschhuisen Jagt daar op/ en trof een geheele Vloot van deselbe op de Ems aan/ die hy onder bereik van 't Geschut der Stad Emden aangreep en beroberde. Ondertusschen liet men van de Burg het Canon daar op speelen/ om ze af te houden.

Op den 2. October d. J. is te Emden de eerste Synode der Kerken uit de Nederlanden gehouden. Den 8. Nov. is oock een nieuw Vergelyk met Munsterland over den weerzydsen Tol en de Voorbygaart gesloten.

1574 den 10. Juny is de eerste Steen gelegt tot Fundament van 't Raadhuis te Emden/ en den 1. Nov. 1576 de eerste Sessie aldaar gehouden/ bedragende de Bouwkosten 57000 Gulden; wordende ter zelber Tyd oock op Kosten der Burgery te Emden de Steenen Coren te Borkum opgericht.

1580 wierd het Peerschap over den jongen Prins van Brunswyk/ Fried. August, door den Hertog Otto aan Burgermeester en Raad te Emden opgedragen/ de Raadsheer Onno Tjabberen met een Doopstuk van Silber gedenkteerd/ en de plechtigheid des Doops door hem/ neffens de Gesanten des Konings von Deenemark en des Keurvorsts van Saxen en andere Heeren/ te Hamburg bygewoond.

1580 heeft Graaf Edzard zyne Residentie van Aurich na Emden verlegt/ en den Coren aan de Burg aldaar gebouwt. Om deese Tyd viel oock de Scheiding der Gere-

formeerde en Lutterſche Kerk in Oostfriesland door/ kunnende de eerſten hen met het Geloofsbekentnis der laatſten niet vereenigen/ willende geen voetbreet van de heil. Schrift afwyken.

1581 den 29. Jan. is het Huwelyk van de jonge Graaf Enno met de Graavin Walpurgis van Ritberg, als Erve van Harlingerland/ te Esens met veel pragt voltrokken.

1582 en 83 is een nieuwe Dyk in de Westermarsch te Norden aangelegt.

1584 en 85 ijielden de Hollanders gedurig een gewapende Vloot op de Ems/ om den Spanjaarden/ die Groningen nog beset hadden/ de Toevoer af te snyden. Terwyl nu de hollandsche Kapers ook Oostfriesse Scheepen buit maakten/ en daar tegens geen Klagt by het Hof van Oranien ietz hielp/ beeimeer de hollandsche Admiral verbolgens alle Emder Scheepen zonder onderscheid wegnam/ 60 in getal/ waarmeede hy op Borkum lag: zoo wierden te Emden in de Maand Sept. 1585 in Tyd van 14 daagen agt Oorlogs-Scheepen uitgeruſt/ waarover Wilh. van Borssum als Admiral en Quirinius Michaelis als Vice-Admiral 't Commando kreegen. Deese boeren de Ems af/ vertoonden hen aan de Hollanders/ en eischten hunne Koopvardy-Scheepen terug. De Holl. Admiral wende de Ordres der Staaten van Friesland door/ en men kwam over een/ de Resolutie der Staaten/ waarom Secretaris Paulinus van Emden na Franeker was gedeputeerd/ af te wagten. Ondertusschen ontstond er een hevige storm/ waar door de Friesse Vloot verstrooit/ en hun Admirals-Schip aan den strand verbrysseld wierd/ dus de Emder Koopvardy-Scheepen lugt kregen/ en te zaamen binnen lieten. Vice-Admiral Michaelis nam een Friessen Capt. Onno van Ewsum, die hem om Onderstand van Proviant aansprak/ gevangen/ dewyl deselve van geboort een Emder was/ en zyn Landslieden zeer hyandig behandelt had. Daar en tegen wierd Secret. Paulinus te Franeker ook gearresteerd/ en d'een zoo wel als d'ander eerst in April daar op volgend weer ont-

ontslagen. 1586 verscheen de hollandsche Vloot wederom/ en dreigde zelfs op Emden tos te gaan; daar vielen wel eenige Excessen op het Land voor: dan het kwam door bemiddeling van 't Engelsche Hof tot een Verdrag.

1586/ doe de Gemalin van de jonge Graaf Enno te Esens schijnt te sterben kwam/ ontstond er een gerugt/ dat zy vergeven was door 's Burgermeesters J. Evken Vrouw Christina, die daar op gevat/ geynnigt en tot bekentnis gebragt wierd/ dat de Duivel in de Gestalt eenes Engels haar het Venyn had gebragt/ en zy het aan haar Dogter had meegedeeld/ dewelke even eens geynnigt zynde/ beleed: het geen zy van de Moeder ontvangen had/ aan de Grafin in warm Bier gegeven te hebben. Waar op de Moeder met haar beide Dogteren als Heren met Peerden na de Gerigtsplaats gesleept/ en openlyk verbrand zyn/ offschon de Artsen daar voor hielden/ dat de Graafin eenes natuurlyken Doods gestorben was.

Om deese Tyd begon het in Oostfriesland zeer

zeer berwaard uit te zien/ ten deele van wegens de Scheidung der Protestanten van de luiterschе en gereformeerde Geloofsbelydenissen/ ten deele wegens de Oneenigheden tusschen de beide Graafen Edzard en Johan, houdende het de eerste met de luiterschе en de andere met de gereformeerde Party. Te vergeefs zogten de Stenden zulks by te leggen/ wesshalven alle drie Partyen hen aan den Keizer wenden/ en 1589 door een keizerlyk Decret de beide Graafen in hunne Regeering wierden bestetigt/ wordende de Executie daar van aan den Hertog von Brunswyk en den Graaf van der Lippe opgedragen/ die 1590 het Hofgericht te Aurich in Naam van de beide Graafen bestelden/ hoewel het eerst 1593 te stande kwam.

Te Emden wierden zedert 1574 de Accys en Tol &c. door 24 Gedeputeerden uit de Burgery onder voorzitting van een Raadsheer geadministreerd. Dan de Burgery daar mee niet meer te vreeden/ zette dezelve den 2. May 1589 af/ en koos 40 nieuwe Gedeputeerden benevens een Syndicus/ dewelke

welke den 8. daar meer als 400 Burgers besteld/ en 1593 daar 991 Burgers geconfirmeerd wierden.

1589 deed een Stroopparty van 600 hollandsche Soldaten onder Colonel Clant een Landing by Jemgum/ 't welk een Spaansch Corps onder General Verdügo in 't Land kwam; deese plunderde Weender en de omleggende Dorpen/ en eester Oldersum uit/ beide begingen Moord en Brand daarby.

1590 wierden nog voor Hexen verbrand 20 te Uniphuisen/ 2 te Wittmund/ 2 te Leer/ 2 te Pewsum en 3 te Norden. Ter deeser Tyd heerschte een zoo groote Droogte/ dat men te Emden voor een Kroes Water 3 Witten gaf.

1591 den 29. Sept. kwam Graaf Johan te overlyden/ wordende zyn Lyk te Emden bygezet/ waar op Graaf Edzard wederom besit nam van Greetzyl/ Leer en Stickhuisen/ welke zyn Broeder had beseeten.

1593 is te Emden de oude nieuwe Poorte gebouwt.

1595 terwyl Graaf Edzard eenige gereformeerde Gemeenten inliersche Leeraars ondrong/ de Verzamelingen des Kerkenraads en der Diaconien te Emden verbood/ en hun Leeraar Menso Alting wilde afzetten/ in 't byzonder Reekenschap van de verdeeling der Armenmiddelen eischte: zoo wierd op uitdrukelyk Bevel een Vergadering des Kerkenraads en der Diaconen op den 18 Maart aangesteld. Tegelyk bloeide een meenigte Burgers in de groote Kerk te zamen/ en men weigerde Reekenschap te geben. Vermits men ook vernam/ dat de Graaf Troepen aanwerf/ zoo besloot men/ op voorstel van Gerhard Bolardus, zig in Staat van Tegenweer te stellen/ maakte 6 Colonels/ waarvan hy d'eerste was/ men bragte de Burgery in 21 Comp. verdeeld/ en men bezette het Raadhuis/ het Markt/ het Bauhof/ de Wallen/ Poorten en Boomen/ maakte zig Meester van het Canon en de Sleutels van 't Faldern.

Den 24. deeden de Colonels hen met de Veertigen te zamen/ en verhoosen in plaats

ban twee Burgermeesters en zeven Raads-heeren/ vier Burgermeesters en agt Raads-heeren. Den 18 April veroverde de Burgery de graafsche Burg/ slopende de bevestiging van de Stads zyde/ en voerende het Canon daar uit weg. Ondertusschen zoo wel de Graaf als de Burgery hen aan de Staaten Generaal der vereenigde zeven Provincien wendende/ wierd een Commissie te Delfziel gehouden/ waar beiderzyds Gedeputeerden hen inbonden/ gelyckerwys ook de Graaf zelve/ wordende den 15 July het Delfzielsche Accord gesloten/ dienvolgens in 1596 het Faideren door de Hettenbrug en de Gasthuis-Diek met de Stad vereenigt/ de Heerepoorte en d'oude Noorderpoorte gebouwt/ zoo ook het Nedergerigt gestigt; wordende den 13 October 1597 de Inhoud van 't Delfzielsche Verdrag door een heizerlyke Resolutie geconfirmeerd. Van de Maand July 1597 tot in October 1598 heerschte de Pest in den Lande/ dus dat in 3 Maanden te Norden alleen 3300 Menschen storben. Den 15 Sept. 1597 kwam een

een zeer hooge Vloed/ die over de Dyken heen liep/ en de brugten op den Lande verdarb/ zoo dat daar op een groote Hongersnood volgde.

1598 stond het Scheepsvolk te Emden op tegens een nieuwe Havenordonnantie/ dan de Magistrat drie Veldhamels by de Kop gebat/ en gegeeselt hebbende/ wierd de oproer gestuit. Naderhand een Impost op verscheide Waaren gelegt zynde/ wierden veele Inwoonders in verdagt gehouden van Zamenswering; in 't byzonder twee met Namen Jan Renken en Jan Grone den 12. May/ en Gerard Jansen den 16. July openlyk onthoofd.

Den 25. July nam Graaf Enno III. de Hertogin Anna van Holstein tot Gemalin/ komende Graaf Edzard II. den 1. Maart 1599 te Aurich te sterben.

Ondertusschen de Emder bezorgt zynde/ in vreemde Handen te geraken/ terwyl de Koning van Spanjen het oog op Oostfriesland te hebben scheen; zo namen zy Hollandsche Bezetting in/ langende 600 Man op stille Dry-

Vrydag aldaar aan/ die in de Voorstreeden hun Quartier namen. De Burgery hierover ontrust wordende/ kwam op Paaschdag in de Wapens/ zette haare Colonels en andere Officieren af/ en verbood den Magistrat het Raadhuis. Dan de Staaten General dit horende/ lieten eenige Oorlog-Scheepen voor de Stad leggen/ waarop de Burgerschap zig wederom aan den Magistrat onderwierp. Op den 2. Juny trad de Graaf met de Stenden en de Stad Emden op den Landdag aldaar onder bemiddeling der Staaten General te zamen/ en sloot met hun de Concordaten/ die op St. Mich. gepubliceerd zyn te Emden van 't Raadhuis/ alwaar daags daarna een plegtig Feest is gehouden in byzyn des Hertogs van Holsteen/ Aartsbisschops van Bremen en desselben Moeder/ Princes van Hessen. Den 2. Nov. is Graaf Enno III. van den Stenden te Aurich/ en den 28. door de Burgery te Emden plegtig gehuldigt.

1602 wilde Graaf Enno een Schoorsteengeld invoeren/ het welk de Burgery zoo wel te Norden als te Emden weigerden. Den 29 April zond de Graaf 3 Compagnien Soldaten na Norden/ liet alle Burgers op den Markt verzamelen/ hen openlyk voor Rebellen verklaren/ en de Stad Norden haarer Privilegien quyt/ de Burgery verder een Straffe van 33000 Rdlr. opleggende. Behalven dat wierden 11 Inwoonders by de Kop gevat/ gebanksely na Aurich gevoerd/ en hun de Proces gemaakt/ zullende byf gegeesselt en 6 onthoofd worden. Naderhand nogtans wierden de eersten begnadigt/ en van de laasten 3 gebannen en 3 gehangen gehouden.

Vervolgens nam de Graaf meer Crocyen aan/ sloot daarmeede Emden van alle hanten in/ liet tussen de Stad en Larrelt een Schans/ de Munderburg genaamd/ opwerpen/ en dezelve/ gelykerwys ook die by Loegen/ met Canon voorsien/ om de Emder Scheepvaart te hinderen. De Emders zogten hulp by de Staaten General/ die hun 19 Compagnien te Voet en eenige te Peerde onder den General Werner du Bois

te hulpe zonden. Met deesen versterkt/ ruksten zy eerst den 25 October op Hinte aan/ en veroverden de Schans en de Burg. Den 27 trokken zy na Greetzyl/ verbolgens na Eilsum/ Visum/ Larrelt en de Vlunderburg/ gevende alle die Burgen en Schanzen zig aanstonds over/ gelykerwys ook de Knokke en Loegum/ na dat de General W. du Bois Loebereidzelfs tot een Belegering maakte/ zynde deeze Expeditie in drie Weeken geheel gedaan/ wordende daarop de Schans te Loegum door de Emders gedemolieerd. Daarna trokken deese Staatsche Crocyen door het Land/ en haalden de uitgeschreeven Schatting op tot hun Soldy. Behalden die onruften wierd het Land nog in deesen Jaare bezogt met tien hooge Vloeden en verscheiden Doorbraken van Dyken/ zelfs met de Pest en duuren Tyd/ vermits de Drugten op het Veld in het Water verdorben. 1603 den 17 January kwam het te Hinte tot een Wapenstilstand/ en den 8 April tot een Verdrag/ bekend onder den Naam van 't Haagsch

Haagsch Accord. 1604 is Schoonoord en 1605 het onde Bonder Nieuwland ingedykt.

Nu had men te Emden een vast Garnisoen van 600 Man/ over welks betaling zoo wel als die der Graaflyke Garnisoenen beele Strydigheden zyn voorgevallen. Ondertussen kwam het door Mediatie van den Engelsthen Gesand Winwood 1606 tot een Accommodement. Doe is het Collegie der ordinair Gedeputeerden en Administratoren over de Landsmiddelen en Betaling der Schulden te Emden aangesteld. En terwyl de Spaansche General Spinola Lingen had veroverd/ en van daar in Oostfriesland liet strooyen: zoo wierden de Stads Werken uitgebreid en bevestigd.

Om deese Tyd zyn veel Emder Scheepen/ die op Italien/ Portugal en Spanjen voeren/ door Spanjaards genomen/ onder voorwendsel/ dat de Emders het met Holland hielden/ wordende het Scheepsvolk als Misdadigers op Galeyen gesmeeten/ en eerst 1608 wederom ontslagen. Ondertussen versterkten de Hollanders hun Garni-

soen te Emden nog met 6 Compagnien/ om de Stad voor Oberrompeling te bekken.

1609 schreeb Graaf Enno een Landdag uit na Aurich/ noemende de Emders en die van de derde Stand Rebellen/ weshalven van niemand verscheen als twee van de Ridderschap. Daar enteegen men van Emden een Detaschement van 600 Man na Aurich zond/ het welk zig zoo verre te buiten ging/ dat het de graaflyke Burg en eenige andere Huisen plunderde/ en de Heeren van 't Hof gevangen te Emden bragt; dan deese wierden terstond ontslagen/ en het geroofde terug gezonden.

1611 den 20 May is onder Medtatie der Staaten General door hunne Gesanten op den Landdag het Oosterhuisische Accord gestaten/ en tot garantie daarvan door de Graaf de Citadelle te Leeroort voor vyf Jaar aan de Troepen van den Staat ingeruimd.

1612 is een nieuwe Raadsbrug over den Delft te Emden/ en daarnebens de Beurse aangelegt.

1614

1614 den 17 Novemb. nam Graaf Enno met een Commando van Leeroort de Burg te Oldersum in. Dan 1620 den 24 April wierd de Erbin van Plettenberg met haar Gemaal/ Baron Fred. van Schwartzenberg, door Staatsche Commissarissen aldaar plegtig ingezet.

1615 en 16 is de Stad Emden met de Voorsteeden door een Diep en breede Gragt omringt/ en door hooge Wallen met vyf Bastions bevestigt: wordende 1618 de dubbelde Pyp in de Wal aan de Noorderpoort/ en 1621 de Battery by de Heerepoort aan de Ems aangelegt.

1622 im November nam de Graaf van Mansfeld met ruim 8000 Man Oostfriesland in/ maakte zig Meester van de vaste Plaatsen/ behalven Emden en Leeroort/ en hield de Graaf Enno zelve gevangen te Esens/ nemende aldaar weg 135000 Rdlr. bestemd voor den Vorst van Lichtenstein wegens afstand zyner Gemalin van Harlingerland. In 't geheel wierd het Land van Geld en Goed en Levensmiddelen be-

roofd/ plegend het Krygsvolk alle buitensporigheden/ dus dat veel Inwoonders om een goed Heenkomen uitzagen. Daar benevens zond de Koning van Frankryk 1623 van Calais over de Zee nog 6000 Man/ die by Norden landden. Deese waren slegts voor een Maand met Zout verzien/ en leefden verdolgens ook op Discretie van het Land. Daar by voegde zig nog zoo een Corps des Hertogs Christian van Brunswyk/ 't welk de Graaf van Stirum in October na Geiderland geleide. Toe begaf zig zelfs een Keizerlyke Armee onder den Generaal Tilly op Marsch/ en was reeds tot Meppen genaderd. Dan de Staaten Generaal zonden een groote Vloot onder de Graaf Ernst Cas. van Nassou op de Eems/ die 600 Man met veel Mondbenoorraad en Ammunitie te Emden brogt/ daar benevens waren de Mansfelders op hun hoede/ zettende de Toegangen van de Provincie onder Water/ dus de Keizerlyke Armee weer terug trok na Hessenland. Ondertusschen vond Graaf Enno Gelegenheid/ van

Esens

Esens te verkomen na Leer en zoo na Emden. De Mansfelder ziende/ dat hy 't op den duur niet zou houden/ liet den Hoof aan Goud/ Zilveren Klokken met eenig Canon inscheepen/ om het na Holland te senden: dan de Emders namen die Scheepen weg/ en hebben daar van 18 Stukken van Metal en 10 van Yzer met veel Ammunitie behouden; daar en boven lieten zy geen Brabantscheepen passeeren/ dus die vreemde Gasten geen Toevoer konden krygen; ook nam de Verbittering der Inwoonders tegens hen overhand/ zoo dat zy veel Soldaten heimelyk ombragten. De Graaf van Mansfeld wierp by Tarrelt een Schans op/ om Meester van de Eems te worden; dann de Emders eenige Scheepen met swaar Geschut daar voor leggende/ schooten die haast om ver/ verjagden den Vyand/ en veroverden zyn Bagage. Daarna bielen zy hen in hunne Quarteeren te Oldersum en Jemgum aan/ verstoegen eenige Manschap en maakten hun Peerden uit. Op 't Einde van 't Jaar marscheer-

scheerden de Frangsen af na Holland/ en de Brunswykers wierden afgedankt. Gelykerwys in January 1624 met de Mansfelders ook geschiede/ na dat de Graaf van Mansfeld door de Hollanders met 300000 Gulden als een Verschot voor Oostfriesland was afgekogt. Intusschen was van alle de Troepen niet de Helfte meer overig/ zynde veel door Wraak der Inwoonders/ Pest en Hongersnood/ andere door 't Swaard der Keizerlyken omgekomen/ en het Land doorhen zodanig verwoest/ dat er niet het vyfde deel der Inwoonderen en niet het zesde deel der Woonsteeden overgebleven was. Daartoe kwam nog 1625 den 28 Febr. een groote Watervloed/ waar door de Dyken op verscheiden Plaatsen doorbraken/ en vermits het aan Moed en Geld ontbrak/ dezelve te herstellen/ geheel geruineerd wierden/ dus het Land 7 Jaar Ebb en Vloed hield. Den 19 August stierb Graaf Enno III. en zyn Zoon Rudolph Christian trad de Regering aan. Toe marscheerden 500 Man van 't Emder Garnisoen na Aurich/ overrompelden de Stad in den vroegen Morgenstond/ en namen se in; dan van de Graaf met 3000 Boeren aangeballen/ moesten se capituleeren/ en met Verlies van 24 Dooden en veel gewondeerden weer aftrekken. Die Oneenigheid tusschen de Graaf en de Stad Emden wierd eerst 1627 bygelegt/ en de Graaf aldaar den 28 Jung gehuldigt. Ter zelver Tyd stroopten de Spanjaards van Lingen geduurig in deese Provintie/ zelfs tot voor de Poorten van Emden. Dan tegen het Einde van 't Jaar moest het Land wederom een swaare Inquartering van Keizerlyke Troepen ondergaan/ die de Oberste/ Graaf Gallas, commandeerde/ nemende hy zelve zyn Quartier te Berum; alwaar Graaf Rudolph Christian denzelven besoekende/ op den 16 April 1628 in een Tumult door een Officier ongelukkig in 't Oog geschooten wierd/ en 's anderen daags overleed. In 't zelve Jaar is de Nieuwe Schans door de Groningers aangelegt in 't Vander Nieuwland op de lange Ackers/

daarban de Langeacherschans genaamd. Den 14 November nam Graaf Ulrich II. de Hulde aan te Aurich van de Bidderschap/ Norden en Aurich en den derden Stand.

1626 biel de Deensche Oberste Rousel in Gelderland/ en besette Perkum/ maar wierd aldaar door Gallas geattaqueerd/ en uit den Lande verjaagt/ na dat hy wel voor ruim 100000 Gulden aan waarde had geveest. 1631 den 7 Febr. wierd de Graaf Ulrich in Emden plegtig gehuldigt; den 5 Maart trad dezelve in 't Huwelyk met Princes Juliana van Hessen-Darmstadt, en in April marscheerden de Keizerlyke Croepen weer uit.

De Stad Emden had bereids de Heerlykheid Up- en Walthusen 1597/ groot en klein Borsum/ Jarsum en Widdelsweer 1629/ en eindelyk 1631 de Heerlykheid Oldersum gekogt. Nu kreeg zy een ruimen Omtreek/ nogtans kwam zy eerst 1636 in 't besit van Up- en Walthusen. 1634 is het groote Veen (het eerste hier te Lande) aan-

aangelegt. 1635 is de Poort voor de Haven te Emden opgerigt.

1637 in August oberhielen de Landgraaf van Hessen en de Fransse General Rantsou deese Provintie met 7000 Man/ oberrampeiden de Dieter Schans/ namen ook de Schans by Weender in/ en geheel Gelderland/ gelykerwys ook de General Rantsou na Oberiedigerland trok. Nu togten de graaflyke en stendische Croepen hun den Overgang over de Ems te beletten/ maar wierden terug geslagen/ waarby Captitain Harringa zyn Leven verloor; daarop de vreemde Croepen alle baste Plaatsen overmeesterden/ en he geheele Land doortrokken/ behalven alleen de Stad Emden, waar heen de Graaf met zyn Hofstaat en alle Officianten vlugteden/ gelykerwys veele Inwoonders uit Harlingerland met hun goederen hunne vlugt na de Eilanden namen. Ebenwel wierd onder Mediatie der Staaten General den 13 Sept. onder de Stenden en den Landgraaf een Capitulatie getroffen/ inhoudende/ dat de Croepen meest

meest aanstonds weer zouden aftrekken/ en de Rest over 6 Maand/ zullende deese op de Grensen verlegt/ en 12000 Rdlr. maandelykse Contributie van Oostfriesland/ gelykerwys ook in verbolg 3000 Rdlr. van Harlingerland betaald worden. Den 21 September kwam Landgraaf Wilhelm V. te Leer te overlyden/ en zyn Gemalin/ Amalia Elisabeth, (die door haar beleiden Standvastigheid beroemd is geworden/ hoewel Oostfriesland niet op haar te roemen heeft) liet den General Melander met het gros der Croepen weer aftrekken; dan in verbolg hielden zy hen niet aan 't Accord/ maar persten het eene door en het andere na van den Lande uit/ latende het zelfs niet aan Extessen ontbreeken.

1641 kwam een stroyende Party der Keizerlyken van Meppen/ en haalde eenige Geessels uit 't Stikhuiser Amt/ om Contributien te krygen. Terwyl het Land nog zwaar zugte onder de Last der Croepen/ zoo bieten de Waterbloeden ook in January 1643 onzaggelyk over deese Landstreek heen/ heen/ gaande den 23 January te Emden zoo hoog/ dat maar het kleinste gedeelte der Stad dry bleeb; behalven de Langebrug wierden nog twee Bruggen en een Sluis in de Stad weggeslagen: gelykerwyk ook aan meer Plaatsen de Sielen uitsprongen/ en groote Doorbraken in de Dyken maakten/ als meede veel Huisen wierden weggespoeld/ ook veel Menschen nessens een ontallyke Menigte Vee omkwamen. Des niet tegenstaande kon het Land de breemde Gasten niet quyt worden/ weshalven de Graaf met de Stenden het uiterste waagde/ om Volk aan te werben/ en dezelben met gewapender Hand te verdryben/ dan zulks gaf Aanleiding/ dat 1644 General Eberstein met versche Croepen tot Versterking der Hessen inrukte/ en de Inwoonders nog meer byandelykerwyse behandelt wierden. Zelfs kwam het tot eenige Gebegten/ eerst by Berum/ alwaar door een daarheen gezonden Versterking van 80 Man eenige Hessische Ruiters wierden doodgeschoten/ ten anderen door een Commando uit Aurich de

de Hessische Wagt te Victorbuhr overrompelt/ veel daarvan gemassacreerd/ en 12 Peerden buit gemaakt wierden. Daar entegen de Hessen de graafsche Domainen uitplunderden/ de Drosten en Ambtlieden uit hunne Woningen gebanhelyk wegsleepten/ en niet als tegen zwaar Kantsoen wederom ontsloegen/ eindelyk een graafsch Commando van 250 Man met een Transport Geweeren te Wiebelsbuhr aangreepen/ 30 daarvan doodden/ en 60 gevangen namen/ en alhet Geweer buit maakten. Den 28 October kwam het tot een Wapenstilstand; dan niet alleen de Hessen bleven tot Last des Lands/ moetende hetzelve behalven dat alle Maand 11000 Rdlrs Contributie aan hun opbrengen: maar ook 1647 bied de Keizerlyke General Lamoy met 6000 Man in Oberledinger- en Federland/ plunderde het Land uit dan Oord en Oor/ en eischte een ebenreedige Contributie/ als de Hessen getrokken hadden. Ebenwel kwam het hier niet natoe/ terwyl de Keizerlyken door Annadering der Tweedsche

en

en Hessische Armee genoodzaakt wierden/ na Munsterland terug te trekken; maar van de Hessische Contributien wierd niets nagegeven/ dus dat de Landlieden alles moesten opgeven/ om niet nog door Executie mishandelt te worden.

Onder alle deese landverderselyke Kampen bloeide de Stad Emden/ zynde het getal der Inwoonderen zoo aangegroeit/ dat de beide Kerken hen op Son- en Feestdagen niet behatten konden/ weshalben men een nieuwe Kerk alleen uit de Giften der Burgers en Inwoonders hon stigten/ zynde den 25 July 1643 daartoe de eerste Steen gelegt/ 1647 het Gebouw volleind/ en den 8 Febr. 1648 plegtig ingewyd/ kostende 94320 Gl. 4 str. 6 w. Daar en boben is 1643 de Groenlandsbissery alhier begonnen/ 1645 de nieuwe Noorder- en 1646 de nieuwe Boltenpoorte opgerigt. 1648 is Graaf Ulrich II. den 1 Nov. overleeden. Alhoewel doe de dertigjaarige Oorlog door den Westphaalschen Vreede een Einde nam: zoo bleef egter Oostfriesland nog

twee

twee Jaar met de Hessen beset en onder hun Contributie. Want den 10 August 1650 gingen zy eerst af/ en hebben in 13 Jaar ober byf Millionen aan Contributien getrokken.

1651 den 22 Febr. op St. Petri 's Nagts breide zig een ongewoon hooge Waterbloed by een woedenden Storm ober Stad en Land uit/ breekende aan veel Plaatsen de Dyken door/ zoo dat veel Menschen en geheele Kudden Vee een Offer der woedende Golven wierden. De Emden ging de Sluis by de Heerepoorte door/ en het Water streek zoo sterk door de groote en Gasthuis-Werk/ dat de Tyken uit de Graben weggespoeld wierden/ ja het Water zwol zoo hoog/ dat een Groninger Schip ober den Dyk heen geworpen wierd/ en tot aan Groothuisen dreef. Behalben dat was de borige en de volgende Zomer zoo nat en koud/ dat het rype Koorn op 't Veld tot aan de Aeren in 't Water stond. Het gevolg daar ban was een groote dnurte/ kostende een Last Weite 100 Rdlr. Rogge

300 Gl. Gerste 195 Gl. Haber 67½ Gl. en een Tonne Bater 40 Rdlr. Den 10 Sept. biel er een groot ongeluk te Emden door met het omstaan ban een Schip/ dat ban Stapel liep/ waardoor geheel Emden in Treur gedompeld wierd/ wordende 225 Tyken aan den Ocber gebragt/ waar onder de Vrouw den Man/ de Vader een Soon/ de Moeder een Dogter/ en de Bruid haaren Geliefden met Schrik en Smert gewaar wierd.

Zedert het Affterben ban Graaf Ulrich II. desselben Gemalin/ Princes Juliana van Hessen-Darmstadt, de voormondschappelyke Regering boerende/ en wel niet na Wensch der Stenden/ gaben deese Aanleiding/ aan de jonge Graaf Enno Ludewig, dat eerst 20 Jaaren oud/ ban Weenen/ waar Hy zig ophield/ terug te komen/ en de Regeering te aanbaarden. Waarop Graaf Enno Ludewig den 10 May te Aurich onberwagt arribeerde/ en den 12 de Regering aantrad/ nemende terstond den geheimen Raad Marenholtz gebangen/

als hebbende het Gouvernement door de Princes Juliana slegt geboerd/ wordende van Ontrouw en Meineed tegens zyn Heer beschuldigt/ en den 21 July op de Burg te Wittmund onthoofd. Dan op instantie van desselben Weduwe wierd het Lyk nader hand weer opgegraben/ in een Kist met Schilden behangen na Hage gebragt/ en aldaar in de Kerk plegtig ter aarden bestreed.

1654 is Graaf Enno Ludewig door den Keyzer Ferd. III. tot een Rytsborst verheven.

Om deese Tyd bloeide Embdens Handel en Scheepvaart/ ook de Visserey ongemeen. Terwyl de Nederlanden met England in Oorlog begreepen waren/ en de Protector Cromwel den Embdern de Neutraliteit toestond. 1655 in August hagt men te Emden de Oosterschе Rogge een Last boor 43 a 45 Dlr. Weite boor 60 Dlr. Gerste boor 30 Dlr. Haber boor 20 Dlr. en de Canne Boter boor 50 Gulden. Dan in 2 Maanden steegen alle Graanen nog eens zoo hoog/ vermits in Polen den Oorlog was uitgebroken.

In

In denzelben Jaar zyn de Geschillen der Stenden met de Stad over den Onderhoud van 't Garnisoen/ en de Hessische Contributien door de Staaten General in den Haag in dierboegen beslist/ dat het Embder Garnisoen op 300 Man verminderd is/ en met Compensatie van weerzyds Praetensien de Stad nog 475000 Caroli Gulden van het Land ontfangen heeft. 1656 den 7. Novembер heeft Vorst Enno Ludewig tot Gemalin genomen Justina Sophia Grafin van Barby. 1657 zyn by Embder Walvischvangers by Groenland in 't Ys gebleeben/ komende de hier overigen den 10 August aldaar binnen.

1658 Terwyl de Stads Schulden een Verhooging van Lasten bereitsche/ zoo moest dit by den Accys op de Consumtibilien in 't byzonder den Wyn plaats hebben. Dan hierover ontstond Wisnoegen onder de Burgerschap/ die in openbaren Oproer uitborst/ waarby het Huis van de Presidents Burgermeester Fewo Fewen geplundert wierd/ dewelke door zyn Persoon ter nau-

wer Nood ontſtwam/ egter verdere Geweldadigheden door goede Schikking des Magiſtrats wierden verhindert. In Auguſt ſtwamen tien Groenlandsbaarders ryk beladen in Emden terug/ en daar onder het Schip van Hayman Claas Duif met 19 Viſſen.

1660 den 10 April is Vorſt Enno Ludewig overleden. Den 15 Auguſt zyn te Emden 15 Groenlandsbaarders te Huis geſtomen.

De Stenden op den laaſten Marienhaber Landdag 4 Capital- en 10 Perſonal-Schattingen ingewilligt hebbende/ hadden de Adminiſtratoren dezelve uitgeſchreeben. Terwyl nu de Graaf Georg Chriſtian den ontbang daar van zogt te verhinderen: zoo wierd Capt. Meier met 100 Man uit Emden gedetaſcheerd/ om den ontbang der Schattingen te helpen uitboeren. Deeſe den 12 Septemb. te Marienhabe komende/ vonden Tegenſtand/ waaruit het van mondelyken Twiſt tot Dadelykheden ſtwam/ dus een 80jaarig Boerrigter neffens twee Land-

Landlieden gedood/ en eenige anderen gebleſſeerd wierden. De Graaf wel 3000 Man van het Landvolk opgeboden hebbende/ trokken de Executeurs weer af na Emden. Doe liet de Graaf die verzamelde Meenigte onthalen/ en zig van haar huldigen/ het welk de Stenden weigerden/ tot dat hunne Bezwaarniſſen eerſt afgedaan wierden. Dit gaf Gelegenheid/ het ſtendiſch Garniſoen te Emden weer op 600 Man te brengen.

1662 zyn door een ſwaaren Storm in Februari tuſſen Emden en Delfzyl agt Scheepen met Man en Muis vergaan/ brekende de Dyken ook op veel Plaatſen door. Op den 18 April is Georg Chriſtian door den Keizer tot Rykshorſt verheben/ en den 8 May in 't Huiswelyk getreeden met Princes Chriſtine Charlotte van Wurtenberg. Den 29 Junn is tuſſen Vorſt en Stenden het Haags Vergelyk geſloten/ en op den Landdag te Emden in September/ als ook door de Final-Recès van den 4. Octoher 1663 een bolkomen Verſoening ge-

getroffen. Den 18 November is de Vorst met zyn Gemalin te Emden met veel statie ingehaald/ en door den Magistrat en de Deerligen als ook de Burgery plegtig gehuldigt/ wordende zulks door de Ridderschap/ de Steeden Norden en Aurich en den derden Stand eerst den 29 Maart 1664 op den Landdag te Emden gedaan. Ondertusschen was aan den Bisschop te Munster/ Berend van Galen, door den Keizerl. Rychs-Hofraad de Executie door den Vorst van Lichtenstein opgedragen. Hoewel nu de Vorst Georg Christian eerst uitstel berzogt/ en daar op den 30 October een hooge Waterbloed inviel/ waarby een Menigte Vee verdronk/ veel Dyken doorbrooken/ en by Pethum een Huis van 300 Voet kwam te dryven/ dus tot Herstelling van deese Schadens veel Geld nodig/ en door den Vorst geen Mogelykheid was/ de Lichtensteinsche Schuld zoo schielyk af te doen: zoo liet de Bisschop evenwel zyne Troepen onder den Obersten Elberfeld aanrukken/ en op den 7 December de Dieley

Schans

Schans wegneemen/ bezelve met 300 Man bezettende. De Staten General boden aanstonds betaling aan/ mits dat de Munstersche Troepen weer afrokken. Doog te bergeefs tragtende de Bisschop een Voet in 't Land te houden/ om Meester van Gelderland te worden. Dan Prins Fred. Wilh. van Nassou door de Staten General met sterke Magt afgezonden/ belegerde de Schans/ en heroverde ze den 27 May 1664, 1665 den 6 July is Vorst Georg Christian, nog maar 31 Jaaren oud/ berstorben/ bebalende zyn Gemalin ban een Prins/ Christian Everhard genoemd. Ter deezer Tyd heerschte de Pest in den Lande/ waar aan ober 8000 Menschen in Oostbriesland/ en te Emden alleen 5518 Menschen storben. Gedurende den Oorlog tussen Engelland en Holland hebben de Engelschen wel 18 Emder Scheepen met bolle Ladingen genomen/ houdende Emden boor hun party/ om dat de Stad nog Hollands Garnisoen hab.

1665 in October en November rukte een

Regiment Brunswyhers tot besetting van Groetzyl tegen de Engelschen/ en van Stilhuisen tegen Munsterland in. Waartoe ondanks de protestatien der Stenden op hemelyk aanleg der Vorstin Douariere 1666 den 24 May nog 1000 Man Infauterie en 400 te Paarde onverwagts zig inbonden/ die al te zamen van de Provincie moesten betaald en onderhouden worden/ bedienende de Vorstin haar daar van zelfs om de Schattingen/ dies wegens eigenmagtig uitgeschreben/ door Executie in te dryben/ het wein groote Verwarring verzoorzaakte. En vermits by den Munsterschen Vreede Oostbriesland ingesloten wierd/ zoo brongen de Stenden op afreis der Brunswyhers/ dan zy bleben/ en de General Staten namen hierban aanleiding/ haar Garnisoen te Emden ook met 800 Man te versterken. Eindelyk trokken de laast genomene 1400 Brunswyhers den 26 December voor 4000 Rdlr. Contributie/ en de eersten in Jan. en Febr. 1667 voor 3000 Rdlr. wederom af.

1668 den 1 Jan. kwam Graaf Edzard Ferdinand, die na zyns Broeders Georg Christians Dood eerst gilleen/ en verbolgens benessens de Vorstin Douariere regeeren moest/ schielyk te sterben/ waarop den 29 January de Vorstin Douariere als Regentin geburende de Minderjarigheid van den Erfprins Christian Everhard door de Stenden is erkend en gehuldigd/ na voorafgegaane Staaten-Decisie over de Grabamina der Stenden.

Den 10 October deed een hooge Waterbloed de Deuren der Kettenbrug te Emden springen/ en beschadigde twee andere Sluisen/ niet zonder Gebaar van er uit te bliegen. Anders was het een goede Cyd/ daar de Rogge maar 45 a 50 Stb. koste. 1669 den 25 October is het Munstersche Accord van 1497 vernieuwd.

1670 hebben Magistrat en Veertigen zig genoodzaakt gesien/ tot Bestryding der kosten aan Land- en Seebouw/ vermits wegen de Pest en geleeden groot Verlies door 't Wegneemen der 18 ryk geladen

Schepen Ao. 1665/ 't getal der Contribuenten sterk had afgenomen/ het Collateral/ Stuiber- en Maand-Zeegel-Passage-Geld en Stempelpapier in te boeren.

1671 den 12 Sept. is de Vorstin Regentin met den Erfprins als ook 2 Princen en een Princes van Wurtenberg te Emden met luister onthaald. Toe golt de Ton Rogge 1 Rdlr. 42 St. Gerst 1 Rdlr. 2 St. Haber 24 St. 1 Pond Speck 2 St. 1 Stagt Boter 2½ St. en 100 Pond Kaas 1½ Rdlr.

1672 leed deese Provincie in 't byzonder Neiderland beel by den Oorlog tusschen de Republyk en Munster/ door beele doortogten der Munsterschen Troepen als ook de Hulpstroepen van de Prins van Curland door de Republyk/ wordende de Dieler Schans verscheiden maal heen en weer beset en verlaten/ dog eindelyk door de Munsterschen gesloopt.

1674 den 12 Juny is door Prins Christ. Everhard de eerste Steen gelegt aan de luterschе Kerk te Leer/ wordende den 20. September 1675 ingewyd.

1676 in 't begin van 't Jaar ruhten twee Regimenten Deenen, onder den General-Major Graaf Baudissin uit Oldenburg onvermoeds in het Land/ en leefden na hun Welgevallen op Kosten der Inwoonderen/ tot dat sy van de Staten wierden afgelogt voor 8000 Rykšd. waarna sy den 16 Febr. weer heen gingen.

Dan met aanbang Maart vanden zig 3 Regimenten Brunswyk-Luneburger/ 2 Infanterie- en 1 Caballerie-Regiment/ op 't nieuwe in/ die beel Excessen begingen/ en 6000 Rykšd. voor den aflogt breegen. Eindelyk liet de Bisschop van Munster in September 5 Regimenten Infanterie/ 1 Regiment Caballerie en 2 Esquadrons Dragonders onder den General-Major Grandvillier Oostfriesland inneemen; dog de swaare Caballerie marscheerde voor 6000 Rykšd. terstond weer af/ en vervolgens de Infanterie tot op 800 Man/ die nessens de 2 Esquadrons Dragonders in Dienst der Vorstin bleven. De Emden maakten Magistraat en Heertigen met de borgerlyke Krygs-

Krygskamer een Verbond/ om de Stad tegen allen aanval met Lyf en Goed en Bloed te verdedigen/ zynde deese Acte van allen Burgeren/ zelfs van Inwoonderen der joodsche Natie/ ondergeteekend. Dan terwyl Emden den Bydrag tot de uitgeschrebene Schattingen weigerde/ ruckten eenige Compagnien Munsterschen op Executie te Oldersum in/ veroverden de Borg/ en stroopten tot onder het Canon van Emden/ robende 150 stuck Rindvee uit den Omtreck der Stad weg. Deese en meer andere Excessen bragten de geheele Natie in Rep en Roer. Verbolgens 1677 ging de Executie in de Stads Heerlykheden voort/ nemende de Munsterschen ook de Borg te Borssum in. Hierop lieten de Emders een deel van 't Garnisoen met een paar stucken Canon uittrekken/ en noodzaakten de Munsterschе Oberste Püling tot Obergabe der Borg te Borssum/ en hem zelfs met 4 Officier en 80 Man tot Krygsgebangen/ gelykerwys het ook met de Borg te Oldersum en Bezetting van 1 Officier en 60 Man geschiede.

1678 den 1 January wierd de Borg te Oldersum/ die met 300 Man beset was/ door sterke Magt der Munsterschen na een Beleegering van 8 dagen/ waarby 30 Man van de besetting omkwamen/ stormenderhand heroverd/ en het Vee geheel uitgeplundert. Den 23 April hebben de Munsterschen Oldersum en de geheele Provincie weer ontruimd/ waar en tegen een Keizerlyke Salve-Garde van 200 Man deselve kwam te besetten/ wordende door een Keizerlyke Commissar. Baron van Landzee onderregt/ en de Beswaarnissen der Stenden tegens de voormondschappelyke Regering afgedaan. Alhoewel eerst den 8 Nov. tussen de Vorstin en de Stenden als ook de Stad Emden een Amnestie en Versoening volgde. In deesen Jaare zyn te Emden de nieuwe Bolwerken aan beide zyden der Stad aan den Dyk opgerigt/ de steenen Poort gebouwt/ en de Raadsbrug/ die met Yzern Leenen wierd voorsien; 't welk alles door de Burgerschap by wyse van Intekening tz bestreeden.

1679 dreigde de Bisschop van Munster het Land wederom met zyn Troepen/ en wel op Executie te besoeken/ om nog 50000 Rykst. Quartiergeld/ waarop de Koning van Deenemark meede was aangeweesen/ te verkrygen/ dus hem de Stenden zyn Eisch moesten voldoen/ gelykerwys ook 1680 nog 40000 Rykst. aan Deenemark/ terwyl de Koning van Deenemark verscheiden Oostfriesse Schepen op de Elbe en de Weser als ook in Noorwegen liet aanhouden/ die na Betaling der Helfte in November eerst wierden ontslagen. Van dit Jaar was het gewas zoo voordeelig en goed koop/ als het volgende van wegens een groote Droogte en Meenigte van Muisen veel duurte met zig bragt. 1682 op den 26 Jan. braken in de Nederlanden meest alle Dyken door by een geweldigen Storm en hooge Watervloed/ die nogtans hier te Lande minder Nadeel veroorzaakte. Ter zelver Tyd ontrok hem de Commandeur Heemstra van 't Hollandsche Garnisoen te Emden aan de Capitulatie/ willende een Commando invoeren/ geheel onafhanklyk van de Regering der Stad: dan de Magistraat deed de geheele Burgery met de 4 Compagnien Stadssoldaten onder 't Geweer komen/ noodzaakte den Commandeur/ zyn Volk na Huis te zenden/ nam hem in Arrest/ en zond hem met zyn Familie na Delfzyl af. De Staten Generaal zulks niet goed keurende/ zonden een Commissie na Emden af/ die ebenwel de zaak dus bylegde/ dat zy den Oberstl. Jul. van Beyma tot Commandeur aanstelde/ en het Staten Garnisoen tot Subordinatie aan den Stads-Regering aanwees. In May 1682 openbaarde zig de Pest onder het Hoornbee/ zynde uit Asien door Hongaryen over Duitsland verbreid/ en ten laasten ook onder de Baarden bespeurd. Om deese Tyd heeft de Vorstin den kleinen Charlotten-Polder by Bonde laten indyken/ gelykerwys zy ook 1679 reeds de groote en kleine Charlottengrode in Witmonder Amt heeft gewonnen/ en de nieuwe Funnixziel heeft laten leggen.

Na

Na dat het Landschappelyk Oostfriesse Wapen door een Keizerlyk Diploma den 24 Jan. 1678 was hernieuwd: zoo baarde dit nieuwe Oneenigheid tusschen de Regentin van 't Land en de Stenden/ kunnende haare Vorstl. Doorl. 't gebruik van 't Wapen niet gedoogen. Dit gaf Aanleiding/ dat van den Keizer aan de Keurvorst van Brandenburg met den Bischop van Munster de Conservatie der Kust van Oostfriesland wierd opgedragen/ en de Eerste 300 Man onder den Obersten du Monlin te Water afzond/ die den 1 November 1682 te Greetziel aanlangden; geligkerwys ook de Keizerl. Salve Garde nog met 200 Man wierd versterkt.

1683 hebben de Stenden en de Stad Emden zig onder de garantie van de Keurvorst van Brandenburg op den 16 July vergeleeken/ dat het Garnisoen op 400 Man vermeerdert/ den Stenden en de Magistrat door Eede onderworpen/ van de Stad voor 2/ en overigens van 't Land betaald zal worden/ gaande deese Vergelyk ook mede

over

over de Voorbygaart en den Tol. Ook wierd met bewilligung der Stenden en de Magistrat het grootste Deel der Keurvorstl. Militie van Greetziel na Emden verlegt/ bestaande meest uit Lieden aan de Zee wonende/ wordende hierom ook Marinters genaamt/ tot Bedekking der Afrikaniscben Compagnie/ die herbolgens na Emden is verplaatst/ zullende dienen. Na dat de stigting der gereformeerde Kerk te Borgerhoer 1682 door geweld der Norders was gestoord: zoo wierd deese Kerk van't Jaar onder bedekking der Brandenburgers weer opgerigt/ en den 10 Nov. ingewyd.

Den 30 October is de Veerman van Emden op Delfziel by de Knokke door een fellen Wind omgeslagen/ komende 3 Menschen daar by te verdrinken/ wordende de overigen nog gered

1684 den 30 May wierden te Meppen tusschen Munsterse en Emder Gedeputeerden voorslagen gedaan/ om de Ems tot bevorderung van wederzyds Handel baar haar te maken tot aan Keine toe/ waarby

F

anen

men te gelyk gemeenschap met den Rhyn zogte te bekrygen/ welk Project de groote Keurborst Fred. Wilhelm meede zogte te stand te brengen/ dan het kwam er niet toe.

1683 den 25 Novemb. viel de Catarinen-Vloed in/ die groote Schade veroorzaakte/ maar de Martens-Vloed van den 12 op 13 Nov. 1686 was nog veel geweldiger/ in 't byzonder voor Neiderland en de Provintie Groningen.

Na dat de jonge Vorst Christian Eberhard den 3 Maart 1685 te Bayreuth tot Gemalin had genomen de Princes Eberhardina Sophia van Oettingen, zoo kwam dezelve met deese Gemalin en de Vorstin Douariere Christina Charlotte, die zig thans Hertogin liet noemen/ van zyn Reise weer terug/ en hield den 11 Maart 1689 plegtigen intogt te Aurich. 1690 den 23 Maart trad de Hertogin Christ. Charlotte haren Soon Christian Eberhard de Regeering af/ dan desselben Huldiging hadde niet eer als 1695 den 11 Febr. haaren voortgang.

1697 den 20 Sept. is de beroemde Vrede te Ryswyk gesloten/ waarin de Stad Emden uitdrukkelyk meede begrepen is/ ten Einde haaren Handel en Scheepvaart/ die anderzins door de Fransse Kapers gestoord wierd/ daar van te bevryden. Ondertussen had het Emder Convoyschip een Kaper-Sloep met 21 Man beroverd en te Emden opgebragt/ die zig voor 3000 Gulden ranzoeneeren moest.

1698 ontstond er door meenigvuldigen Reegen zoo wel in 't Voorjaar als den Herfst overal een buitengewoon Misgewas/ zoo dat de Tonne Rogge op 40/ Erssten 30/ en Habergorte op 34 Gulden liep/ hoorts de Last Weite op 504/ Gerst 267/ Haber 165/ Boekweite 270 en Bonnen op 202 Gulden. 1699 viel de Oogst wel beter uit/ zoo dat de Pryssen begonnen draaglyker te worden. Dan op den 15 Nov. brak een hooge Vloed over het Land uit/ waarby de Veenhuiser Diek doorging/ en de nieuwe herstelde Dyk by Geerdsweer geheel omber geworpen/ veel Huizen van dat Dorp weggespoelt/ en meer andere beschadigt

wierden/ als meede een groot aantal Beesten verdronk; dus wierd men genoodzaakt/ het geheele Dorp buiten den Dyk aan de Golven prys te geven/ wordende de Kerk na Wiebelsum verlegt/ en 1700 den 5 December ingewyd. 1699 den 16 May stierb Hertogin Christine Charlotte te Broekhuisen in 't Graafschap Hoya/ het Lyk wierd den 30 May te Aurich gebragt/ en den 20 July in 't vorstelyke Graf met alle statie bygezett. Den 10 October hield Vorst Christian Eberhard zyn plegtigen intogt in de Hoofdstad Emden. 1700 den 10 October ontsliep Vorstin Eberhardina Sophia te Aurich/ wordende haar Lighaam den 9 Febr. 1701 aldaar ook staatelyk begraben/ waarop de Vorst den 29 Sept. in de tweede Egt trad met Anna Juliana van Kleinau, Vrouw van Sandhorst.

1702 den 6 April en 1703 den 8 Dec. leeden de Dyken om het Land veel door swaare Storm en Waterbloed.

1705 in September liepen 95 hollandsche Groenlandsvaarders de Ems op/ na Delfzyl/ en betaalden by Accoord voor deese Reis van ieder Schip twee Ducatons aan Con- en Baakengeld.

1706 den 14 en 15 April volgde op een woedend aanhoudende Wind een hooge Vloed/ waarin de Norder Siel doorging/ en aldaar een groote Kolk liep. Den 25 July is de Ember Koopvaardyvloot met een Convoyschip van Hamburg komende by 't inzeilen van 't Zeegat aan 't Eiland Juist verongluckt/ blyvende meest alle met veel Volk. In deesen Jaare is het Sonder Nieuwland ingedykt.

1708 kwam Vorst Christian Eberhard, hoewel altoos zwak van Lighaam/ echter onverwagt op den 30 Juny te overlyden/ wordende wegens zyn groote Deugd- en Vreedzaamheid algemeen betreurd/ en het vorstelyk Lyk den 6 Sept. op een deftige wyse te Aurich ten Grabe gebragt/ waarop de Erfprins Georg Albrecht, geboren den 13 Juny 1690/ door den Keizer voor majoren verklaard/ in October reeds de Regering aantrad/ en den 21 Nov. van allen

drie Standen te Aurich wierd gehuldigd/ waarop hy den 23 Sept. 1709 in 't Huwelyk trad met Princes Christina Louisa van Nassou-Idsteyn, en den 2 Nob. te Aurich met alle pragt wierd ingehaald. Na dat Princes Maria Charlotte den 10 April d. J. tot Gemalin was gegeven aan Graaf Fred. Ulrich van Oostfriesland/ Erichingen en Puttingen/ die als een groot Krygshelt beroemd/ en ten laatsten General-Lieutenant der Caballerie in holl. Dienst was/ zoo stierb deese Graaf reeds den 13 Maart te Nardrn/ zynde de laatste van de mannelyke Linie der geappanageerde Graaven van Oostfriesland

1711 liet Koning Fred. I. van Pruissen de Africansche Compagnie te Emden ingaan/ terwyl zy in de voorgaande Jaaren vyf Scheepen hadde verloren/ dus niemand meer lust had/ zig daarby te interesseren.

1713 wierd de Stad Emden wederom begreepen in den Vrede te Utrecht gesloten.

1714 den 2 Maart en den 7 Nob. had men zeer hooge Vloeden/ edog geen aanmerke-

merkelyke Schade; maar in December openbaarde zig de Veeziekte/ waardoor een ontallyke meenigte Rundbee wierd weggeraapt. 1715 den 3 Maart op Vastenavond brak de Dyk tusschen Petkum en Petkummer Munnik by een hooge Vloed door/ en er ontstond aldaar een Kolk.

1716 is te Aurich geboren de Erfprins Carl Edzard. In deesen Jaar deed zig een ongelooffelyke meenigte Muisen op/ die 't Gras verdorven/ en de Vrugten van 't Land in de Aarde verborgen/ alwaar men ze onder 't ploegen by hoopen vond/ wordende het overige Veldgewas door de Ameize verteerd.

1717 na dat eenige Dagen voor Kerssfeest de Wind aanhoudend uit Zuidwesten had gewoed/ brak in de Kersnagt om twee Uur de allerverschrikkelykste Vloed uit over het geheele Land/ die een algemeene Kapstorting der Dyken/ een groote Doorbraak en den Kolk tusschen Emden en Larrelt/ en veel andere Breuken in de Dyken om het geheele Land/ als in de Wester en

Oofter Warsch en Harlingerland/ beroorsaakte. De Storm hield de drie Feestdagen over aan/ zoo dat de opgeslotte Golven der Zee zig byna over de geheele Provincie heen storteden/ wordende daar door het grootste gedeelte der Inwonderen in Jammer en Ellende gedompelt. Volgens opgave zyn er in Oostfries- en Harlingerland door die Vloed omgekomen 2734 Menschen/ 2302 Paarden/ 10726 Stuk Rundbee/ 2841 Schaapen/ 513 Zwynen/ wordende 913 Huisen weggespoeld/ en 1832 geheel geruineerd. Hier en daar zag men Menschen met hunne Huisen/ of de Ruinen daar van/ of met Heubloken omme dryben/ zonder ze te kunnen redden; zelfs geheele Stukken Land wierden weggedreben of verplaatst. Te Emden boer men den derden Dag nog te Schreep door de Straaten/ zynde maar een klein District van de Borgstraat met den Omtrek van gelyke Hoogte van 't Zeewater bry gebleben. Dezelbe Vloed trof te gelyk de naburige Landstreken/ in 't byzonder het Budjadingerland zwaar. Daar was geen redden aan om de Dyken te herstellen/ want al wat er aan gedaan wierd/ raakte in de Stormen van den 26 Febr. tot den 19 Maart 1718 geheel weer om berre/ gaande de Vloeden in dien Tyd eben zoo berre als op Herstyd. 1719 wierd door de Burgery van Emden de Larrelter Kolk met een Kaaydyk ombat/ en den 8 July gebangen. Den 12 Nov. oberstroomde een nieuwe Vloed het Land/ daarop volgden den 3 Jan. en 18 Febr. 1720 woedende Stormen uit Noordwesten/ die de boorjarige Arbeid meest weer om ber smeten/ dan de Kaaydyk aan den Larrelter Kolk bleeb nog staan. 1720 in July wierd een begin gemaakt/ de Dyken in 't geheel te herstellen/ waarby het Dorp Bettewer buiten Dyks wierd gelaaten; maar alle Arbeid van dit Jaar ging door meenigbuldige Stormen en hooge Vloeden/ in 't byzonder op den 31 Decemb. weer te niete/ blyvende van 9 oberige Huizen te Bettewer nog maar een staan/ en raakende zelfs de Kerk in Brand/ die dus in de Asch wierd

gelegt. Te gelyker Tyd wierden meest alle de Syllen weer om her geworpen/ zelfs die om de Carreiter Holk op hier plaatsen doorgebroken. Deese Holk nam herbolgens de Praeses Spree te Emden aan/ en het gelukte hem/ denzelben in April 1723 te sluiten. Gelykerwys ook op den 15 April de Stad Emden het Aanleggen van den Haydyk/ en verbolgens den 8 August van den Hoofddyk in de beide Dykagten van de Ober- en Needer-Ems aannam. De eerste wierd nog in 't zelve Jaar den 4 December afgeleverd/ en de Hoofddyk 1725/ wordende den 1 August daarover Dankfeest gehanden; dus het Land 6 Jaar aan Oberstromingen bloot lag/ en eerst na verloop van 8 Jaar wederom geheel bedykt was: het welk wegens de Onlusten/ tussen den Vorst en de Stenden uitgebroken/ zoo lange duurde. Hierom wierd ook 1722 de Magistrat te Emden niet meer door een der vorsteliyke Raaden geconfirmeerd/ maar op den 7 January door den oudsten Praeses der Veertigen in Eed en Plygt genomen.

Ver-

Verbolgens schreven de Stenden tot Betaling der Schulden van den Dykbouw/ de Pruissische en Munsterse Subsidien en de Keizerlyke Salvegarde 8 Capital- en 16 Personal-Schattingen uit; dan de Vorst daartoe zyn Inwilliging weigernde/ zagen de Administrateuren zig genoodzaakt/ dezelve door Executie by te dryven. Onder anderen lieten zy de Oberst Fridag met 120 Man den 9 December op Aurich afmarscheeren/ dann dezelve bleef by Fahne staan/ en keerde den 19 weer terug na Emden.

1720 wierd er een dubbelde Landdag gehouden/ van de Vorst te Aurich en van de Stenden te Hinte. Den 13 April stierf de Gemalin van Vorst Georg Albrecht, geb. Vorstin van Nassau-Idstein, waarop de Vorst tot tweede Gemalin verkoor Princes Sophia Carolina van Brandenb. Bayreut.

1724 ontstond er een Oproer te Norden/ dus de Magistrat van de Administratoren uit Emden militairische Hulpe ontbood/ en Capt. Andree met 100 Man den 6 Maart daar heen gezonden wierd/ die by het in-

ruskken

rukken. Tegenstand bond/ en dus Vuur liet geben op het Volk/ wordende een Man gedood en verscheiden geblessëerd. Dan de Oproer gestild zynde/ trok Capt. Andrée 's anderen Dags weer af. Den 17 Juny bond zig een Keizerlyke Commissie te Aurich in/ om de Keizerlyke Decreten/ op instantie van den Vorst tegens de Stenden uitgegaan/ ter Executie te brengen/ dan de Ridderschap/ Stad en Amt Emden/ Leer en Geeetziel konden hen daaraan niet onderwerpen/ en met hun alle Ordinair-Gedeputeerden en Administratoren/ als obertuigd/ dat die Decreten met de Lands-Accorden niet overeenstemden; daarom wierden deese al te zamen door den Vorst en zyn Aanhang Renitenten genoemd.

De Staten General der vereenigde Nederlanden zogten de zaak te bemiddelen/ hadden ondertusschen reeds den 13 Juny 3 Compagnien tot Versterking van 't Garnisoen te Emden afgezonden/ voegden den 25 October 2 Compagnien en den 3 December nog 4 Compagnien daar by/ gelyk erwys ook

ook de Pruissische Oberste van Dossou met 300 Man uit Minden aldaar inrukte. Dan op den Landdag den 23 November wierd het oude Collegie der ordinair Gedeputeerden en Administratoren afgezett/ en een nieuw Collegie te Aurich aangesteld/ en daar van de Stad Emden geheel uitgesloten. Het laatste nam de Verpagting der Accys in 't Land op den 27 Jan. 1725 te Aurich voor/ en het eerste op den 29 te Emden/ men liet ter stond het Stendisch of Emder Garnisoen na Leer inscheepen/ om zig in 't Bezit van 't Pagt-Comtoir aldaar te zetten. Daarentegen trof den 2 Febr. ook een Corps vorstelyke Troupen met twee Canon te Leer in. Doe wierden beide Partyen handgemeen/ dus van de Vorstelyke 7 en van de Stendischen 12 Man Dooden en Gekwetsten op de Straat bleven liggen/ waarop het Emder Garnisoen weer aftrok.

Den 27 July zogt het vorstelyke Ministerie den ouden Administrator van de Ridderschap/ den Heer van Appelle, op zyn

Huis

Huis te Middum gebangen te neemen/ dan die Aanslag misluckte.

Den 22 Maart 1726 wierd een Keizerlyk Decret dan den 18 January te Emden door Notarien geinsinueerd/ en daar door alle Gemeenten voor Rebellen dan 't Roomsche Rok verklaard. Ondertussen hadden de oude Stenden door hunne Militie onder den Capt. de Nove bezit genomen dan het Pagt-Comtoir te Leer. Nu liet de Vorst de Inwoonders dan Harlingerland/ dan 't Auricher/ Stickhuiser/ Berumer en Friedeburger Amt wel 18000 Man te zamen trekken/ en met 100 Ruiters en 100 Soldaten na Leer marscheeren/ alwaar het tot een bloedig gebegt kwam/ waarin 4 Man Emder met den Adjudant gedood en 9 Man verwond wierden/ daarentegen men het verlies der Vorstelyken begrootte op 136 Dooden/ 75 Verwonden en 87 Gebangenen/ die met twee veroverde Vaandels en 5 Trommelen na Emden wierden gebragt/ waarop de Vorstelyken weer afstrokken. Hierdoor nam de Verbittering dan beiden Kan-

kanten en het aantal der Misnoegden in den Lande meer en meer toe/ dus de oude Stenden het gemakkelyk vonden/ de Inkomsten dan 't grootste gedeelte in Oostfriesland te heffen; zelfs wierden de vorsteighe Crouppen door de Stendischen genoodzaakt/ den 23 August Norden te verlaten/ waarop de Norders en Berumers ook weer de Stendische Party namen. Maar 1727 den 4 en 5 April leeden de Stendischen veel by Hage/ wordende Capt. Nove gebangen/ en het Canon met Ammunitie verloren. Den 27 April sneuvelde ook Capt. Andree voor Norden/ en Capt. Cramer te Grimersum/ en met hem veel Soldaten en Landlieden/ wordende de Amtman Wallendorp met 18 Burgers en Boeren/ 4 Officiers en 52 Soldaten gebangen/ 10 Stukken Canon met alle Ammunitie door de Vorstelyken beroverd. Het gevolg dan deese Neerlag was/ dat de Vorst/ die ook Deensche Crouppen te Hulpe had gekreegen/ hem bynna het geheele Land/ behalven de Stad Emden/ onderwierp/ en de

de Schattingen by Executie liet indryven/ ook van alle Landgoederen der Ingezeetenen der Stad Emden de Inkomsten liet wegneemen. Om deese Tyd brak een besmettelyke Ziekte te Emden uit/ die in deesen Jaare en het volgende over 2000 Menschen wegraapte/ en verscheidene Familien deed uitsterben. 1728 den 20 May wierden de Stads Heerlykheden door Keizerlyke Soldaten bezet/ en voor den Vorst in Sequestratie genomen/ zoo ook den 22 July het Huis te Middum/ en verbolgens Loppersum door de Vorstelyken ter Executie bezet wierden. 1729 op den 29 Maart submitteerden zig Burgermeester en Raad met de Veertigen en de geheele Burgery der Stad Emden/ en de Ingezeetenen der Heerlykheden aan de Keizerlyke Decreten. Deese Onderwerping wierd door Keizerl. Resolutie van den 12 Sept. aangenomen/ en aan de Stad Emden een volkomen Amnestie medegedeeld.

1732 den 1 July kwam de Prins van Oranjen te Emden aan/ om Hebue over het Staaten Garnisoen te houden/ wierd den 3 op het Raadhuis plegtig ontfaald/ en den 4 met het Stads Jagt onder Geleide van de Synd. Heslingh en Raadsheer Andree na Cremunten terug gebragt.

1733 den 25 July reisden Burgermeester Wermelskirchen en Synd. Heslingh uit Emden af/ om met den Heer van Walbrun te Doenum en den Adv. patriæ Homfeld by den Keizer te Weenen op de Restitutie van de Landshag te Emden/ der Stads Heerlykheden en andere gesequestreerde Goederen/ voorts op Afstelling van andere Beswaarnissen te dringen. Met dit Jaar ging ook de Keizerlyke Commissie ten Einde/ wordende de Saxische Commissaris Ritter gerappelleerd/ en komende de Brunswykse/ Röber, te sterben.

1734 heeft de Erfprins Carl Edzard te Berum Bylager gehouden met Princes Sophia Wilhelmina van Brandenburg-Culmbach, en den 12 Jung is Vorst Georg Albrecht te Sandhorst overleeden/ wordende het Lyk den 22 Sept. te Aurich plegtig

bygezet. Gedurende deese Tyhstatie kwam ook de Cancelier Brenneisen schielyk te sterben.

1736 's Nagts van den 24 op 25 Nov. kwam die groote Oberstroming/ de St. Catharinens-Vloed genoemd/ waardoor de Dyken om het Land en inzonderheid de Stad Emden veel leeden; hier gingen de Deuren van de Kettenbrug en de Langebrug geheel weg/ dus de Huisen in 't Valderen sterk beschadigt wierden. Ook bleven er in deesen Herfst veel Emder Scheepen/ zoo dat het weinige/ wat van den Handel en Scheepvaart onder alle voorgegaane Kampen nog overgebleven was/ nu byna geheel verdween.

1738 den 9 Jan. kwam Vorst Carl Edzard op het Hs tot aan de Poort van Emden/ en wierd zo wel door den Magistrat en een menigte Inwoonderen met veel Gejuich tiewilkomt/ als ook door het Canon van de Wallen gesalueerd/ 't welk de Vorst zoo gracieus opnam/ dat hy ook op de Uitnodiging van de Emders den 13 weer te komen beloofde; dan het inhallend Dooiweer verhinderde zulks/ dus deese Vorst nooit te Emden binnen gekomen is. In Juny bond zig een nieuwe Keizerlyke Commissie te Aurich in/ de Heurbrunswykse Baaden Voigt en Schwarzenfels. Dan met den Dood des Keizers Carl VI. 1740 hield deese Commissie weer op/ zonder dat ze het minste had uitgerigt. Ondertusschen onderbonden hier te Lande ook den strengen Winter/ die een groote Schaarsheid van Lebensmiddelen en verbod van uitvoer des Koorns ten gevolge had; dan de Emder Kooplieden verschaften een genoegzaamen Voorraad tot Consumtie/ en maakten daar door den Handel weer dry; ook volgde hier op in dit Jaar een goede en in 't volgende een zeer ryken Oogst en goede Tyd. Om deese Tyd openbaarde zig een Secte van Dweepers/ die hen roemde godlyke Openbaringen te hrygen. Hun Stigter was een Man van Freepsum/ Hindrik Jansen, gemeenlyk de lange Hinrich genoemd. Deese wierd gebannen/ dan er bleven nog van syne aanhangers over.

1741 den 30 Juny was de Prins van Oranjen ter Reede in Emden/ zoo ook 1742 den 17 Juny. 1741 van den 17 op den 28 Nov. wierd Emden by grooten Storm uit Noordwesten wederom oberstroomd/ en de Dyken in Oberledingerland doorgebroken. In deesen Jaar hebben Krull en Wichman te Emden op den Africaanschen Werf een Scheepsbouwery aangelegt/ en Secret. Haykens een Schip ter Walbischvangst na Groenland uitgerust/ 't welk 1742 ses Visschen binnen bragte. Van deese Groenlandsvaarder kwam 1743 den 7den April by een sterken Storm uit Noordwest onder Borkum op Strand te zitten.

1744 den 11 Maart is te Emden een Conventie gesloten tusschen den Kon. Pruisse. Directorial-Gesant/ den Heer Homfeld, en Burgermeester Penneborg, Synd. Altona en Veert. Praes. E. P. van Wingene, wordende door Syne Kon. Maj. van Pruissen op den 10 April geratificeerd/ en deese Ratificatie den 13 May uitgegeven/ waarby 's Konings Regt van Successie op Oostfriesland van Stads zyde is erkend/ en van 's Konings zyde de oude Regeeringsform met de Stads Regten en Privilegien aan de Emders is toegezeid. Reeds 's Nagts van den 25 op 26 May overleed te Aurich de laatste Vorst van het Oostfriesche Regeerhuis/ Carl Edzard, Eerstond wierd Syne Kon. Majesteit van Pruissen te Emden door den Landsheer erkend/ wordende door de Kon Commissarien/ den Heer Raad Homfeld en Major van Kalkreuth overal de vorstelyke Huizen en Landen in Possessie genomen/ en de Koningl. Wapens aangeslaagen. Den 1 Junn trok de Major van Treskow met 80 Man van Emden na Aurich/ en nam ook aldaar in Tegenswoordigheid van de Kon. Bevolmagtigde Homfeld formeele Possessie voor den Koning van Pruissen/ leggende de vorstelyke Crouwen den Eed van Crouwe aan Syne Kon. Majesteit af/ gelykerwys 's anderen Daags 's Konings Regt van Oyboldging door den Civilstaat wierd aangenend.

Reeds den 27 May waren de Heerlykheeden

heeden door de Major van Kalkreuth aan de Stad Emden weer in Bezit gegeben/ en de Keizerlyke Salvegarde ten Aftogt vermogt; wordende in de Stad en Heerlykheeden den 10 Juny Dankfeest gehouden/ en God om Zegen ober den Koning en het Land gesmeekt.

Den 6 Juny arriveerde de Staatsminister van Cocceji te Aurich/ en den 7 trof de Oberste Graf van Neuwied met 460 Man uit Wesel in/ waarop de nog oberige Compagnie Deenen den 8. na Oldenburg aftrok/ en de Keizerlyke Salvegarde liep uit malhander. Terstond wierd een algemeene brye Landdag uitgeschreben/ waarop den 20 Juny die ban Emden/ en alle die het met hun hadden gehouden/ met de oberige gedeputeerde Standen talryk berscheenen/ en den 23. den Koning als hun Vorst en Heere Hulde deeden/ den 24. nieuwe Gedeputeerde en Administratoren wierden herkoren/ en dit Collegie berbolgens met de Landshas weer na Emden wierd berplaatst/ wordende den 1. Juny albaar op de Klunderburg de eerste Sessie gehouden. Den 6. July is een Conbentie tusschen de Koningl. Bebolmagtigde van Cocceji en Homfeld en de Stenden ober de nog hangende Versthillen gesloten/ waarna de jaarlyke Subsidien op 24000 Rdlr. zyn bestemd/ behalben nog 16000 Rdlr. boor de Vryheid ban Werbing en Quartieren boor de Kon. Crouppen. Den 2. Novemb. trok het Staaten Garnisoen ban Emden/ bereenigd met dat ban Leeroort/ af/ wordende op 40 Scheepen getransporteerd. Op 't Einde ban dit Jaar openbaarde zig de Beziekte in 't Land/ die in derdehalf Jaar omtrent 84000 Stuk Kundbee wegraapte.

1747 nam de borstelyke Kentekamer de Auctoriteit ban een Opper-Lands-Collegie an/ onder Bestier ban den Kamer-Director Bügel, wiens Opbolger na desselben Dood 1748 de Koningl. geheime Raad en Kamer-Director Lenz was. De tot hier toe geprorogeerde Landdag boor Zyne Koningl. Majesteit onder den 3. Sept. gesloten zynde/ wierd een nieuwen Landdag op den 16 Jan.

1749 uitgeschreeven/ en daarop gereso-
lveerd: 1) de Landshasse van Emden na
Aurich te verleggen/ 2) de Directie daar
van aan Zyne Koningl. Majesteit op te
dragen/ 3) Hoogstdezelve te versoeken/ het
Wesen en de Inrigting der Stad Emden
te reformeeren/ 4) de Accys met de Pagters
en Executeuren op het Land af te schaffen/
waar door het Surrogat is ingevoerd. De
Gulder Gedeputeerden wierd de derde Punct
aangaande geproponeerd: 1) de Hoofdwagt/
twee Poorten en de Havenpoort aan 't Kon.
Garnisoen in te ruimen/ 2) den Koning de
Raads-Confirmatie na Zyne Majesteit
Hoogst Goedvebinden over te laten/ 3) de
Directie van 't Stads Financiewesen aan
Zyne Kon. Maj. op te dragen/ 4) zig allen
Koningl. Ordonnantien te onderwerpen.
De Magistrat hierover met de Heertigen
op den 8. Febr. te Raadhuis in Deliberatie
getreeden zynde/ ontstond er een Oploop/
dringende de Meenigte op den Kommel
van 't Raadhuis/ en verlangende met On-
gestuim te weeten/ wat de Magistrat op

de

de gedaane Propositie zoude resolveren. De
Magistrat zogte door den Syndicus Altena
en Procurator Voss de Meutelingen tot
bedaring te brengen; dan zy schopten de
laaste de Crappen af/ en wilden de eerste
uit het Venster storten/ dan zyn Lighaam
te sterk zynde/ bleef het by eenige Mis-
handeling/ wordende de Man door goede
Lieden gered en na Huis gebragt. Het
gemeene Volk wierd nog door goede Woor-
den bewogen/ het Raadhuis te ruimen/ dan
daarop dreef het allerley geweld met Huisen
te stormen en Vensters in te slaan. Voor
het welk ebenwel twee Dagen daar na een
volkomen Amnestie wierd gepubliceerd/
wordende bovengemelde 4 Puncten van de
Stads-zyde ingewilligd. Daarenboven
maakten zes Gedeputeerden van Amten en
Gilden veele Beswaarnissen/ die wat de
Waarneeming van het Geregt aanbelangt/
door de daarop gevolgde Reform van Regt-
oefening zyn afgeholpen/ en wat de Politie
betreft/ voornamelyk in de Afschaffing der
Hoofdlingen-Kamer en het verkiesen der

Veertigen door Gedeputeerden van Amten en Gilden bestemd/ welk beide Puncten zyn verbuld. Verbolgens wierd door een Koninglyke Commissie de Administratie der Stads-Inkomsten anders gereguleerd/ en ten dien Einde tot Commiss. loci aangesteld Krygs- en Domainen-Raad Crüger. Op den geprorogeerden Landdag den 28 Nov. kwam het tot een Verzoening tussen de Stenden en de Stad Emden/ waar na alle weerzydse Pretensies onderling zyn opgeheben/ de Emder Quote en de byslaarige Zitting des Emder Administrators tegen 4 Jaar van den Norder en 3 Jaar van den Auricher is vastgesteld.

Den 18. Sept. wierd door een Publicatie de Codex Fridericianus ingevoerd/ en den 24. het Hofgerigt daarop in Eed genomen.

Den 3. December is te Emden gepubliceerd de Vergelyk omtrent de Voorbygaart met Zytzema & Comp. te Leer provisorisch op 3 Jaar. Van Trinitatis 1748 tot 1750 zyn in deese Provintie bynna 58000 Beesten aan de Veeziekte omgeballen.

1750 op den 4. October verkreeg de Koopman Stuart te Emden een Koningl. Octroy tot een Ostindischen Handel voor 10 Jaar/ dewelke wel haast meer Interesten kreeg/ die den 23. May 1753 de eerste Generalverzameling hield.

Den 13. Juny is Zyne Majesteit Kon. Frederik II. verzeld van de Koningl. Prinsen en de Prins Ferdinand van Brunswyk in Oostfriesland aangekomen/ en overal met veel blyken van Vreugde zoo op het Land als te Emden ontfangen. Den 14. bezag de Koning het merkwaardige der Stad/ in 't byzonder de Scheepstimmery. Zyne Majesteit voer met zyn Gevolg des Middags met de Stads Jagt na buiten op de Ems/ maar kwam met een Toogschip van Larrelt op den Avond weer in den Haven terug. Den 15. voer de Koning na Aurich/ en den 16. na Lingen terug. Om den verfallenen Handel weer op te helpen/ gaf de Koning het Regt van Porto franco aan de Stad/ worbende het Patent daarvan op den 15. Nov. uitgegeven. Er wierd

ook een Paquetboot van Emden op Londen aangelegt/ dan dit had geen stand. Den 11. Sept. was de Vloed zoo hoog/ dat de Stad overstroomd/ en dezelve zoo wel als de Dyken om het Land veel Schade leeden. Ook woede de Peperest weer zoo sterk/ dat er in twee Jaaren over 28000 Beesten verloren wierden.

1752 is het eerste Asiatische Compagnie-Schip/ de Koning van Pruisen, van de Emder Reede na Canton in China afgezeild/ en den 4. October het andere/ de Borg van Emden, Van 't Jaar lieyen er twee Scheepen van de gepribilegeerde Scheepstimmery van Stapel. Den 7. Sept. liep het Zeewater weer over/ zynde de Nieuwpoorts-Sluis te Emden in gevaar/ weg te gaan. In dezen Jaar is de groote Bunder Polder van 2026 Diemaat ingedykt.

1753 is het Broodlot te Emden met alle nauwkeurigheid nieuws gemaakt/ en verbolgens ook op het Land ingevoerd/ waarna een Roggen Brood een Stuiver minder te staan komt als van te voren. Den 6. July kwam het Schip/ de Koning van Pruisen, van Canton in China op de Reede van Emden terug. Kort daar na wierd de Lading openlyk verkogt in Tegenswoordigheid van de Keurvorst van Keulen en een menigte Vreemden. Het zelve Schip wierd verbolgens weer uitgerust/ en vertrok medio Febr. 1754/ gelykerwys het Schip/ de Prins van Pruisen, alreeds in December was afgegaan/ na Canton in China. Den 28. retourneerde het tweede Ostindische Compagnie-Schip/ de Borg van Emden, wordende de Lading medio Junij onder een Toebloed van Vreemden openlyk verkogt. Dit Schip zeilde nog op 't Einde van 't Jaar weer af: gelykerwys ter zelver Tyd het Schip/ Prins Hendrik van Pruisen, voor het Etablissement van een Bengaalse Compagnie te Emden afgezeild is.

1755 heeft Emden ten anderen maal het geluk gehad/ Zyne Kon. Maj. v Pruisen binnen zyne Muuren te zien/ in gesel-

schap van

van Prins Ferdinand van Brunswyk, neemende de Koning zyn Getour op den 16. Dae liet Zyne Majesteit den Concursproces over de Stads Schulden opheffen/ en bewilligde den voorgeslagen Accord met de Crediteuren op 20 Procent van 't Capital met neerslaan van alle terug staande Renten. Ook is op 's Konings Bevel het oude Stamhuis der Graaven van Oostfriesland te Greetziel tot een Tugthuis ingerigt.

Den 10. July langde het Schip/ de Prins van Pruisen, met een ryke Lading van China te Emden aan/ wordende deese den 25. August by een Coebloed van buitenlandse Kooplieden verkogt. Den 12. Aug. kwam het Schip/ de Unie, met 7 Walvisschen van Groenland binnen.

Den 1. Nov. bespeurde men te Emden en alom een ongewoone Beweging in 't Water/ terwyl op dien zelven Dag een groot deel van Europa die verschrikkelyke Aardbeving onderging/ waarvan de Stad Lissabon zoo sterk is bezogt.

1756 den 9. April liep het te Amsterdam ge-

gebouwde van de Winter te Emden uitgeruste Schip/ Prins Ferdinand van Pruisen, eerst in Zee. Den 12. en 18. Juny zag men de beide Scheepen/ de Koning v. Pruisen en de Borg van Emden, aldaar op de Reede terug/ en er wierd openlyk Verkoop gehouden van de kostelyke Waaren by een talryke meenigte van Vreemden.

Den 7. October kwam by een woedenden Storm een der hoogste Vloeden op/ die by Norichum en in de Wester Marsch by Norden groote Doorbraken/ en aan de geheele Neder-Eemsser Dyk onzaggelyke Schade veroorzaakte / geheel Oberledingerland oberstroomde/ te Emden in de Eemsmuur Gaten sloeg/ de Langebrug en de Deuren van de Gasthuisziel wegnam/ en overal onnoemelyke Schade veroorzaakte. Het Schip/ de Koning van Pruisen, raakte van zyn Ankers los/ en dreef het Schip van Jan Lubbers weg/ 't welk aan 't Oosterse Hoofd in stukken stiet/ komende de Schipper met zyn Vrouw daarby om 't Leven. Ter zelver Tyd bleef de Needergerigts-

rigts-Heer Budde met zyn Vrouw en twee Embers met de Beurtman op de Reis van Amsterdam na Harlingen.

1757 den 1. May kwam de eerste party van Franse ligte Crouppen onder den Duc de Mazarin en den General Milfort na Oostfriesland tot Leer/ die hen informeerden na den Toestand van 't Land/ en daar op weer heen gingen/ gelykerwys zulke kleine partyen meer verbolgens haar op de Grenzen lieten zien. Van den 28. Juny ruikte Marquis Dauvet met 1200 Man te Weener in/ marscheerde den 29. over Leer tot Oldersum/ en maakte voorts toebereidsels/ de Stad Emden aan te gryppen; maar doen hy den 3. July nader aanruikte tot Uphusen/ vond men te Emden raadzam/ te capituleeren/ dus Marquis Dauvet met 3 Bataillons Infanterie en eenige Dragonders de Stad in bezit nam/ komende den 11. nog een Bataillon daar toe/ gelykerwys er meer Crouppen op het Land wierden gelegt/ verbolgens sterke Contributien aan Geld/ Brood/ Hoorn en Fourage wierden geeischt en bygedreven/ wordende evenwel de Provincie in Naam der Keizerin Maria Theresia in Administratie genomen. Ten dien Einde in October nog 1200 Man Keizerlyke Crouppen onder den General Pisa, als Gouverneur van Ostfriesland/ zig inbonden/ nemende den 23. haar Quartier te Emden/ alwaar de Franssen reeds den geheelen Tyd aan de Fortificatien hadden gearbeid/ waarmede zy continueerden. Eboz de Franssche Armee onder den Prins van Soubise door Koning Frederik II. den 5. Nov. by Gosbach geslagen en verstrooid zynde/ wierden hier Regimenten uit Ostfriesland terug getrokken.

1758 den 13 January ontstond te Emden in een Zeilmakers Huis aan den Delft een zwaare Brand/ waardoor hetzelve benefens de beide daar aan verknogte Huizen in de Asch is gelegd.

Dermits de Hertog Ferdinand van Brunswyk de geallieerde Armee weer in beweging zette/ en de Stad Minden inkreeg/ daar en boven twee Engelsche Oorlogsschepen

de Ems opkamen; zoo trokken de Franssen den 19. en de Keizerlyken den 20 Maart van Emden met allen spoed af / offschoon nog tot weinig Dagen van te voren met Arbeid aan de bevestiging hen in staat van Defensie hadden gesteld. Uit dankbaarheid voor de Bevryding van de breemde Gasten gaf de Magistrat den Engelschen Commandeur Holmes het Burgerregt door een staatelyke Acte in 't latyn. In April wierd Colonel Brudnel met zyn Regiment van 900 Man uit Engelland op 3 Transportscheepen overgezonden / die lande te Tarreit / en kwam den 21. April te Emden in Quartier. Op 't laast van July en 't begin van August langden 8000 Mann Engelsche Trouppen / waaronder alle de Garden te Voet en te Paard waren / op 151 Transportscheepen onder Bedekking van vyf Oorlogscheepen op de Ems aan / wordende te Hatzum aan Land gezet; maar de commandeerende General / Hertog van Marlboroug, nam met de Lords Blainford, Sackville en Walgrave hun Afstee te Emden;

den; hoorts betrok dat Corps met het Regiment van Brudnel uit Emden een Leger by Rheen / voor aan in Munsterland / marscheerende den 11. derder af na de Armee; doe nog een Transport van 10 Scheepen onder geleide van 2 Oorlogsscheepen met 2000 Mann Bergschotten volgde / wordende de Stad met een Regiment Invaliden onder Colonel Parker weer bezet / en aldaar den 2. October ontscheept 42 Hoyeren Pontons met 230 Paarden / die na de Armee zyn afgeboerd. 1759 in Maart liep een nieuw Transport van 1200 Man Infanterie en 600 Man Caballerie uit Engelland de Ems op / brengende een groote Train Artillerie meede / alles te Hatzum ontscheept. Eindelyk troffen nog 600 Man in Sept. te Emden aan / die op deese zyde der Ems zig ter Armee begaben. De Kosten van het Landen der Engelsche Trouppen zyn voor de Stad Emden voorgeschoten / dan siegts ten deele betaald / zynde de Engelsche Tresorie daar voor nog circa 20000 Rthlr. aan de Stad in Rest. Deezen Somer voor-

ren eenige Hayers onder des Konings Acte en Vlagge van Emden uit/ en bragten onder andern aldaar op twee Sweedsche Scheepen/ die met de Lading voor goede Prys zyn verklaard en openlyk verkogt.

1761 den 13. en 14. Febr. raakte het Gemeen te Emden gaande over het slegte Geld/ waarvan men den Inboer aan de Joden schuld gaf/ en deshalven eenige Huisen van hun bestormde en plunderde.

Ter deezer Tyd heeft de Major Jenney alhier het Bataillon Volontaires d'Oostfriese opgerigt/ en is met hetzelve/ 400 Man sterk/ den 22. May tot de Armee in Saxen opgebroken. Den 22. Sept. is 't Land op 't nieuwe bezogt door den Inval der Fransfen onder den Marquis de Conflans, die den 24. te Emden wel op dezelve Capitulatie van den Marquis Dauvet binnen kwam/ maar se in geenen deel hield. Voorerst eischte hy 30000 Ducaten/ waarvan hy 10524 daar er uitperste/ en 12000 Ducaten in Wissels aannam/ behalven 1765 Ducaten aan Douceurs; daar benebens liet hy

hy zyn Volk met Roven en Steelen alle Geweld en Moedwillen toe. Te Norden liet hy van Stad en Amt ook 30000 Ducaten door den Oberst-Lieutenant Kühlwein borderen/ en dewyl de Amtsverwalter Dam de Onmogelykheid/ de geeischte Contributie in een nauw bepaalden Tyd te schaffen/ wilde betoonen/ wierd hy zelve met Stokschlagen gemishandelt/ en daardoor het Volk aan 't Muiten gebragt. Gelykerwys de Ingezeetenen van 't Auricher en Stikhuiser Amt/ ook door geweld en schendingen der Husaren opgebragt/ veele van hun uit den Weg ruimden. Waarboor Conflans in zyn Terugtogt van Aurich den Landlieden zyn woede deed onderbinden/ het Dorp Hartum in Brand stak/ en tien onschuldige Menschen wreedelyk van hun Leven beroofde. De Landlieden trokken in groote Meenigte hem agterna/ en 't kwam by Loga tot een gevegt/ waarin de Fransfen wel 30 Man verloren/ dan de Husaren omtrent 40 Boeren neergehouwen hebbende/ ging het aan 't Vlugten. Hier-

ban namen de Conflansers Aanleiding/ by Crommelslag te plunderen/ en op 't Huis te Ebenburg alles te ruineeren/ veel aangezeetene Lieden te mishandelen/ eenige te dooden/ onder anderen den Ritmeester Schroeder met Buskruid te omgeven/ en hem lebendig te verbranden. In Geiderland was de berugte Oberste Cambfort aan 't woeden/ drybende het met zyn Bende op het uiterste door Goben/ Plunderen/ Branden en Schenden/ latende veel vermogende Lieden van aanzien te Weener in een Gat onder de Coren by Water en Brood zetten/ en zelfs Honger en Dorst lyden/ om er uit te persfen wat hy kon; ook liet hy het schoone Groeneveldsche Huis te Jemgum met allen Huisraad verbranden/ en het overal aan geene gewelddenaryen ontbreken. Terwyl Conflans van Emden afrok/ sloot men de Poorten/ en bezette ze met de Burgerwagt/ om dat de Engelsche Inbalden gebangen en na Bremen afgevoerd waren. Van den 28. Sept. Conflans met een paar Franse Hertogen en 70 Husaren wederom door

door de Poort van Emden verschynende/ en uit de Kromme-Horn veel Boeren in de Stad zynde/ maakte zig de Meenigte Meester van de Geweeren in 't Arsenal/ trok na de Wal/ rigte het Canon op den Oyand/ en schoot in der daad een Adjoudant van 't Peerd. Den 30. 's Morgens kwam een Troup Inwoonderen van Norden in goede order te Emden aan/ vereenigde zig met de Boeren/ en trok met drie stukken Canon op den Oyand af; dan te Pettkum horende/ dat dezelve reeds over de Ems was gezet/ keerde de Meenigte weer terug/ en ieder een na Huis. Maar den 1. October kwam Conflans met zyn Corps en een Versterking van 2000 Man terug over de Ems/ waarop het overal aan een Vlugten ging. Voog het Commando stond aan den General Wurmser, die by zyn Aankomst een volkomen Amnestie verkondigde/ en goede Manstugt beloofde/ die hy ook hield. Hy kwam den 2. October te Emden/ en trok den 5. weer af van daar/ den 6. over de Ems/ en den 7. uit het Land/ hebbende

hem door de geheele Provincie door een Contributie van 30000 Ducaten laten afbinden/ behalven nog 10000 Ducaten/ die van 't Land moesten vastgesteld worden tot Indemnisatie van de Baron van Wedel en andere onschuldige Ingezeetenen.

1762 den 30. May kwam het te Emden onder 't Gemeen weer tot een Tumult over het slegte Geld/ en men kon het nog door de Stads Wagters nog door de ordinaire Burger-Compagnien verhinderen/ dat vier Joden-Huisen geheel uitgeplundert/ en al wat er in was/ tot de Bedden toe/ verdorben en in de Diepen geworpen wierd. Zulks gaf den 30. August Aanleiding tot een Vereeniging van aangeziene Burgeren onder een Dry-Corps in 4 Compagnien. Onverhoeds wierd het Land nog eens met een brandigsten Aanval bedreigd; want de Fransse Brigadier Baron van Viomesnil verscheen met 1500 Man in Keiderland/ maar hy liet zig door wys beleid van den voortreffelyken Heer van Derschau, Regeerings-Praesident/ en door zyn treffend Cafereel der drukkende Kampen/ die de Provincie onlangs had ondergaan/ op een goede manier afwyzen.

1763 den 20. Maart is de Vreede tusschen Pruissen en Oostenryk/ den 15. Febr. getroffen/ overal in Oostfriesland afgekondigt. Agt Dagen daarna/ den 27. trok het Bataillon van Courbiere over Weener uit Schlesien te Emden in/ tot een bestendig Garnisoen voor de Stad. Nu waren er eenige ledige Huisen met al het nodige tot Opname deeser Lieden als uit het Veld komende in gereedheid gebragt: dan daar mee niet te breeden/ nam het Bataillon zyn Quartier by de Burgeren in/ tot dat er Casernen zyn gebouwd, die het Garnisoen den 10. Nov. 1765 betrok.

1765 den 15. Febr. is het Koningl Reglement omtrent de Voorbygaat gepubliceerd/ en te Leer een Accent-Comtoir aangesteld.

1765 den 24. Sept. zogte de Kon. Opper-Marschal/ Graaf van Reder, te Emden een Intreekening tot een Oostindische Compagnie te berkrygen/ dan er wierd niets

van het Project. Een Levantsche Compagnie is doen te Berlyn opgerigt/ dewelke twee Scheepen van Emden na Smirna afzond/ waarvan het eene/ Vredenborg, den 17. Jung 1767/ en het andere/ Constantyn, den 10. December terug kwam; dan hiermeede was het ook met deese Compagnie gedaan.

1768 begon de Handel met den Haven direct van Emden op Engelland/ en met Weite op Frankryk in Aanmerking te komen/ het welk met Ernst deed denken/ om het Emder Vaarwater tusschen den Haven en de Kibier te verbeteren/ wordende ten dien Einde 1769 een nieuwe Canal van den Haven regt uit in de Gems geleid.

1769 is het Koningl. Banco-Comtoir te Emden aangelegt/ en in denzelven Jaar een Compagnie ter Haringsbissery gestigd/ waaraan de Koning Octroy voor 15 Jaar verleende/ geteekend den 4. August/ daarop voorreerst 6 Buizen zyn gebouwd/ die 1770. uitliepen/ en omtrent 100 Last Haring op brachten. Voor het Jaar 1771. kwamen er vier

vier nieuwe Buizen by. Tot ondersteuning van deese Compagnie verleende Zyne Kon. Majesteit een Gratificatie van 36 Str. pr. Con Haring voor dezelve afgeleverd.

De beide voorgaande Jaaren raapte de Veeziekte aan 48000 stuk Rundvee weg/ daarby sugte het Land hier en elders onder een Misswas van Veldvrugten/ waarop een groote Duurte volgde. 1773 wierd de verwagting van een ryken Oogst door Muisen te leur gesteld. 1774 den 19 April is de eerste Steen gelegt aan de luterse Kerk te Emden/ en 1775 den 20. Jung aan de Raadsbrug/ wordende de Kerk den 9. July plegtig ingewyd. 12 Buizen liepen van Emden op de Heering uit/ 1776. 14/ welke dan 't Jaar 5446 Con Haring opleverden.

1775 's Nagts van den 14. op 15. Nov. rees de Vloed zoo hoog/ dat het Water met de Dyken gelyk te staan kwam/ edoch de Wind suidelyker lopende/ was zy zoo breedlyk niet als 1776 den 21. Nov./ doe het Water nog wel 2 Voet hooger opzwelde/

en

en over alle Dyken heen floeg. Nogtans/ dank de goede opzigt/ kwam het niet tot doorbreuken/ als in Oberledingerland/ het welk geheel onderliep. Dan de Stad Emden leed het meest door het Instorten van de Eemsmuur/ en de Stormdeuren van de roode Siel/ 't welk een zoo sterken Strom veroorzaakte/ dat zelfs 10 Menistreenen van de Straat wel 50 Tree weg in 't Diep geslingert/ Dyken uit de Graben weggespoeld/ en zoo veel beweegbyke Goederen verslonden wierden/ dat de Schade voor Particuliere op 100000/ voor de Stad op 30000 Rykxdald. liep. Daar op volgde een strenge Winter/ wordende de Koude sterker bevonden dan die van 1709 en 1740. Tot opbouw van de Eemsmuur 1777 schonk de onbegeetlyke groote Koning 20000 Rykxdalder aan de Stad

Den 5. Juny liepen 16 Buizen met twee Jagers van Emden ter Neering uit/ en bingen 6216 Ton Haring/ wordende tegen 't volgende Jaar nog 2 Buizen gebouwd/ en 1779 was de Vloot reeds 22 Buizen sterk.

Doe

Doe de Koning 1778 tegen het Huis Oostenryk te Velde trok/ om hetzelve de Occupering der Beiersche Landen te beletten/ trof den 11. April 's Morgens broeg een Commando van 150 Man uit Bielefeld te Emden in/ en namen van Arbeideren/ die tot publique Werken aldaar bezameld waren/ 263 Man tot Paardebnegten weg voor de Armee. 1779 zyn de Gragten om de Stad Emden 40 Voet wyd van nieuws uitgegraben. 1780 voeren 24 Buizen en twee Jagers voor de Compagnie te Emden op de Bissery uit/ en bingen 7879 Ton Haring. By den Aanwas van Zeehandel en Scheepvaart is de lang gewenste Vuurbaak op het Eiland Borkum te stand gekomen/ dus het eerste Vuur daarop is aangestooken den 15. Dec. 1780. zynde daar over voor af een Conventie tussen de Magistrat en de Admiraliteit in Friesland getroffen/ met Approbatie van Zyne Kon. Majesteit en de Staaten General/ dien volgens de Republyk voor haare Scheepvaart en 't Gebruik/ dat dezelve

van

ban het geheele Stads Zeewesen maakt/ 10 Jaaren lang ieder Jaar 6000 Gulden holl. contribueerd. Dan hierby neffens het vastgestelde Huurgeld nog niet kunnende bestaan/ is het Lastgeld van 5 stbr. voor vreemde en 2½ stbr. voor inlandsche Schepen nodig gebonden/ en met 's Konings Approbatie ingevoerd. 1782 liet de Compagnie te Emden reeds 36 Buizen op den Haringsbangst uitgaan/ brengende 683 Lasten Haring op. Om dezelve Tyd liep het Schip/ de Præsident, in Zee/ gedestineerd na Batavia/ gelykerwys ook den 6. Dec. het Schip Asia. In August kwam een Schip uit Westindien binnen/ maar een ander bleef op de Retour by Gattum. Ter deeser Tyd wierd ook te Emden een Leeraar tot onderrigt der Zeelieden in de Stuurmanskonst gesogt/ en daartoe aangesteld Mathematicus Voorn. 1783 onderbond men hier als elders lang aanhoudend Dorweer/ het Ligt van Zon en Maan was door dikke drooge Dampen verdonkerd/ en een geheele Misswas op het Veld/ gevolgt van een lang en harde Winter. Den 3. Juny ontstond er een hevige Brand te Jemgum/ waardoor 46 Huisen en 2 Steenhaakherzen een offer der Vlam zyn geworden. 36 Buizen hebben van Emden de Haringsbisserey van 't Jaar bedreeven/ waar van een Buis op de Retour aan de Juist kwam te stranden; zoo bleeben ter deeser Tyd zeer veel Schepen by Storm in de Oost- en Noordzee.

1784 leverden 41 Buizen circa 1150 Last Haring voor de Compagnie.

1785 hield de Winter nog langer aan als de vorige/ zoo dat men nog laat in de Nawinter met Schaarsen en Sleden de Boom te Emden uit na Nesserland voer/ en den 6. April een Slee en Peerd met 1500 ℔ over 't Ys van Kleve na de Stad. Den 6. July arriveerde het Schip Asia van Oostindien op de Reede voor Emden/ en 1786 den 28. Juny het Schip Prins Fred. Wilhelm van Pruisen.

1786 den 3. Sept. is het Afsterben des Konings Frederik II. met regt de Groote

en

en Eenige genaamt/ op den 17. Auguſt te Potsdam/ en de Succeſſie van Frederik Wilhelm II. in alle Heerlen van Oostfriesland verhondigt/ hebbende voor Zyne Majeſteit de Staats-Minister Baron van Reck den 18. November te Aurich van alle Standen de Hulde ontfangen.

Den 19. December voer van de Reede voor Emden af na Oostindien en China ten anderen maal 't Schip Pr. Fred. Wilh. van Pruisſen, komende den 27. July 1788 van daar terug met een uitgezogte Lading. De volgende Winter was buiten gewoon lang en ſtreng/ duurende de Oorſt van den 25. Nov. tot Einde Maart 1789. Om den behoeftigen te ondersteunen/ is te Emden onder Lieden van aanſien en vermogen zoo veel ingezameld/ dat 500 Familien ruim twee Maand met een welkelyke Gabe van Torf/ Brood/ Gorte en Bonen zyn ondersteund geworden. Voor het oude wel eer door de Grafin Anna tot de latynſche School gegeven Gebouw is van 't Jaar een nieuw gezet/ ook is een nieuwe ſteenen Brug gelegt.

1790

1790 den 16. Auguſt is de Conventie met de Frieſſe Admiraliteit over het Con-Baaken- en Vuurgeld voor tien Jaar vernieuwt/ wordende de jaarlykſe Bydrag op 7000 Gulden vaſtgeſtelt.

1791 den 21 Maart bragt een onzaggelyke Storm een der hoogſte Vloeden te weege/ die veel Schade deed. Den 10 Juny lieven 47 Buizen van Emden uit op de Haringsbiſſery/ en leverden 1174 Laſt 11 Ton Haring op. Den 20 Auguſt zeilden in een Cy 20 buizen binnen. Ter deeſer Cyd wierden hier twee driemaſt Schepen nieuw uitgehaald.

1792 na dat twee Jaar geleden reeds een Compagnie van het Bataillon/ wat duſ verre voor Emden en Oostfriesland tot een Garniſoen had gedient/ tot het Bielefeldſche Regiment was getrokken/ zoo marſcheerden den 14 Juny nog drie Compagnien na het Bayreutſche/ blyvende maar eene terug. De Haringsbiſſery-Compagnie had van 't Jaar 49 Buizen op de Neering/ en kreeg daar van in 1102 Laſt 4½ Ton

A Ha-

Haring. In dit Jaar is de Kerktoren te Borkum/ die de Burgery te Emden 1576 op haare Kosten heeft gestigt/ op Stads Kosten sterk gerepareerd/ en de Buurbaan aldaar 12 Voet verhoogt. By Wolthusen is een nieuwe Sagemolen gezet. Van den 6. tot den 12. Dec. stormde het zonder ophouden breesigk/ ook liep het Water te Emden sevenmaal in deese Dagen ober/ en veroorzaakte zoo hier als elders veel Schade.

1793 den 2. en 3. Maart woede weer een hebige Storm/ die het Geboomte zeer nadeelig was/ en de Gebouwen van Pannen ontbloote/ zoo dat het aan genoegzaamen Voorraad ontbrak/ alles weer te dekken. Zondags den 3. was de Orcaan zoo breesigk/ dat men schroomde uit te gaan/ en de Godsdienst wierd gestoord. Selfs by de Ebbe wies het Water zoo sterk aan/ dat men een algemeene Oberstrooming breesde/ dan ten Tyde der Vloed liep de wind om/ en 't Weer bedaarde. De Haringsbisserye-Vloot van 50 Buizen met 2 Jagers wierd van den 8. tot 26. Juny door Tegenwind opgehouden/ eer sy in Zee geraakte/ dan sy was op de Neering zoo gelukkig/ dat sy 808 Last Haring aanbragt/ hebbende maar 5 Buisen twee Reisen gedaan/ gaande de onzen meede onder Conboy der Hollanders. Onse Scheepvaart in 't geheel wies gedurende den Fransschen Revolutie-Oorlog sterk aan/ en er viel niet veel van in Kapers Handen. Zelfs een groote Pryse/ het Galiot-Schip de bloejende Bloem, dat 1794 den 1. August voor de Maas reeds genomen was/ raakte nog weer bry/ daar de Stuurman met een Jonge/ alleen aan Boord gelaten/ hen van den Pryse Meester/ en vier Fransschen/ die van den Kaper daarop gezet waren/ wisten Meester te maaken/ brengende het Schip in behouden Haven. Daar entegen wierd de Visserye/ of schoon wederom onder Hollands Conboy gaande/ reeds in 't begin van July door Kapers gestoord/ die een van de onsen met 5 Hollandsche Buizen namen/ en te Bergen in Norwegen opbragten; de andere 49 daar door ver-

saagt en verstrooid / swamen wel voor en na te Huis / maar leverden in 't geheel niet meer af als 288 Last Haring.

Een besten der Scheepvaart / die al meer aangroeide / zyn de Marken van de Eems door des kundige Gecommitteerdens nauwkeurig onderzogt / en door het Leggen van meer Tonnen verbeterd / wordende ook de Westerhaap op Borkum verzet / dus dat een Schip / de Wester-Eems inkomende / regt op de Haap in den Coren aanzeilen kan / voorts nog twee nieuwe Kayen op 't Oostereinde van 't Eiland geplaatst tot Bezeiling van 't Hommegat. Daarenboben is er aan de Haabens en Kayens te Emden veel te Koste gelegt / zynde deese in twee Jaar meest nieuw van Steen opgezet. Zoo is ook van 8 houten Bruggen / die er voor 18 Jaare binnen de Stad nog lagen / de laatste weggeruimt / en daar voor / den anderen gelyk / een van Steen weer opgemuurt.

1795 op 't Einde January de Geallieerden door de Franssen tot over de Eems gedrongen zynde / namen de Engelsche Cronpen

pen zoo wel Nationalen / als Franse Emigranten haar Toeblugt meest na Oostfriesland / brengende hun groot Hospital meede / meenende de verlorene Communicatie met Engelland over Emden te openen. Het welk zy vooreerst over 't Yz en 't Eiland Norderney bewerkstelligden; dan de Vorst zoo lange aanhoudende / konden zy den Transport van Emden eerst op 't laast van Maart laten afgaan / namelyk 14 Scheepen met Zieken na Engelland gedestineerd / wordende nog eenige anderen met Wagens na Bremen afgevoerd. Ondertussen waren er zoo veel voorwerpen van 't Hospital herwaards gebragt / dat zy de halve Casernen / de nieuwe Kerk / de Goedensche Stal en de Gildehuisen in de Stad Emden / als ook de Kerken in de Stads Heerlykheden bestoegen. Onder de Krygslieden wierd na mate van hun verballen Toestand / waarin zy uit het Veld swamen / nog tamelyke Order gehouden / en door het Commissariat veel van hunne behoeftens betaald; dan over een en ander / het welk tot hun Dienst was

gedaan / als ook wat op het Land door hen meer genomen en verdorben was / als beboorde / de Betaling geweigerd / ja zelfs voor de meenigte Wagenbragten en Voorspan / die de Landlieden waren afgedrongen / is tot hier toe geen Vergoeding gedaan. Ons de vriendelyke Opname / die de Engelsche Uitgeweken / door de Fransen overal verslagen en verstrooid / by de Oostfriesse Natie genoten hebben / met de uitterste Ondank is vergolden. De Fransen waren reeds tot aan de Eems genaderd / als de Engelsen verder landwaarts terug trokken / wordende door Hannoversen afgelost. Het kwam by Leer en verder op aan de Eems wel tot eenige Schermutzelingen en Canonschoten / dan dan weinig gevolg. De Koning van Pruissen met de Fransse Republyk den Vreede getroffen hebbende / kwamen de Fransen niet over de Eems / terwyl den 1. May door den General Blücher de Demarcationslinie met vyf Esquadrons Husaren en twee Bataillons Infanterie langs de Eems over Emden tot aan Norden toe bezet

bezet wierd. Nu verkreeg de Pruissische Zeevaart volkomen Vryheid / en zy wierd regt levendig / zoo in Aantal van Scheepen als in haar Uitgebreidheid / terwyl 's Konings Vlag in de Oost- en Noordzee eene der aanmerkelykste was / en onze Vaart zig tot Portugal en Archangel uitstrekte / ja zelfs eenige Scheepen op de Westindien wierden uitgerust. 1796 nam de Vaart op de Eems zoo sterk toe / dat de Havens alle Scheepen niet konden bevatten. De Haringsbisserij wierd ongestoord bedreven met 50 Buizen en 2 Jagers / die 1795 omtrent 851 Last / dan 1796 niet meer als 332½ Last Haring opbragten. 1797 kwamen 'er nog 4 nieuw gebouwde Buizen by / maar de Neering gaf niet meer op als 375 Last.

De 16. Nov. 1797 was de laatste Levensdag van Koning Fred. Wilh. II., die geboren was den 25 Sept. 1744. Treedende Koning Frederik Wilhelm III. de Regeering weer aan. Edoch heeft Zyne Majesteit eerst den 6. July 1798 te Berlyn de Hulde ontvangen van Zyne Onderdanen uit de

Ouitse Staten/ dus ook van Gedeputeerden uit de Standen van Oostfriesland en de Stad Emden. Verheugende 's Konings Onderdanen hen in 't voortduurend genot der Ruste/ die hun nieuwe Landsheer weet te bewaren. Oostfriesland onderbind daarbaan de brugten door den Bloei zyns Handels en der Scheepvaart/ die zoo hoog gegaan is als ooit van te vooren. Want te Emden alleen zyn in 't Jaar 1798 by het Tient

	ingekomen	= 1227	Scheepen/
	uitgegaan	= 1376	——
1799	ingekomen	= 2151	——
	uitgegaan	= 3402	——

Van de buitenlandse Vaart der Oostfriesse Scheepen wierd ten uitersten geëweld door Fransse en Engelse Kapers/ maar nog het meeste door de Engelse Oorlogsscheepen/ welke de geheele Noordzee doorkruisden/ en zoo meenig Schip opbragten/ zonder de minste reden/ het welk openbaar bleek/ daar veele met betaling der Kosten wierden hrygegeven. Van de Westindische Scheepen/ die na Emden moesten terug komen/ kon geen een hier arriveeren.

1798 wilde het met de Haringsvangst nog niet luksen/ terwyl 54 Buizen slegts 343 Last Haring gevangen hebben; edoch 1799 is de Vangst geloopen op 754 Lasten 1800 op 994 Last.

Ter bevordering van het binnenlands Verkeer/ heeft men in oudere en nieuwere Tyden meenigmaal daar over uit geweest/ een Creksvaart tusschen Emden en Aurich aantelegggen. Dit Werk is eindelyk in deze Jaaren by wyze van Inteksening door een Societeit onder byzondere protectie van Koning Frederich Wilhelm den III. ter uitvoer gebragt/ dus dat 'er in den Zomer 1800. des daags twee Creksschuyten van Emden na Aurich heen en weer/ 's morgens te 6. en nademiddag te 3 uur hebben gevaren/ en des Winters van elke plaats middags om 12 uur de ordinaire Schuyt afvaart/ behalven een Pakschuyt/ die ten minsten eenmaal in de week heen en weer gaat/ en de Extra Schuyten/ die na bereisch te krygen zyn.

De

De Zeebaart is op den Haven van Emden 1800. zoo sterk niet geweest/ als in de beide voorgaande Jaaren/ terwyl de Havens in de Nederlanden weer open waren. Ebenwel werd de Handel van Emden en Leer uitgebreider/ zelfs na America/ gelykerwys ook na de beide uiterste Havens van Europa/ Lissabon en Archangel.

De roode Molen 1794. openlyk door het Bakker-ampt te Emden aangehogt/ is in de plaats van dezelve een groote steenen Molen opgerigt/ die ebenwel niet eer als 1800. aan de gang kwam/ waarop het Bakker-ampt ook de overige Roggemolens aan zig hogt en voor de kleine Molen op de Rattewal nog een nieuwe van Steen liet bouwen.

In dezen Jaare is de Conventie tussen de Stad Emden en de Bataafsche Republyk/ omtrent de Vergoeding van Ton/ Balien en Vuurgeld voor haare Scheepvaart op de Eems/ die reeds 20 Jaar heeft bestaan/ wederom voor 10 Jaar vernieuwt/ waar na de Republyk voortbaart 's Jaarlyks 7000 Guiden te betaalen.

In de beide afgelopene Jaaren/ was men hier te Lande zeer bevreest voor de Pest uit de Middellandsche Zee/ terwyl dezelve eerst na Lissabon zig verbreide/ en vervolgens naderde tot aan Cadix en de omliggende Landstreek; gelykerwys ook de geele Koorsen in Noord-America heerschten/ daar nu onze Scheepvaart zig meer als ooit in die verafgelegene Gewesten uitstrekte/ zoo wierden zoo wel op de Eems en de Oostfriesche Kusten/ als op de Weeser en de Elbe/ Wagtscheepen uitgelegt/ en de Kusten rondom door de Landlieden bewaakt; edog alle Gevaar voor Gods Voorzienigheid afgeweerd.

1801. Op den eersten dag van deeze Eeuw/ na de Christelyke Tydreekening/ is op 's Konings Hoog Bevel Jubel-Feest gehouden/ en wel te Emden in de Groote Kerk/ onder den toevloed van een talryke Meenigte/ met een Leerreden geopend door den Wel Eerw. en zeer Geleerden

Pre-

Predikant Helias Meder, tot algemeen genoegen/ dus ook op aanspooring van Oberheid en verzoek van veel andere in Druk uitgegeeven/ door den verdienden Auteur zelve. Om deezen tyd voeren de Engelschen voort/ de Neutrale Scheepvaart zodanig te stooren/ dat de Noordsche Mogendheden zig genoodzaakt vonden/ geweld met geweld te keeren. Ondertyd nu de Koning van Pruissen openlyk verklaarde/ de Conventie der drie Noordsche Kroonen by te treeden; zoo wierd daar door de Handel en Scheepvaart tusschen Engeland en Oostfriesland eensklaps gestoord. Zelfs kwam een Corps Troupen van vier Bataillons Infantery en drie Esquadrons Caballery/ benevens een Batterie Artillery/ onder Bevel van den General Blücher, de Oostfriesche Zeehust te bezetten; ebenwel kwam het tusschen de Kroon Engeland en onzen Koning niet tot een openbaaren Vredebreuk; dus de Scheepvaart eenigermaten/ egter niet zoo bloejend als in de voorige Jaaren/ wederom in den gang kwam/ en de Harings-Vissery van Emden ongestoord voortgezet/ onder anderen ook door F. H. Metger, een Walvischvanger na Groenland uitgezonden wierd/ welke een tamelyke Reis met de vuit van vyf Vischen maakte: dan de Haringsvangst was zeer gering/ makende in 't geheel nog geen 294 volle Lasten uit.

Des Nagts van den 2. en 3. November/ ontstond 'er een breesselyke Storm/ waarby op den Dollaart drie kleine Scheepen met 17 Menschen verongelukten/ en in de Wester-Eems twee Scheepen/ het eene met man en mnis/ maar van het andere borg de Manschap alleen haar leven; een ander Emder Schip wierd van daar voor zyn Ankers weg/ en op den Dyk by Groothuisen heen geslagen; de Storm begon zig gelukkiger wyze te leggen/ doe de Vloed intrad/ die nogtans tamelyk hoog en te Emden overliep/ alhoewel zoo deeze als byna een even zoo hooge Vloed van den 21-22. geen aanmer-

merkelyke schade aan Stad of Land veroorzaakte: dan in verbaig wierd men eerst gewaar/ hoe nadeelig de zoo lang woedende Stormen om deeze Tyd aan de Scheepvaart waren geweest; want men begrootte het getal der Scheepen/ die tusschen de Canal en den Zond verongelukten/ op 800. Hier onder waren drie Scheepen van Archangel en een uit de Oostzee na Emden bestemd/ waarvan twee/ namelyk die van Capt. Roeper en H. R. Eek met man en muis bleven.

In 't eerste van December trok de General v. Blücher met het grootste deel zyner Troupen weer af.

Om Nieuw-Jaar boeren van Emden in Zee drie Oost- en vier West-Indischen Scheepen.

1802. Wierd van weegen deeze Stad Emden een nieuwe Haap op het Eiland Rottum opgerigt/ komende thans agter die van Groningen te staan/ terwyl de borige met zyn Standplaats in de Stormen van November laagstleeden door de Zee was weg gespoeld.

In

In 't Voorjaar bleef de Houde zoo aanhoudend met nagtvorsten verzeld/ dat in Westphalen en meer deelen van Duitsland het Koorn op het Veld verbroor/ hier uit en door de langduurige droogte in 't Najaar ontstond een ongemeen Misgewas en Gebrek aan Voeder voor Menschen en Beesten/ dus de duurte van Lebensmiddelen meer oberhand nam.

Van dit Jaar bragte de Ember Harings-Vloot van 53 Buisen 755½ Last Haring op/ dan de Walvischvanger maar twee Visschen met weinig Spek.

(Tot hier Toe.)

1803
PVGNO PRO PATRIA